Vrye Politijke Stellingen,

EN

CONSIDERATIEN van STAAT,

Gedaen na der ware Christenens *Even gelijke vryheits gronden*; strekkende tot een rechtschape, en ware verbeeteringh van STAAT, en KERK.

Alles

Kort/ en beknopt/ onder verbeeteringh/ voorgestelt/

DOOR

Een Liefhebber van alle der welbevoeghde Borgeren *Even gelijke vryheit*, en die, ten gemeene-beste, *Meest Van Zaken Houdt.*

's Volks welvaert is de hooghste WET,

En

Des zelfs stem, is Gods stem.

HET EERSTE DEEL,

Van veel Druck fouten gesuivert en verbeetert.

t'AMSTERDAM,

By Jacob Venckel, Boekverkooper in de Beurs straet/ in de Historij Schrijver. 1665.

VOOR-REEDEN.

Aerde Leezer, 't is voor alle minst, en maer eenigsins Gode en menschen zaken Kenner klaer, en waer genoeg dat er buiten Godt alleen, niet zonder oorzaek wort gevonden, en alzoo bevinden wy ook dagelijks, dat gelijk de eene doeningh, of werkingh oorzaek is van een ander, dat alzo ook, niet minder, de eene gedachte wert veroorzaekt door een andre, en zoo meede door elkander, de eene werkingh oorzaek van deze gedachte; en weederom deze gedachte oorzaek van dusch een werckingh enz. wort bevonden. Voor het laest van 't jaer 1661. had ik noch gheen de minste ghedachte, van oyt eenige de minste letter schrifts over politijke zaken in 't licht, of aen den dach te geven, tot dat my, zo onverwachts, als onverdachts gelegentheit, om voor zekere weinige en verlegen lieden eenigh waerdig expedient na *Nieuw-Neederland* aen deze stats *geweezen Colonies-Kamer* te verzoeken, voorquam. En siet, dit kleen beslagh, van slechs een *verzoek-schrifijen* te concipieren, en over te geven, heeft my namaels veroorzaekt Boeken pampiers te beschrijven, en waer van ik eenige schriften, door verscheide insichten, en aenporringen in den jare 1662. ben bevvoogen geworden, door den druk, onder den Titul of opschrift van *Kort verhael, van N. Nederlandt, enz.* na der handt onder den Titul van *zeekere vrye voorslaghen, en versoeken, enz.* ghemeen te maken. 't Zedert welke tijt, 't lust my hier te bekennen, heb ik mijne ernstige gedachten, en by my selve alleen zijnde, swaerlijk tot andre gedachten konnen verleedigen. Wonderlijke, of ten minsten in mijnen zin, wonderlijke ervaringen, zijn my, in die gelegentheit, van meest alderhande slach, en staten van menschen voorgekomen, en welke my dermaten hebbē verwakkert ende opgescherpt, dat ik my nu vastelijk laet voorstaen; in zoo een werk geraekt te zijn, daer ik voor mijn doodt niet zal konnen uit geraken, en 't welk my ook nu, niet alleen, gants niet en bedroeft; maer veel eer en doorgaens mijn grootste levens vermaek verstrekt. Ik heb u dan mijn Leezer, voor dezen, mijne verplichtingh bekent gemaekt, en een *tweede deel* over 't zelve subject in hoop laten toekomen, nu moogt ghy u dusch voor af, met een *eerste Deel* van noch *twee* volgende (zullende te zamen het voorgenomen *tweede Deel* wel rijkelijk konnen uitmaken) wat over denkende gelyen, tot dat den *Drukker*, door bevinding van profijt, tot de *twee* resterende Deelen, die voorleden Somer al zo goet als gereed waren, van u verders te drukken aen gemoedight zal worden. In

Theorie, of reedens beschouwingh ben ik noch de zelfde man, en op 't hooghste verzeekert, *dat Hollandts volk door een goet, en vry bestier, en daer uit een in sich zelfs haest volgende ruym dubbelde volx vermeerderingh, en versterkingh, mitsgaders, noch daer benevens, een alderversterkenste vrye volx uitbreidingh, en daar van af-hangende Oost-, en Westindische vryen handel, en schipvaert, het gelukkighste, in heerlickheyt uitsteeckenste, en onverwinnelijkste volk vermach te werden, dat'er oyt geweest is, of gedacht kan werden, op dezen aerdtbodem te zullen koomen, en ook recht daer toe gestelt, om zelfs dezen aerdtbodem in een oneyndtlijke verbeeteringh, en welstandt te konnen verdueren:* want zo heeft zich de Natuir aller menschelijke zaken; dat geen ding in eenen standt kan blijven; maer alles is de nootzakelijke veranderingh onderworpen, en waar dan der menschen zaken, niet door wijsheit, ter gedurige verbeeteringh zijn aengestelt, daer moetenze eindtlijk, door verslimmeringh, in't onvermijdelijk verderf storten. *En dienvolgende staet het ook geheel waerschijnelijk te gebeuren, dat Hollandts volk nu opwaerts willende, en ook moetende, en echter door te swak bestier alleen niet konnende; maer ook oogenschijnlijk t'ondergehouden werdt, eindtlijk, en zoo te vreezen is, misschien al te haestigh ten val . . . . . enz. zal moeten koomen.* Tot welx voorkoomingh, en verdre ophelping, ter gedurige verbeetering, voor eerst geenen beeteren raet, of remedie, mijns oordeels, zal konnen gevonden, noch gegeven werden, *als Hollandts gemeene volk, t'zijner tijdt, van alle zijne ondragelijke lasten ten eersten, en voor altoos te verlichten,* en voorts dan, als ghezeidt, *een esgale, wel gereguleerde Oost-, en Westindische vrye Commercie en Schipvaert, voornamentlijk van een Hollandtsche vrye-volx-verbreidingh af-hangende, met de sterke handt tegens alle Potentaten krachtelijk te beschermen, en voort te zetten, mitsgaders invoeringh eener recht vrye politie, en welke alleen de Bron van alle een volks te wenschen welstanden te zijn mach gezeidt werden.* Het een als ander, en voornamentlijk *Hollandts volk, en gevolgelijk, ook Regentens besten, en waere interesten betreffende;* zal ik u mijn Leezer, in de volghende *twee deelen*, waerlijk, en op 't krachtighst te induceren, en in te scherpen trachten, wel verstaende, zo ghy u daer toe zult betoonen lustigh, en rustigh te zijn; maer anders, *ziek vand ik u, ziek laet ik u, sterft dan in den Naem des Heeren, den volkomen slaefzen doodt van alle evengelijke-vryheidt, en welstandt:* en welkenthalven ik alle Hollandtsche weinige Regenten, en opmerkende *evengelijke vryheits-lievende Borgeren,* ook noch eens ter deege voor af wil ghewaerschouwt, en ook ingescherpt hebben, dat de tegenwoordige *weinige, en, met reden, voor uyt-, en voornamentlijk in-heemze lagen, en onder mijningh bevreesde, en dienvolghende swakke Hollandtsche Regenten, sich, onmogelijk, 't zy met hoe sterke guardes van ghehuurde uit-, of in-heemze soldaten bezet, en bewaert,*

lan-

langer Zullen vermogen te preserveren; maer buyten der Burgeren trouwhertige, en wel vereenighde voorstant, nootzakelijk ten ondergangh Zullen moeten geraken. En des ben ick, door d'aldergewiste, en onfeilbare goddelijke reeden volkomen verZeekert, ook zoodanig, dat ik zulx aen yeder Hollands evengelijke vryheits lievende Patriot ontwijffelijk te overtuygen aenneem. In 't kort ghezeidt, ik wil Hollantze Regeering, en gelijk ze, om te bestaen, waerlijk moet, *vry, en buiten alle de minste bevreestheydt gestelt zien.* DIE 't VATTEN KAN, DIE VAT HET. Neem dan alle mijn trouwhartige Hollantze evengelijke vryheits lievende Patriotten, ook nog, dit volgende nodig bericht mee, tot nog netter, en klaerder verstaning van mijn eigentlijk, ē aldernutste oogmerk tot Hollants volx, en dien volgende ook Regentens besten. En welkenthalven ik u mijn Leezer ook mede ernstelijk aenrade, en recommandere beide mijne *Voor-, en Na reden, der zeekere vrye voorslagen, en verzoeken*, en wat daer tot den einde des Boeks aenhangigh is, als daer zijn *het Capittel des Heeren van Aubeigne* Frans Edelman, en gewezen boezem Dienaer van Henrik de groot, *Extracten, enz.* wel te penetreren, en tot een voornaemste Voorreden of inleiding dezes, en volgende deelen te gebruiken, als mede 't geen daer van pag. 28 beginnende *tot vernietingh dan, enz.* tot pag. 33. wordt by ghebracht. En alzoo zult ghy Leezer op 't klaarst begrijpen, en verstaen moghen; wat ick wil, met een woordt, ik wil *reformatie of verbeeteringh* van Hollandts nu t'eenemael quijnende *Staet*, en *Kerk*, *en waer toe ik hier, in dit mijn* eerste Deel, *de eigentlijke, en solide gronde verstaen te leggen. In het* tweede Deel, *zal ik u, zonder eenige de minste bewimpelingh of achterhoudingh, ook de eigentlijke, en alder hart drukkenste Hollandts volx en Regentens interesten op het klaerst, kortst, en bondighst voor oogen stellen, met noch byghevoegde bondighe aenwijsingh van 't geen ik verstae, dat tot des Zelfs nootZakelijke verbeeteringh wordt vereischt. In het* derde Deel *Zal ik u de voornaemste poincten, daer op ik begrijp, dat Hollandts steedens nauwste, en eenparige vereenigingh op ghebouwt, en onverwinnelijk door gesterkt dienen, ook meede op het kortst, klaerst, en bondighst poogen voor te stellen. Met noch een opstellingh, hoe, ik verstae, dat een aenzienlijke stadt, met ten minsten hondert duizent weerbare, en ter wapen wel geoeffende mannen wel voorZien, tot bewaringh der* even-gelijke-vryheit, *en bevorderingh eener altijt groeyende, en bloeyende volx welstandt, ter onverwinnelijke versterkingh op het beste diendt beleedt, en bestiert te werden.* En zo meede zal ik klaerlijk toonen, dat'er in Hollant, in min, als een Mans halven levens tijt, wel ses, of acht zulke voorneeme steeden, door wijs beleet in gedurige welstant gevordert en tot effect konnen gebracht werden, en sich dan daer benevens, ook noch al gaende wech met geen minder magtige vrye volx verbreiding,

naer advenant, in America onverwinnelijk zullen konnen versterken, Over welx vry beleed, en bestier, tot beider onderlingen besten, heb ik mijne bysondere consideratien. Willende 't selve nu * *met wel een vier, of vijfentwintigh duizent Huisgezinnen* (min, of meer na geleegentheit van plaets, enz.) *tevens onderleidt, en begonnen hebben*, en dat zodanigh, met *dienende*, en *gediende*, by minnelijk verdrach, gevoeght, en geschikt, datze, onderlingh met volle genoegen verbonden zijnde gereedelijk zullen bestaen, en ter gewenschter welstant gewisselijk geraken konnen. *En ben ick ook van gevoelen, en waer van ik mijn reeden t'zijner tijt ook mede Zal te berde brengen, dat Hollants volk, sich dusch heroicq poogende uit te breiden, hier door, en met 't geen'er dan in Europa noch te doen zal vallen, niet tegenstaende alle Europische oppressien wel ten eersten zal vermogen te subsisteren, en in ghevolgh, enz. wel verstaende, dat de vremde, en naburighe, enz. verdrukte volkeren, hier toe op 't krachtighst, vrijst, en ordentlijk st moesten aengelokt werden.* Staende dit ook by my voor vast, dat Hollandts volk, sich van der Europische Potentatens geduerige compoterende molesten; en travailleryen eens mannelijk willende verlost zien; *dat het Zelve noyt anders Zal konnen geschieden, als dat het zelve, door Zijne noch onvergelijkelijke scheepsmacht, enz. de meenichte van eighen dependerende Landen, en volkeren in de beste deelen van America, voornamentlijk* N. Nederlandt, *en* Brazil *krachtigh voort zette, en hier door, Zo wel in* America, *als in* Europa; *door zijne aldervryste, en machtighste volx-verbreidinghen, aen alle de rest de Marct moet Zien te stellen. Dat dit gereedelijk, door Hollants volx tegenwoordige macht, mitsgaders een vry bestier, in weer wil aller Europische Potentaten, enZ. geschieden kan, en om het welke klaer te toonen, is het werk, dat ik willigh, en graegh over my neem, mitsgaders ook, dat'er in Hollandt noyt zo verschooven mensch sal konnen gevonden werde, die men, na des Zelfs capaciteit, ten algemeene nut, niet een ghewenscht, en best bevoeghst heen koomen Zal konnen verschaffen?* Zoo meede, by aldien dit voorsz. ten eersten in Hollant te betrachten komt te missen, dat het voluit te bevreezen staet, dat Hollants volk dan ook (*weeghens de onophoudelijke Europische Potentatens machinerende molesten, met Zijn groote, en Zeer kostelijke Oorloghs-vlooten, noch voorZien met een deel zo onbeproefde, als onervaren Scheeps-strijdende Capiteinen, enz. buiten eenige de minste verrichtingh, als verleeden Iaer, van dit tegenwoordige zal den tijt leeren, met noch missingh van, by na, allen handel,* *en*

* *Met wel een vier, of vijfentwintigh duysent HuisgeZinnen enZ.* Dit sal voor den onkundige een onmoogelijke zaek schijnen, maer ik, daer en tegen, zal t'zijnder tijt toonen, dat zulx (met volle vryheit onderleit werdende) in gevolgh van tijt, jaer op jaer, en dat noch met het grootste voordeel, *en reddingh aller Europische oppressien in Hollandt* zal verricht, en loffelijk uitgevoert konnen werden.

en ſchipvaert) wel zeer ſchielijk, en haeſtigh van alle welſtant berooft, ten verderf zal moeten geraken. 't Welk ik ook aldus, tot een eerſte begin, na mijn uiterſte vermoogen, als vooren, zal poogen af te weeren: want na mijn inſicht, zo is Hollants volk nu voluit in dien ſtaet geſtelt, om of gheheel boven, of geheel onder gebracht te werden, *en die het in Hollandt tuſſchen beide zoeken, deze Zullen notoire Ophouders van alle noodtZakelijke vigoreuxze reſolutien ter boven komſt, en ghevolghelijk ghewiſſe inſtrumenten tot Hollandts volx verderf, en ondergangh verſtrekken.* Ja alles zal in Hollandt maer op een goede manhafte reſolutie aenkomen, en die miſſende zoo zal alles miſſen. U mijn Leezer noch by deezen waerſchouwende, zo ghy hier in yets aenſtootelijks voor u mocht vinden, dat ghy u met 't zelve te weerleggen, of anderſints op te ſmalen; noch zo lang ghelieft op te houden, tot'er tyt, dat ghy de volgende *twee Deelen* zult geſien, en geleezen hebben: want deze zullen u een zonderlingh licht, en naerder openingh in alle hier voorkomende ſwarigheden, en twijffelingen konnen gheeven. By aldien u waerde Leezer dezen *Ingangh* of *Poort van Voor-reden,* ghelijk ook my, ten aenſien des volgende ghebouws, ruym groot genoegh dunkt, zoo gelieft, om my te verſchoonen uw E. reflexie op de *volgende Deelen,* welx inhoudt ik hier ook dus veel heb aengeroert, zo mee wat te neemen. Aldus geeindicht dezen negen de Mey 's Jaers 1665. en op welken dagh, ik op het krachtigſt hoop, en wenſch, dat 's Lants machtighe Oorloghs-vloot met duſſchen favorabelen Noordt-Ooſten windt ghelukkigh zal Zee gekozen hebben, en met een aldergeſeegenſt ſucces in Hollandt weerom mach arriveren: *op dat alZo, hier door, volle gheleegentheit, tot uitvoeringh, van alle verdre goede en wijſe raetſlagen, in Hollandt van den Heemel gegunt, en ghegeven mach werden.* En hier mede blijf ik den al uwen, 't zy of ghy hem kent, of niet, 't is die ghene, die, ten gemeenen-beſte, MEEST VAN ZAKEN HOUDT.

Tot vervulling deezer leedige plaets brenge ik hier noch by zeeker Extract, *uit het Boek der* Consideratien, en Exempelen van Staat, *gedruckt by* Jan Jacobsz. Dommekracht, *t'Amsterdam* 1660. *Betreffende, indien men in Hollandt op de zelve maximen blijft regeeren*, dat Hollandt zeekerlijk te gronde gaen zal, *pag.* 176.

DAt Hollandt met zoo groote lasten is beswaert geworden, dat het zelve, niet tegenstaende zijne ghezegende situatie, in't midde van Europa, aen Zee, en machtige Rivieren, niet tegenstaende dat stout bevaren der Zee, in winter tijden, en verre geleege landen, niet tegenstaende dat stout uitborgen, en gedurigen arbeid, niet jegenstaende de groote spaerzaemheid, geringe spijs, en drank zijner Ingezeeten, *noot-zakelijk met zoodanige regeeringh tegen de doodt wroeten, en ghewisselijk tot een zoo grouwelijken val zal moeten koomen, dat men in Historien niet lichtelijk diergelijke exempelen van ellenden door quade regeeringh, en niet door krijghs-macht van buiten, zoude konnen aen wijsen over gecivilifeerde volkeren ghekoomen te zijn*, die zo veel nochtans tot hare eige conservatie hadden ghecontribueert, *indien men 't zelve wel had willen besteeden.*

Vrye Politijke Stellingen,

EN

CONSIDERATIEN van STAAT,

Gedaen na der ware Christenens *Evengelijke Vryheits gronden*; strekkende tot een rechtschapige, en ware verbeeteringh van STAAT, en KERK.

Alles

Kort/ en beknopt/ onder verbetering/ voorgestelt.

DOOR

Een Lief hebber van alle der wel bevoeghde Borgeren *Even gelijke Vryheit*, en die, ten gemeene beste, *Meest Van Zaken Houdt*.

HET I. DEEL.

M voor een wel/ met macht voorzien/ en formidabel volk/of vergadering van menschen/ na tijt/ en wijlen/ in een overwinnelijke versterking/ en altoos groeyende/ en bloeyende welstant te geraken; zo dient/ alvoorens/ aen hun eenigermaten onderwezen (ik zegh eenigermaten onderwezen: om dies wil/ dat alle naerder/ of meerder volmaektheit in gevolgh van tijt te onderwijzen/ te betrachten/ en verwachten staet) wat tot een goede politie/ of bestiering hunner gemeene zaken / nootzakelijk / en voor eerst wort vereyscht. En om hier toe/ op het veylighst/ en zeekerst te geraken; zo moet ook / alvoorens/ eenighsins/ en zo in 't ruige verstaen/ en begreepen werden/ waer dat hunnen algemeene interest/ aengelegentheit/ of besten/ voornamentlijk in bestaet/ en 't welk/ mijns oordeels / alderbest kan bespeurt / en aengemerkt werden; uit den eigen aert/ en gesteltenis van den mensch zelver. Van naturen dan/ zo zijn alle menschen (bestaende uit mannelijk/ en vrouwelijk geslacht) vrij gebooren/ en aen niemant eerder/ noch naerder verplicht/ als aen hun eigen zelfs besten/ en hun welstant voor alle andere te zoeken / en by aldienze 't zelve/ op sich zelven alleen / eerder / en beeter wisten te bereiken; zo was het reeden/ dat den mensch/ met alle andere schuwe dieren / alle nauwe gezelligheit / en verbintenis met andere menschen / te mijden / en vlieden trachtede. Maer gemerkt/ dat ieder mensch/ op sich zelve aengemerkt / zeer swak/ en onvermogende / zelfs om zijn zobere nootdruft te beschaaren / wert bevonden/ en sich daer en boven noch / met voort-teelens lust / en andre genegentheden meer/ aengedaen vindt; zo openbaren sich/ beide voor man/ en vrouw/ vermits ook hunner zeer teedere kinder opvoedingh / en aenqueekery/ zo veel beswaernissen/ datze voluit genootzaekt werden / na onderlingh

A behulp/

behulp/ van hun even menſch/ om te zien/ en eenigerhande vaſte/ of blijvende woonplaets te verkiezen. En dus konnen wy/ uit des menſchen eigen aert/ en geſteltenis beſpeuren/ dat hy tot onderlinge gezelligheit/ en t'zamen-wooningh/ met zijn even menſch/ eerſt uit noot/ en om 't meerder behulp/ en namaels ook uit genot van meerder luſt/ en vermaek/ nootzakelijk wort aengedreven. En waer toe den menſch uit zijn eigen Natuir, aert, of geſteltenis van zelfs wort aengedreven, daer toe kan hy ook gezeit worden, voluit bequaem te zijn. Gants niet daer tegen doende het geene/ alleen ſnoode hoofſche flateurs/ met noch een deel ſchoolze pedanten/ hier tegen in te brengen poogen. 't Volk/ of de menſchen in 't ghemeen/ voor zeer bot/ wreveligh/ bars/ en wreet van aert/ en dienvolgende ter behulpzame/ en minnelijke vergezellingh/ en t'zamen wooningh gants onbequaem oordeelende/ 't zelve derhalven/ ten behagen van alle Tyrannen/ om 't ſchandelijke genots wil/ tot een volkomen ſlaefſche dwangh/ en doekingh tot in der eeuwigheit veroordeelen/ en verwijlen. Maer wy/ met alle die de zaek/ en gelegenheit der menſchelijke natuir/ buiten alle vuile paſſien/ en ſnoode eigen baetzoekery/ konnen inzien/ weeten in't teegendeel/ dat alle uitmuntende ſnoode paſſien der menſchen niet uit hun eerſte, en eenvoudige Natuir zijn gheſprooten, en hergekomen; maer datze doorgaens van natuiren weegen zoo gheſtelt zijn, datze, na ontmoetingh van zaken, goede of quade onthalingh, d'een min, d'ander meer, na dat dan yeders gheſteltenis mee brenght, tot eenigerhande ontſtuymige paſſien werden aenghedreven. En na dat hun de overkomende ſwaerigheeden, dan ook min, of meer, kort of langh, zijn drukkende, daer na ziet men ook de zelve paſſien min, en meerder, kort, of langer in hun uitmunten, en duren. Want zo het anders waer/ en dat den menſch uit zijn eerſte natuir/ of aert/ gelijck als een Wolff/ enz. wreet/ bars/ wreveligh/ en dienvolgende ongezelligh was/ zo moeſt volgen/ dat hy zulx ook altijt, als een wolff, gedurende zijn weezen, moeſt zijn, en blijven. En welx contrarie voor ons notoir is. Gelijk dan ook niet min voor ons notoir is/ dat alle uitmuntende/ en ſnootſte paſſien der menſchen/ * uit geen andre gront van daen komen, als datze doorgaens door geweldighe beſtieringh, meenigerhande ſnoode konſteneryen, of liever bedriegeryen van veelderhande ſuperſtitien, en dienvolgende ſnoode opvoedingh, in een gedurighe onweetenheit werden t'ondergehouden. Buiten welx reddingh/ en verloſſingh/ der menſchen/ het altoos/ en altijt onmogelijk zal zijn/ eenigh het minſte heil/ en welſtant onder eenige Societeit/ of vergaderingh van menſchen in deze werelt te konnen werden betracht/ veel min gevonden. En tot welks redding/ en bekoomingh van eenes volks rechte verbintenis/ groeyende/ en bloeyende welſtant/ ik gants niet gelooven kan/ dat eenigh man/ met eenigerhande ware kenniſſe begaeft/ en aengedaen zijnde; opt zal vermoghen ſtil te ſtaen/ en des aengaende/ gelijk men zeit/ Godts water over Godts akker te laten gaen?

* Gelijk alle uitmuntende, en ſnootſte paſſien der menſchen, haren oorſpronk alleen van't quaet beſtier der Republijk te ontfangen, konnen gezeit worden; zo ook mede in't tegendeel, dat alle 't goet van 's menſchen leeven, abſolut af hanght van 't wel beſtier der Republijk. En dit verzoek ik, dat van den opmerkende Lezer wel gepenetreert werde: op dat hy zijn, noch eenigerhande ſlaefs gemoet leer opbeuren, en ter *regeer-kund* aen te wenden: want deze is alleen de eenighſte ſpoor of wegh tot alle tijtlijke en eeuwige gelukzaligheit, en *na de gronde der evengelijke Vryheit licht te bevatten en verſtaan*, ook veer van alle gepretendeerte diepe, meeſt alle bedrieglijke ſpeculatien, afgeſcheiden; maer ſlecht en recht, en buiten welx eenigermaten verſtaningh, en dienvolgende aenneemingh, *Niemant, by my, voor een rechtſchapigh menſch, ſwijge Chriſten, kan geacht, of aengezien werden.*

gaen? Te meer/ om dat ik ook meede niet kan zien/ noch gelooven/ dat een eenigh mensch, buyten eens volks recht, vrye verbintenis leevende; in deze werelt kan gelukkigh heeten, of geacht worden. Want dit is niet dan al te zeeker/ dat onder een deel, of hoop samen gedwongen menschen geen andere gevonden werden als Bedriegers, en Bedroogen, Dwingers, en Gedwongen. Van welke twee laetsten (want een Bedriegher ten verderven zijns naestens, acht ik een Duivel onder de menschen, en de Bedroogen de naeste aen de Beesten te zijn) een te zijn/ ik niet en zouw weten/ wat voor my te kiezen/ het beste zouw zijn: Aengezien het alle beide/ voor den genereurze/ en vryheits lievende mensch/ snoode uiterste/ om hertelijk te mijden en vlieden/ moeten geacht/ en tegen ghegaen werden. Zijnde dan ook genoegh notoir/ dat gelijk geen Bedrieger/ en Dwingelandt in eenige Societeyt of vergaderingh van menschen/ ten aenzien dier vergaderingh zelfs/ voor zulx als hy is/ opt wil erkent of op eenigerhande wijze geacht zijn/ nochte ook niemant met wil bedrogen/ en gedwongen kan zijn; dat zo van gelijken den Bedrogen, en Gedwongen, met den Bedrieger, en Dwingelandt al te zamen, buiten eenighe exceptie, of uitvlucht, een vergaderingh van ongelukkige, en ellendighe menschen uitmaken. En welke altoos, en eindtlijk, door uiterlijke aendringende nooden, en tegenspoeden, mitsgaders inwendighe oneenigh-, en verdeelt-heeden, ten verderf, en ondergangh staen gheschapen. Waer toe geen ander raet of remedie opt sal gevonden werden/ als datse al te samen/ of voor eerst ten deelen/ door klare reeden/ van hun onderling/ en teegen eenloopende vryheits strijdende misverstanden geredt/ en ten vollen verlost komen te werden. En 't welk soo veel te lichter en gereeder om te konnen geschieden/ mach verhoopt/ en gelooft werden/ voor zo veel het kennelijk is/ dat den eenen sich schaamt te erkennen te zijn; dat hy is/ en veinst te wezen/ 't geen hy gants niet en is/ en den andre tegens sijn wil en dank moet weezen/ het geen hem/ meer/ of min/ na sijne natuirlijke gesteltenis dan mee brenght/ merkelijk bedroeft/ en tegen de Borst is. De Natuirlijke even gelijke Vryheit/ moet dan/ aan ieder mensch/ en Lidt eener Vergaderingh van menschen/ op 't klaerst geinduceert/ en bekent gemaeckt werden. Voornamentlijk hier in bestaende, datze hun natuirlijk vry Oordeel, van wat tot hunnen welstant, en besten is gehoorende, noyt aen ymant particulier, het zy onder wat pretext, vilelijk, of slaefs en onderwerpen. Maer, na hun uiterste vermogen, te verstaen trachten, wat tot hunnen welstant en besten is gehoorende. En datze van ghelijken alle die hun anders te raden trachten, voor lijdige Bedriegers moeten verdacht houden: Want geene welstant, buiten eigen oordeel, en goetkeuringh bekoomen, kan voor recht menschelijk, veel min voor gewenscht bestandigh nagegaen, of aenghenomen worden: Om dies wil, dat, al wat men, des aengaende, alleen op een anders oordeel, en geloof licht verkrijght, dat wort van gelijken, ten believen van den Geloofden, in hem blijvende rusten, ook weederom licht verlooren, en dikwijls noyt weer verkreegen. En meesten tijdt worden ook alle zodanige rukelose/ en licht geloovige menschen/ volgens alle werelts/ en volkeren exempelen van slimmer tot erger slaverny onverlosselijk overgevoert. Laet ons dan alle/ als vooren/ op 't best/ ons mogelijk zijnde/ leeren verstaen/ dat wy geen vergaderingh van menschen, om by te woonen, hebben te zoeken, of na te gaen, als eeniglijk om ons byzonder besten, en welstant, op 't veilighst, en zeekerst daer by te erlangen, en bekoomen: Aen-

gezien

ghezien wy ons ook om geen andre reeden, of oorzaek aen de zelve noch kon-
nen, noch vermogen te verplichten: Want eighen, en byzonder welvaren, is
de hooghste reeden, om iets te doen, of te laten, die 'er voor ons menschen,
in de Natuir te vinden is. En waer ons welvaren, door inwendige quade ghestel-
tenis, eener Republijk, of societeit, ophout; daer hout alle reeden van verplich-
tingh, dier vergaderingh, ook op. Ja wy hebben reeden; voor vyanden te
erkennen/ en te vernietigen trachten/ alle die ons/ van ons welvaren / op-
zettelijker wijs pooghen te berooven/ en versteeken. De mensch/ uit Ziel,
en Lichaem bestaende / heeft dienvolgende dan ook / tweederlei interesten
van welvaren. Echter zodanigh onderlingh verknocht zijnde / dat d'een of
d'anders welvaert komende te missen/ den heele mensch min/ en meer te lij-
den heeft / hebbende die mensch meest te lijden, die na der zielen 't zwakst is,
en dienvolghende ook meest bedroogen wordt. En daer een bedrooghen ziel
gehuisvest is/ daer magh den gheheele mensch/ rampzaligh te zijn / gezeit
worden. Maer na den Lichaem overheerst en gedwongen zijnde / zo zijn al-
le menschen/ na hunner zielen hoedanigheit/ d'een min/ d'ander meer/ onbe-
quaem/ hun heyl voor ziel / of lichaem / na eisch hunner natuiren / te kon-
nen betrachten. Welkenthalven/ alle eedelmoedige menschen / voor alle za-
ken/ eedelmoedighlijk te betrachten staet / om niet alleen voor hun zelve al-
leen; maer ook t'hunner meerder verzeekeringh / en versterkking voor hun-
nen Evennaesten/ buiten alle bedroch na der zielen, ghewelt, en overlast na
den lichaem, in een volle / en evengelijke vryheidt onbevreesdelijk hunnen
byzonderen welstandt/ en besten/ na yders gesteltenis / en Natuiren eisch/
gereedelijk te mogen erlangen. Dit en kan/ onmogelijk/ niet geschieden/ als
daer een eenigermaten gemeene-beste/ onder eenige formidabele vergadering
van menschen/ of van de meesten/ of ten minsten / van eenige weinige onder
hun/ gekent / en zo yverlijk / als klaerlijk te induceeren en voort te zetten ge-
tracht werdt. En derhalven/ waer dat ymant uit de quade gesteltenis / of
wan-ordre eener vergaderingh / en opstoppingh eener evenghelijke vryheit /
vilelijk/ of zeer veracht/ mitsgaders in notoire behoeftigheit/ en armoedt in
de zelve te leven wert genootzaekt; zulx is een klaer bewijs/ dat onder zulke
vergaderingh van menschen/ geen het minste gemeene-beste / en dienvolgen-
de ook geen de minste Religie/ of liefde Godts / en des Naestens (alles by
trappen geconsidereert/ by my een en 't zelfde zijnde) noch bedacht/ noch be-
tracht / veel min ghekent wort: Want daer een eenigermaten gemeene-beste
wert gekent, en betracht, daer heeft ook, na de zelfde gelijkmatigheit, kennisse
van Religie, of liefde Godts, en des Naestens, plaets. Met een woort / daer en
werdt/ onder een vergaderingh van menschen / zonder een eenigerhande ge-
meene-beste/ geen de minste Religie oyt gevonden. En waer dat onder een
vergaderingh van menschen/ de even-gelijke vryheit / den ware grontslagh
eens Gemeene-bests/ niet krachtigh/ en moedigh/ van ymandt onder hun /
wert geinduceert/ voorgestaen/ en ter practijck gerecommandeert/ 't is voor
my klaer/ en waer ghenoegh / dat'er noch niemant onder die vergaderingh
wert ghevonden/ die 'er eenige de minste kennis/ of doorsicht van heeft. Zul-
lende ook/ t'allen tijden niet min klaer / en waer bevonden werden/ dat al
dit hedendaeghs gepretendeert Theologiseeren/ Philosopheeren / Morali-
seeren/ Politiceeren/ enz. (buyten kennis eens gemeene-bests) noyt machtigh
zullen werden bevonden/ om een eenigh mensch van de drukkende en schade-

lijke

lijke passien te verlossen : Want waer dat den eenen mensch des anders Duivel, of Bedrieger, en Dwingelandt wert bevonden; daer en wort geen de minste lust/ noch rust des levens; maer veel eer een geduurigh tegen een hor-ten en stooten/ t'hunner aller eintlijk ruine/ en verderf ervaren. Ja zelfs de ordinaire menschelijke tocht van Liefd/ en Blijdtschap/ daer alle 's dierlijken menschen heil in te bestaen mach geacht / en gezeit werden / blijven buiten een eeniger mate gemeene-beste / als opgestopt / en als zonder hunne rechte natuurlijke ademtocht/ in de harten/ of zielen der menschen/ als in Smoor-potten verdooft / en buiten eenige de minste waerdige uitwerkingh gevon-den. 't Gemeene-beste/ eener vergadering van menschen / verstaen ik dan / na voorgaende grontslagh eener even-gelijke vryheidt / in sich te sluiten / een zoodanige gelijkmatigheit van ordres , wetten , en onderstanden tusschen meer , en min verstandige , meer, en min gegoede , mannelijk, en vrouwelijk geslacht , Ouderen , en Kinderen, Gediende , en Dienende , Regeerder , en Geregeerde door reeden , en ervaringh uit te vinden , daer uit men op 't zee-kerst zal mogen besluiten , en bevinden konnen , dat ieder Lidt in zijn graet , daer door niet alleen niet verswakt , en vernadeelt ; maer in 't tegendeel ten ge-meene nut versterkt, en na lust, en sin meer , en meer opgeholpen , en beide na Ziel, en Lichaem ten meerder welstant altoos mach gevordert worden : Want ieder in zijn bezondere stant , wel aengemerkt werdende ; zullen alle evenge-lijk , voornamentlijk na der zielen , verbeeteringh in hunnen stant van nooden te hebben werden bevonden. Volgens welke beschryving eens gemeene-bests / vraegh ik aen alle reedens bevattende / en door superstitie / mitsga-ders door onmatige eer / en rijkdoms begeerte onverdorven menschen van oordeel/ of het niet wenschelijk waer / onder zo een vergaderingh van men-schen te leeven / daer alle wetten , ordres , en onderstanden aen elkande-ren , zodanig te reguleren getracht wierden , datze niemant schadelijk ; maer alle , en een yegelijk ten hooghsten voordeeligh waren ? Alzo dat een yder , zonder onderscheit , in zijn natuirlijke evengelijke vryheit , op het aldersorgh-vuldigst ongeprejudiceert , of onverkort bleef ? En daer en boven noch aen alle, en een ygelijk , na het uiterste vermogen dier vergaderingh , gelegentheit kost verschaft worden , * om na eigen reedelijken lust, sin , en genegentheit zijn eigen welvaren te konnen bescharen ? Zo ymant door quade fortuyn , of ook andersins door natuirlijke weersin tot het avontuirlijk Negotiëren , of an-dersins gepleeghde hanteringh , onlustigh bevonden wiert , datmen zoodanige na eigen sinlijkheit, of ten Oorlogh , of ten nutten Landtbouw , ofte iet an-ders daer beeter toe genegen , en bequaem toe geoordeelt wiert , rustige ge-legentheit moest verschaffen , om , wel willende, buiten alle smaet , en verach-tingh met alle de zijne rustigh te konnen leven ? En dien volgende zo oordeel ik ook / het alleen, en waerachtigh ooghmerk eener ware Politie te zijn , dat een volk in een oneindtlijke algemeene verbeeteringh van welstant na Lijf, en Ziel tot een onverwinnelijke versterkingh altoos zal vermogen te groeyen, en bloey-en : Wel toelatende dat ten dien opsicht den eenen mensch in welstant wel boven den andere vermach uit te munten; maer echter noit soo veer /

* Zonder dat de menschen na eigen zin, reedelijke lust, en genegentheit employ in de Republijk kan gegeeven worden , 't zal allerwegen klaer , en waer blijken, dat zodanige gepretendeerde Republijks en vernoeghde meenichte van menschen in gedurige ellenden zullen tegen een horten, en stooten, en eindtlijk alle, 't val kort, of wat lang, ten ondergangh staen geschapen.

dat der mindere welstant, hier door, notoirlijk kan tegen gestaen, en verhindert werden: Want schoon vast gestelt zijnde / dat in een welgestelde Republijk / den eenen mensch na den eisch zijner voorneeme hoedanigheit / wel vermach beeter te vaeren / als een ander van minder conditie / of waerdigheidt; zo en blijft echter ook niet minder vast / dat 'er niemant, hoe geringh, door eenige wan-orden der zelver Republijk oyt vermach qualijk te varen, en waer dat niemant, ten opsicht der Republijks gesteltenis, mach gezeit worden qualijk te varen, daer mogenze waerlijk, ten zelven opsicht, alle wel te varen werden gezeit. Uit welke rechtmatighe beschrijvingen eens gemeene-bests / ik besluite (tegens alle hooghbravende / en buiten-spoorige gemeene-bests Drijvers / die daer willen dat men 't gemeene best buiten opsicht van zijn byzonder besten / zal najagen / en voorstaen / zonder datze / door hunne verwarde bespiegelingh eens gemeene-bests / eens konnen zien / en bemerken / dat het gemeene-best is de somme / of geheele t'samenbrengingh van elx byzonder beste / en daer niemant der Leeden / zonder krenkingh van 't gemeen / noch mach / noch kan uitgesloten werden) dat 'er van niemant, wel by sinnen zijnde, een gemeene-beste kan werden betracht, en nagegaen, als om zijn byzonder beste, en welstant des te beeter te bekomen. En voor zo veel als wy bemerken / en verstaen konnen / dat 'er geen byzonder besten / buiten 't gemeen / recht aengenaem / noch bestant te zijn kan geacht / noch gezeit werden; zo veel te meer / en na yveriger / zal / door yder rechtschapige ziel / den algemeene welstant betracht werden. De lichamelijke interesten dan zijn / (en waer in ook de meeste overeenkomst onder den menschen wort gevonden / als de welke ook al te samen / daer in accorderen / en overeenkomen) datze buiten alle lichamelijken dwangh, en verzeeringh, wel gedekt, en gevoedt in hupse gesontheit, de vervulling van alle redelijke lusten, en genegentheden, met de meeste verzeekeringh onderlingh mogen genieten. Na der zielen komenze hier ook al te gaer in over-een / en 't welk dienvolgende ook / voor een aldereersten algemeene interest mach werden gestelt / dat niemant wil bedrogen zijn; welkenthalven ook elk uit 'er natuiren vlijdt de Loogen, Loogenaer, en Bedrieger; maer alle / d'een min / d'ander meer / haken en trachten na waerheit, en des zelfs verkondigers, en klare voorstelders te hooren / aen te hangen / en voor te staen. Maer door hunne onbepaelde begeertens Natuir / zo wordenze doorgaens / en voor dat hun oordeel ryp / en bestant is / met veele valsche opinien / en voor-oordeelen / door hunne schalke eer / en schat-grage mede-menschen / beset / en ingenoomen / zo datze / om zo te zeggen / meest alle verdronken zijn, eer datze water kennen. Om het welke met de meeste vrucht / veyliglijk te voorkomen / zo willen wy contrarie alle pretenderende politijke Schrijvers / dat alle bedrogh, en gewelt uit een vrye Republijk / met de nauwste om / en toesicht zal tegen gestaen / en afgeweert werden: Want 't is / in deze werelt / tot noch een gemeene wijs van doen geweest / van meest alle / die opt eenige vergaderingh van menschen tot eenigerhande politie / of ten eersten brachten / of in de zelve eenige veranderingh / en verbeeteringh beooghden; datze hunne gepretendeerde Godtsdiensten, in der daet, een deel verzierde overgelovigheeden, in ordre eerst voor af recommandeerden, en vast te stellen trachteden. Den mensch alzo met duizenderhande schrikken / vreezen / en ongefondeerde hoopen hier door aen gedaen zijnde / vindt sich van alle / hem rechtvaerdige / vryheit.

heits gedachten der maten berooft / dat hy t'eenemael bequaem gemaekt is/
om tot alle slaefse extremiteiten / ten believen der Bedriegers, en Gewelde-
naers, aengevoert / en gestiert te werden. Maer wy als voorzen considere-
rende / dat alle menschen van Natuiren weegen om hunnen onderlingen
welstant/ en besten ter onderlinge gezelligheit wel geneegen / en als noot-
zakelijk aengedreeven / ook van alle bedroch / als een alder-afschuwlijkst
quaet/ afgemaent komen te werden; zo en resteert'er niet anders / als de
menschen door de alderbaerblykelijkste reeden te doen zien/ en verstaen / wat
tot hun onderlingh verzellingh, en noodige versterkingh, ter afweeringh van
alle lichamelijke, en zielen quaden met een eenigermaten bekoomingh van der
zelver goede , en welstanden, het aldermeest kan vorderen. En zulx ach-
ten wy voornamentlijk gelegen te zijn, in de betrachtingh, en induceringh eens
gemeene-beste als zijnde, voor alle vergaderinge van menschen, den eenigh-
sten, waren, en vasten Gront, Band, of Religie, die'er oyt met volle verzeeke-
ring van ymant kan begreepen, en voorgestelt werden. De lichamelijke inter-
esten / als zijnde de baerblykelijkste/ en tot behoudt der menschen / 't alder-
harst/ en naest aendringende / daer zal ik my hier ook voornamentlijk op te
fonderen trachten / en, volgens schik der Natuiren, in ordre voor de byzondere
interesten der zielen laten gaen. Te meer / om dat ik van gevoelen ben /
dat geen zielen welstant, in 't byzonder, veel min met veele menschen com-
municatijf , of gemeenderhandt , buiten afweeringh van lichamelijke sla-
verny , en verzeeringh , oyt wel en in verzeekeringh kan betracht werden.
En / dat noch meer is/ zo oordeel ik ook meede om onder een vergade-
ringh van menschen / een gemeene-beste te beginnen / dat 't zelve wel, en
ghereedelijk , buiten naeuwe consideratien , van der Zielen byzondere in-
teresten ; maer noyt buyten der Lichamen interesten, naeuwkeurighlijck te
observeeren, kan geschieden, en welke naeuwkeurighe observatien, van der
Lichamen interesten, en welstanden, ook moeten duren, voor zo langh 't ge-
meene-best in stant zal vermoghen te blijven, of ghehouden konnen werden.
Omtrent der Zielen interest/ zouw ik meenen/ dat omtrent het begin eens
ghemeene-besis op voorraet / genoech zouw geschieden / dat alle passen ter
bedriegery, op het yverighste, en omsichtighst wierden afgesneden. En waer
toe de gronden eener evengelijke vryheit/ van zijner zielen byzonderen wel-
stant / buiten schade van 't gemeen / met tegenstaningh van alle bedriegeryen,
ten alderuiterste te mogen betrachten, en zoeken; ongheloofelijk veel zou ver-
mogen te helpen. Voornamentlijk/ als daer een strikte wet/ van 't gemeen /
bygevoeght wiert/ dat niemant / op verbeurte van 't leeven, oyt zouw ver-
mogen tegens d'algemeene, en evengelijke-vryheit aen te gaen / of leeren.
Ten welken opsicht het dan ook teenemael nootzakelijk zouw zijn / dat in
een recht evengelijke vryheits betrachtende Republyk of Gemeene-best/met
de hooghste om/ en toezicht/ alle uitmuntende graden / of trappen van ge-
pretendeerde geleertheit/ als daer zijn de benamingen van Doctoren, en Pro-
fessoren, enz. moeten werden vermijdt, en geweert. Want deze niet anders /
als een ydele hoogh-verwaentheit aen de Genieters/ en Bezitters/ en klein-
achtingh aen alle de rest der andersins evengelyke-vrye-Borgerschap / no-
toire ruine aller rechtschapige gheleertheit, en dierbare evenghelijke vryheit kan
komen te veroorzaken. Moetende derhalven/ in een welgestelde Republijk /
omtrent alle onderwijzingh / zo wel omtrent bedaeghde / als jonge perso-
nen /

nen / dezen onverbreekelijken Voet / Spoor / of Wech gehouden werden / dat alle Onderwijzers van eenige konst, of weetenschap, buiten alle achtbaerheit, alleen na reeden, in hunne onderwijzingh zeeker, en onfeilbaer moeten blijken. Of ten minsten altoos met onderscheide uitdrukkingh, van 't geen zy vast bevestigen, en niet vast bevestigen: Op datmen hun altijdt of na 't bewijs, of de waerschijnlijkheit van hun zeggen onderscheidelijk zal konnen vragen: Want 't is onweederspreeklijk klaer, dat zo wanneer men zich, in cas van konst, of weetenschap, op de wijs der heedendaeghze *Theologanten, Iuristen, en Medici*, op een anders zeggen, of schrijven, als bewijzender wijs beroept, datmen dan, als voor af, ten vollen bekent staet, geheel buiten kennis dier weetenschap, of konst te zijn. Dit eens wel verstaen / en begreepen werdende; dan zo sal'er een deur geopent konnen zijn / tot een alderseekerste opstelling / en onfeilbaerste verbeeteringh eenes alderwaerdighste / en zielen verheerlijkende Christen-Godtsdienst. Afweeringh van lichamelijke qualen / en ongezontheeden / en de zeeckerste / en spoedighste geneesingh der zelve. Mitsgaders een evengelijke-vryheits-betamende Borger-Rechts-geleertheit. Welx laetste faculteit / en kracht / eenichlijk hier in bestaet / dat alle en yder Borger, mitsgaders jonge manschap van alle der Republijks wetten, en ordonnantien, ter evengelijke vryheit, en besten moetende strekken, uit de gront klaer, en bondich werde onderweezen. De bewaringh der gesontheit / wild ik tot een gemeene / en klaerste bekentheit / doenlijk zijnde / door eenigerhande cummunicatijve / op te rechten / Collegien gebracht hebben. *De middelen ter geneesingh, moeften van gelijken door eenige op te rechten Collegien, voorsien met eenige voorrechten, en subsidien, met afweeringh van alle vuil gewin, of rijkdoms soekingh, communicatijf ondersocht, gepractiseert, en op 't zeekerst, en klaerst onderweezen werden. En 't welk alles / en allen / door 't middel van des zelfs Republijks Moeder-taal, met uitsluitingh van alle oude, en versleeten Boek-taalen, nootzakelijk moest geschieden: Op dat alle, en yder een der Borgeren, hier toe een vry gehoor, en toegangh kost gebeuren, om alzoo gereedelijk de getrouwheit, mitsgaders onfeilbaarheit dier Leeraers, en onderwijzers te konnen beseffen, en verstaen, en waer 't gemeene-beste, ook ten hoochsten aen geleegen zou zijn: Want het

* *De middelen ter geneezing, enz.* 't Strijdt met alle reeden, en billikheit, en dienvolgende ook tegens 't gemeene beste, dat in zoo hooghwichtige zaek, als daer is de bewaring der gezontheit, en geneezingh de ongezontheit particuliere gierigheeden plaets gelaten, ja noch met voorrechten begunstight worden: want hier door gebeurt het, dat de practisijns, dier konst, voor elkander t'schuyl, en bedekt gaen, en daer en boven noch den een den andre te belagen, en beleedigen trachten, sich met hunnen uitsteekende, en geoctroyeerden Titul van *Doctor*, enz. genoegende, verwaendelijk de Borst uitsteeken, en voorts in de rest luy, en traegh, sich ook met slecht inkijken der Boeken vergenoegende, eenighlijk op gelt te winnen, toeleggen. En zo wy den Amsterdamschen Dr. Koster dan ook noch gelooven moogen, gelijk ik voor my, om de geheele onzeekerheit, die de openhartighste, en de beste Medici in hunne konst nu genootzaakt zijn te belijden, niet na kan laten te gelooven, zoo waer het noch veer best, dat'er gants geene dussche alleen *Boek-medicijns* gevonden wierden. En ben ik derhalven volkomen van dit gevoelen, dat deeze anderzins, Eedele konst alleen op zeekere algemeene voorrechten, en eerlijke onderstant van 't gemeen communicatijf onderzocht, geleert, en gepractiseert moest werden, van zulke, en welke zich daer toe dan ook eenighlijk zouwen presenteren, en willigh aenbieden, die daer natuirlijke inclinatie toe hadden, en 't welk ook de beste Medici ongetwijffelt zou te weegh brengen. Zonder oyt toe te laten, datze, in 't particulier practiserende, daer voor oit het minste zouwen vermogen te genieten; maer zich met de Eedelheit hunner konst, mitsgaders een eerlijke subsidie, dienthalven van 't gemeen te trekken, zouwen moeten genoegen laten. De verdere nuttigheeden in 't duisch communicatijf onderzoeken, leeren, en practiseren, enz. dezer waerdige, en Eedele konst gelegen, laet dit tractaet, veel min een aenteekening des zelfs, gants niet toe.

het nu niet dan al te klaerblijckelijck / en waer is / dat alle dit heedendaeghs Joodtsch, en Pauslijck gebruyck, van oude, en versleete Boektalen, sich tot niet anders uytstreckt, als om 't gemeen te doeken, en dien volgende lijdigh te bedriegen. Voor een algemeene tael / in eenigh werelts gedeelte / moest de meest-gebruyckelijkste / als by exempel, de Fransche in Europa, voort geset / en aen jonk en out op 't gereedtst / en onkostelijckst; soo wel aen Vrouws- als aen Mans persoonen / Dochters en Jongers / om wel te spreecken / lesen / en schrijven perfectelijck geinduceert / en onderweesen werden. De jonge Jeught / en welcx gebruyck / noch veels te swack / en teeder wert bevonden; om alle oogmercken / inhouden / en kracht der wetten wel te konnen bevatten / en verstaen; moest door achtbaerheyt / en ter goeder zeeden stierende ceremonien / en goede indruckken / van vaste / en even-gelijcke-vryheyts Regulen / soodanigh werden aengedaen / datse tot hunne jaren van discretie komende; seer gereedt / en licht tot verstaningh / en betrachtingh van alle 't geene tot een even ghelijcke vryheyt / en gemeene-besten is behoorende; kosten geraecken / en overgaen. En om 't welck op 't zeekerst te verrichten; zoo moet alle bedriegery of ter superstitie, en overgelovigheyts-wijsmaking, omtrent de jonge Jeugt, zoo wel als omtrent bejaerde persoonen, als een aldergevaerlijckste stijfsinnigheyts-klip sorghvuldigh werden vermijdt: Want de superstitie is de eenige klip van een stijfsinnighe verwaentheyt; daer meest alle uytnemende verstanden, tot noch en toe, in dese werelt, onbedachtelijck op de gronden gestooten, en op vergaen te zijn konnen geseyt werden. Ten welcken opsicht / oock wel / en op 't alderseeckerst geinduceert / en te verstaen moest werden getracht / dat de onderlinge interesten, en waerdige welstanden van Ziel, en Lichaem, omtrent een gemeene beste, noyt sullen konnen, noch vermoghen te strijden. Maer altoos tot onderlinge versterkingh moeten aengheleydt, en gestiert werden: En derhalven; soo wanneer yemant door verwaentheyt / en drift eener van selfs opghenomen opinie volstreektelijck sou willen leeren / drijven / en voortsetten / dat men om onser zielen eeuwigh behout / en besten te bekomen / alle onderlinghe Lichaems versterckingh / en besten vol uyt moest ter zijde stellen; den soodanige sou ick oordeelen / dat voor een schadelijck instrument / en eenighermaten destrueerder van 't gemeene-beste moest aengesien / en dien volgende met de grootste toeversicht op 't spoedighste tegen gegaen / en na ghelegentheyt van saken / of beteugelt / of t' ondergebracht moest werden. Maer alle andersins opinieuxze driften, niet direct strijdende met het betrachten, voorstaen, en versterckingh eens ghemeene-bests, daer souw ick een volkomen vryheyt van reedens-gebruyck genoeg bestant achten, omse alle, door de Tijt, op 't gevoeglijkst, en veilighst ten ghemeene nut en besten te doen verdwijnen, en uytsterven: Want 't zelve vry-reedens gebruyck, en voorstant eens gemeene-bests / en even-gelijcke vryheyt, sal niet alleen machtigh werden bevonden / tot verniet ing eeniger bysondere opgevatte losse opinien / en driften; maer selfs oock tot volle vernietingh van alle gepretendeerde hooghste achtbaerheeden, van menschelijcke schriften, en stellingen, soo met de ontwijffelijcke reden, ware voorstant eens gemeene bests, en even-gelijcks vryheyt, recht strijdende sullen werden bevonden. Met dese / te weten ontwijffelbare, en dienvolghende Goddelijcke reeden, zal ick dan verders op 't best / mijn doenlijck / trachten te ondersoecken / hoe onder een vergaderingh van menschen 't ghemeene beste op 't zeekerst / en veilighst zal konnen

betracht / voorgheſet / en teghens alle binnen / en van buyten komendt ghe-
weldt / wel zal bevrijdt en beſchermt zijn / en in een onverwinnelijcke wel-
ſtandt / altoos zal vermoghen te groeyen / en bloeyen: Want of wy al
ſchoon de alderbeſte ſtellingen / en regulen tot onderhoudt eens ghemeene-
beſts / voor een vergaderingh van menſchen / wiſten voor te ſtellen / en daer
benevens gheen middel wiſten aen te wijſen / waer door de ſelve ſtellinghen /
of regulen / onder een vergaderingh van menſchen / koſten ingevoert / en wel
ghehanthaeſt werden; 't is klaer genoegh / dat 'er weynigh / of niet voor ſo
een vergaderingh zal uytgherecht zijn. De namen van Heer, en Slaef, als
zijnde twee uyterſte vermogen van / in een welgeſtelde Republyck / nauw ge-
noemt / veel min ter practick / of uytwercking ghebraght werden: Want in
een vrye Republijck / Landt / Stadt of Borgerſchap / kan niemandt van te
dienen / of ghedient te werden / werden vry ghekent. Maer wel kan daer /
vermits de ongelijckheyt van 't Ziels / en Lichaems vermogen / de min / en
meerder waerdigheyt van onderlinge dienſtplegingh plaets hebben. Men
tende derhalven / aen alle ſervile dienſtbaerheeden / een genoegſamen billijken
wech / en open laten / om / voor die daer na tracht / tot een waerdiger ſtaet te
konnen geraecken: Want daer 't contrarie plaets heeft, daer en is onluſt noch
ongenoegen geen gebreck. En 't welck met 'er Tijt ſchadelijcke, en rouwelijcke
vruchten voor een ſocïëteit, of vergaderingh van menſchen kan veroorſaecken,
en te weege brengen. 't Zelve, ghelijck doorgaens, in deſe werelt, wordt ghe-
practiſeert, ſteedts door geweldige middelen trachten teghen te ſtaen, is, onzes
oordeels, 't meerder quaet wel wat op te houden; maer eyndtlijck als een opge-
houden ſtroom des te geweldiger, en vreeſelijcker te doen uytberſten. En waer
uyt dan meeſten tijt zeer droevighe verwoeſtinghen van Landt, en Luyden zijn
ontſtaende, vindende ſich oock mede veeltijdts de verdruckende, met de ver-
druckte, ten uyt-eynde jammerlijck vernielt, en t'ondergebracht, en, indien ge-
oorlooft is ſoo te ſpreeken, ontfangenſe alſoo beyde haer rechtvaerdige ſtraffen.
eenen om dat hy veels te veel heeft begeert, en na ſich ghenomen, en den andre
dat hy veels te veel heeft vertrouwt, en na gelaten. Behalven noch, dat 'er, op
ſijn beſt genomen, oyt onder ſoo een 't ſamen-gedwonghen grooten hoop, opi-
nieuxſe menſchen eenighe de minſte grondt, of bandt van vreed, en eendracht,
late ſtaen van rechte toegheneghentheyt, of liefd, kan werden betracht veelmin
gevonden. En daerom men weegh, en wik het dan, ſoo men kan, of mach al
weer in een ſocïëteyt, of vergaderingh van vele menſchen, alle ſonder onder-
ſcheyt, of aenſien van perſoonen, ſoo wel gemeene als byſondere Leeden, of Bor-
ghers, niet onder eenen even-ghelijcke intreſt van altoos tot beeteren ſtandt te
konnen gheraecken werden begreepen, en 't welck meeſt altijt reden tot onghe-
noegen geeft, 't valt kort of langh, 't moet daer in ſich zelven eyndlijck buyghen
of berſten. Behalven noch, dat ſoo een ſocïeteyt, niet teghenſtaende alle hun-
nen uyterlijken ſplendeur, of luyſter van macht, en ſterckte van wallen, enz. in
hun inwendigheit wel inghesien zijnde, ſich zelven hier door ſoo verſwackt, en
onſterck is vindende, datſe teghens de minſte hart aendringhende van buyten te-
genſpoede, en voornamentlijck teghens de inlandtſche oneenigheeden, en twi-
ſten niet eendrachtelijck konnende beſtaen, lichtelijck overwonnen, en t' onder-
gebracht kan werden. En hier in is 't / dat alle / wy bewuſte / pretenderende
Politici op 't hoochſte dwalen / en miſſen; Want ſich niet konnende een
waer, een rechtſchapigh Gemeene beſte, d' even-gelijke-vryheyt in ſich ſluy-
tende,

tende, voor ooghen stellen; zoo zietmenze vast / en meest al te gaer in oneindighe misslaghen / en beuseleryen vervallen te zijn. Eenighe / door alleen vuile eighen baat / eer- / en heers-sucht aenghedreeven; trachten de Eenhoofdighe Dwingelandy / de onbedreeven menschen / als een alder-Goddelykste Regeeringh aen te pryzen. Andre / hoewel door gelijcke insichten aenghedreeven / pryzen de heerssingh van weinige / en machtighste eenes volx / en dit onder pretext van datse de bequaemste / en verstandighste / tot voorstant eenes gemeene-bests / souwen moeten gheacht zijn. Maer voor 's volx en alleen ware / en waerdighe Regeeringh / werden 'er in Nederduitsche Taal / mijns weetens / noch maar twee ghevonden, die / des aengaende / ietwes opentlijcks hebben derven sustineren / en voorstellen. Die voor alle andre op het aldernauwkeurighst / en oneenzijdighst / en wel met de meeste schijn van reeden hebben ghetracht te gaen / zijn die gheene / welcke 't exempel van Lycurgus, boven alle andre trachten te verheffen. Daer in bestaende / dat hy om te balanceren / of evenaren / de voornoemde drie voorsz. Politische Staten te vermengen getracht heeft. En welcks gewicht / of rechte waerde van vermengingh / zy eenighlijk poogen te rechtveerdigen / door de langhwijlige geduursaemheidt zulker gemenghde en geplenghde pretenderende Politische Staten / als / by exempel / te Sparta, en Romen is geschiet. Maer zeeker / wat heeft ses / of acht hondert jarens gedurigh / een vreeselijk hobbens / en tobbens voor waerdighs in sich / om met een wereldts-verdurvent volx / altoos groeyende / en bloeyende / welstant te konnen vergeleecken werden.

N. Machiavel, een ongeveinsden, en openbare voorstander van alle vuile superstitie, en bedriegherye, en hier in vellicht een navolgher van den Griecksche Polibius, in 't eerste boek zyner Discoursen / op het tweede Cap. alwaer hy de verscheidenheeden der Politien tot sesderley op telt / maeckt eindtlijck dit besluit: Daerom dunckt my, dat alle zodanighe manieren van Politien, niet vast zijn, noch ghedurigh. De drie goede, ter oorzaeken van het korte leeven der menschen: De andere drie om hun eige onvolmaektheeden. Daerom de treffelijcke wetgeevers, kennende deze ghebreeckelijckheden, van een yeder van de boven genoemde staten, hebbende het Lichaem van hun stadt gemaekt van drie Leeden, dat is, van Monarchie, Aristocratie, Democratie: op dat de eene de andre tot een ghebidt souw dienen, en haer deede blijven in hare bepalingen, en haer bewaerde, datze zo haest uit de grendels niet vielen, en in haer verderff liepen. Lycurgus, enz. Recht strijdighe dinghen / als water / en vuur / zijn niet te mengen / en zo meede heerschen / en regeeren rechtstrijdighe zaecken / zijn niet over een te brengen / en moet derhalven nootzakelijck / t'eeniger tijdt / d'een voor d'ander komen te swichten / en 't zeyl te strijcken: Want by aldien / onzen voornoemde Schryver / na behooren / had konnen inzien / en overweegen / de ghebreekelijkheeden zijner drie gepretendeerde waerachtighe Politische Staaten / en welckers weinige duursaemheidt hy het kort leeven der menschen alleen schijnt toe te schryven / hy zouw ooch niet eenen ghezien konnen hebben / dat de twee eerste / als daer zijn Monarchie, en Aristocratie, hare gebreekelijkheeden / en weinigh duursaemheden van hare vryheits verkrachtende gesteltenis / en quade Natuur herquam; Maer dat de derde zijnde des Volx Regeeringh, alleen door van buiten komende quaden / en inwendige swackheeden / gemeenlijck door een van de twee eerste / schalk- en loosljk is ondermijnt / en eindtlijk overrompelt / en t'ondergebracht. Anders is des

volx, en alleen vrye regeeringh, de eenige, die uyt haer Natuur de ghedurighe verbeeteringh toelaet, en in sich sluit. En dienvolghende kan met geene reeden / door dese gepretendeerde wijse vermenginghe der drie voornoemde Staten / getoont werden; dat de Monarchie, Aristocratie, ook zelfs tegens elkander strijdighe Heerschappijen, of Dwinghlandyen, oyt / uit hun natuur / cenich nut aen de Democratie, of volk / alleen vrye, en ware, reegeeringh, heeft toe-gebracht; Maer / in 't tegendeel / wel alle schaed / en hinder aen 's volx vryheit / en by gevolg alle verdere welstant. Derhalven / al het goet / dat door deze gepretendeerde nutte vermenginghe schijnt ghesproten te zijn / moet alleen 's volks meede-stuiringh / en gesach toegeschreeven werden. En 't welk zeer aenmerkens waerdigh is; zo zal allerweegen klaer / en waer bevonden worden / dat alle het goet, 't welck deze gepretendeerde nutte vermengingh schijnt voortgebracht te hebben, alleen des volx gesagh, meede stemmingh, en stuiringh moet werden toegeschreeven: Want ten zal, meen ick, nergens, oyt anders bevonden zijn, of na dat des volx gesach is vermeerdert, of vermindert, voor zo veel heeft ook dier gepretendeerde Republijks welstant, toe, of afgenomen. En wat meent men dan wel / by aldien een ruden / en superstitieuxsen hoop volx meede-bestier / het voornaemste nut aen der Griekse / als Romeinsche gepretendeerde Republijken heeft toegebracht; wat meent men, zeg ik, dan nochmaels; dat een teenemael vry, ontsachlijk, wel geschikt, van superstitie verlost, en alleen op reeden te gaen wel gewent volk, dat dat, ten gemeene welstant, of besten, wel souw vermogen? Mijns oordeels / dat geene, dat alle wonderen des werelts veer te boven gaen, en overtreffen souw. En die 't exempel van Sparta, door Lycurgus ghesticht / op 't nauwst zal ghelieven te considereren / zal ook met my bemerken mogen / dat onaengezien / de gepretendeerde nutte vermenging der drie staten / Spartaas volx lankwijlige bestaeningh / voornamentlijk van 't weinigh, of geen besit van rijkdommen, onderhoudingh eener minst uitsteekentheit van des eenen staet, en aenzien boven den andren, mitsgaders vrye, en dappere wapen-oeffening is af hangigh geweest, en by aldien Lycurgus niet al te vys / of nauw gezet / op het altijt precijs onderhoudt zijner instellingen geweest had / en de vreemdelinghen, zo noodigh tot een volx versterkingh, op 't ghevoeghlijkst had weeten te ontfanghen, en in te schicken, met niet te min afweeringh van alle overdadighe rijkdommen, den een, boven den anderen, te moghen bezitten; Sparta zouw, mijns oordeels, noch veel langhduriger hebben konnen zijn, ook Roomen in macht, en sterkte veer hebben overtroffen. Dan / my aengaende / 't heeft zeer weinigh te zegghen / en beduiden / of eenich volk / alschoon veel eeuwen aen malkander / zonder van andre volkren overwonnen / en t'onder ghebracht te worden / zo vry wat op zich zelven schijnt te bestaen; zo wanneer 't zelf veer van een vrye Stadt / of Borgherschap / ghelijck te Sparta in een vryheidts verkrachtende Tuchthuys, en gelijk te Roomen in een meest alles tot roofdwingent roofnest is bevindendt. En wat Sparta noch aengaet / 't schijnt my toe / dat het ooghmerk van Lycurgus, ghelijck van meer andre pretenderende ghemeene best stichters / meer heeft gespeelt op de grootheit / en eeuwichdurentheit van zijn naem: (door zijne byzondre instellingen / en welke ook meer waren streckende tot een rechte volx dwangh / als wel tot een volx ghedurende vryheit / groeijende / en bloeyende welstant / en versterkingh) want wat oole vermeetenheit eenes mans / dat hy uit dier tijts gesteltenis der Spartanen / eeniger maten

ten konnende afmeeten / wat hun vorderlijk kon zijn / dezelve Spartanen/
onaengezien zo menighvuldige aenstaende nootwendige veranderinghen der
Naturen / aen eenige zeer goede / andre zeer harde / en vryheidts strydighe/
oock beuzelachtighe instellinghen / voor eeuwigh / en als onveranderlyk
heeft ghetracht te verbinden? En schijnen zich alle zodanige Neuswijze/ en
laetdunkende stichters eener Politie / niet duisterlijk / noch onverwandelyck
aen te matigen / een meerder kennisse / niet alleen als alle het teghenwoordi-
ge ; nemaer ook als wel alle het toekomende volck t'hunnen besten opt zou-
wen vermoghen te begrijpen / en verstaen. En 't welk ik houde voor een der
versoeplijkste misslagen / die een zodanich man van achtbaerheit en aenzien/
tot ruine der algemeene onwaerdeerlijke evenghelijcke vryheidt opt zouw
konnen begaen? Waer over hy oock / niet zeer t'onrecht / onder de volcx-
bedriegers zouw mogen werden getelt / inzonderheit als men oock op zijne
gepretendeerde Godt-spraecken, enz. is lettende / en waer meede oock noch
zo veel andre oude / en jongher gepretendeerde Politien / by ghebreck van
d'onbedrieghelijcke / en dienvolgende Godlyke reeden / doorgaens mee door-
speckt zyn. Roomen belangende/ en daer onzen voorgenoemde schryver wel
zyn aldermeeste speculatie / en behaghen in schept/ en noch verder in't voorsz.
2 Cap. met deze woorden als uitverstende zeght. Toen begost Roomen te
leggen de grondt van hare hoogheit, en onvergelijkelijke Majesteit, door deze
vermengingh der drie staten, die een ygelijck aldaer hunne macht, en aenzien
hadden, enz. Noyt benam zy de Koninghlijcke al haer macht, om die de
raedt toe te legghen, noch die van ghelijcken, om die het volck te geeven: alleen
beschroeiden zy het geen dat te veel was in een yder, en liet de drie in een ghe-
zelschap des rijcks, en worde door deze drievuldicheit zoo groot alsmen weet.
Ick voegh 'er met permissie/ by/ oock doorgaens zo ellendigh, en vernieticht
als men weet. En dat nergens anders door / na mijn oordeel / dan dat het
roomsche volk eerder met overvloedt van geroofde goederen, en menichte van
superstitie, als met eenigerhande goede, en reedens onderwijzinghen tot ken-
nisse eener rechtschapige, en vrye volx bestieringh wierdt voorzien, en aenge-
daen : Want de uitmuntenste mannen onder 't zelve / zijnde verlekkert / en
verslingert op rooff / en buyt / bedochten niet anders / als wat / nevens ver-
kryjingh van dien/ tot hun meerder achtingh/ grootheit/ en verzeekeringh/
van dien mocht strekken/ weshalven zy het gemeene volk, oock in alle super-
stitien, afgoderyen, tot walgens toe op het alder sorghvuldigste, door alderhan-
de bedriegeryen, en schelmeryen onder te houden, en ter gedurighe slachtingh,
ten oorlogh, en op roof aen te voeren getracht hebben. En hebben ook alzo
eindtlijk / hunner aller verderff / en ondergangh ghewisselijck te weege ghe-
bracht. En zie daer nu oock de rechte, en eigentlijcke, ja nootzakelijke vruch-
ten dezer Machiavelsche, hoogh voor ghewende, drie vermenghde Politische
Staten, en by hem ghedoopt met den Naem van Drievuldicheydt. En dien-
volgende oordeel ik deze gepretendeerde vermengingh van staten; zo weinigh
voor een waerdige regeeringh/ als een schoon- schijnende/ echter vuil pokkig/
lichaem voor suiver en ghezont te zijn / kan gheschouwt en erkent werden;
Maer datze/ buiten 's volcks eenighst/ hooghst/ en alderwaerdighst gesach/
in den doodt/ en onvermijdelick verderff nootzakelijk moet storten/ en ten on-
dergangh is gheschapen : Want alle lichamen van staet, zijnde geinfecteert
met eenich uitmuntendt gezach, nevens, ik laet staen, boven 's volx gezach,

achte ick, om voorgaende reeden, en vermidts der menschen alghemeene onbepaelde begeertens Natuur, of eighenschap, met een quijnende, ja doodtlijcke ziekten aengetroffen te zijn. Wil my nu yemandt hier noch teghenwerpen de ordinaire dwaesheidt/ of onweetenheidt eenes volx? ick erkenze ook; Maer noyt kan ick dienthalven toestaen, dat eenigh volck, hoe slecht, en onweetende werdende bevonden, derhalven zouw verpkicht zijn, van zijne beste kennisse af te staen, om een anders, of particuliere beetere kennisse blindelinghs te volgen: want in diergelijcke voorval prefereer ick niet alleen des volx geringe kennisse/ t'zijnen besten; maer verzeeckere 't zelve oock daer en boven/ dat het voor blindelinghs te volghen/ voorzeecker bedrooghen/ en in d'uiterste ellende/ en slaverny moet vervallen. Welckenthalven/ mijns oordeels/ dit voor een alderbesten regul zouw moghen verstrecken/ dat by aldien yemandt eenigh volk van dwaesheidt zouw willen beschuldigen/ om het zelve/ te redden/ en tot beeteren stant te brenghen; Zo moet hy het, door ghezonde reeden, zien te overtuigen, en daer door alleen, tot beetere raetslagen, besluiten, en uitwerkingen poogen te brengen. En voor het volk kander niet beeters/ noch veiliger bedacht/ noch betracht werden/ als voor alle andere middelen, en beweegingen de ooghen en ooren te sluiten en stoppen eens voor al, en voorzeeker moetende weeten, dat al 't geen men hem als iet byzonders, en heilzaems tracht aen te prijzen; dat zulx altoos, door de beste reeden, en door niet anders, moet geschieden. Waer uit dan ook klaerlyk volght/ dat die 't oordeel van een zaek absolut, en volkomen toekomt, denzelven komt oock het hooghste gezach dier zake volkomen toe. Het volk komt het oordeel van 't gemeenebeste volkomen toe, derhalven ook het hooghste gezach, en beleydt van dien. En dienvolgende wil ik dan oock/ datmen zich in alle Politische stellingen/ voornamentlyck zal gedragen/ naer de voorneme gesteltenis/ en eisch des meesten volcx/ doch/ des niet tegenstaende/ dat alles oprechtelyk/ en alleen door reeden gheschiede/ welcke reeden voornamelijk/ en by voorraet/ moeten afgeleidt werden/ van hunnen meest accordeerende algemeene interest/ besten/ en ooghwit. (en zonder welcke het altijt onmogelyk zal bevonden werden een ghemeenebeste op eenigerhande wijs te besten.) Door welcke alghemeene accorderende interest/ ooghmerck/ en besten/ wy hier/ als vooren aengheroert/ by voorraet zullen neemen der lichamen interest, en ten opzicht der zielen, om voor alle bedrogh bevrijdt te zijn. Alles door een evengelijcke vryheidt, tot bevorderingh van elcx byzondere welstant, na yders goetduncken te betrachten. Midts dat den byzondere welstant, noyt en zal vermogen te krencken, noch stooten, teghens den alghemeene welstandt, en besten; maer altoos verbeeteringh, en versterckingh aen den zelven zal moeten toebrengen. En welck oordeel ick absolut/ en volkomen aen 't volck alleen wil gelaten hebben: Schoon ick moet bekennen/ dat het eene volck zo van Naturen weeghen/ als noch andre toevallen meer/ daer toe beeter gedisponeert is als 't andre; zo houd ick het echter daer voor/ datze alle (uitgezondert de Hotten Totten aen de Caep de bon esperance/ zo 't waer is datm'er van schrijft/ zijnde meer voor een onvernuftighe hoop vees/ als menschen te achten) door reeden, buiten eenigerhande bedroch, t'hunnen besten konnen, en oock moeten werden gestiert. De reeden zijn/ dat reedens onderwijs/ voor alle reedens bevattende menschen/ als een alderheerlijkste/ en heylzaemste zaek van harten gewilt/ en het bedroch/ als een alderbijsste/ en schadelykste zaek/ ook met alle vermogen/ en krachten vermydt en af te weeren

ren

ten getracht wort. En zoze dan nu het beſte aldus op het krachtighſte begeeren, en willen; zal 't zwaer vallen hun zulx te perſuaderen? Maer zal den Bedrieger, om doch voor geen Bedrieger geſchouden te worden / my quanswijs te gemoet voeren / 't zijn ſlechs kunsjens om den woeſten en botten menſch des te beeter tot reedens gehoor te brenghen. Ik daer en tegens vrage hem / waer het met zodanige kunsjens oyt aen eenig volk wel gelukt, en bedijdt heeft? En affirmeere met een / dat niet anders / als eigen onvolmaekt / en aenklevende / zwakheeden aengeſtookt door overdadige geldt / en heerszuchtige begeerten / oorzaek zijn / van alle bedrieghlijke mishandelingen / en gepretendeerde kunſjens omtrent onſen evenmenſch. Niemant kan dan ontkennen / dat gelijk het geheel grooter is, als zijn deel, dat zo van gelijcke eens geheele volx wijsheidt, en kenniſſe t'zijnen beſten, en zonderlingen welſtant, in alle voorvallen, meerder is, en verder ſtrekt, als de kennis van een of weinige onder 't zelve volk. En dienvolgende dat 'er geen wijsheit, hoe groot, by ymant in 't byzonder onder eenigh volk, veel min by ymandt buiten 't zelve volk, kan werden voorghewendt, waer op ſich 't gheheele volk, belangende 't gemeenebeſte, geruſt, en als zonder omzien veilighlijk op ſouw konnen verlaten: Want daer en zal, noch en kan geen grooter reeden van achterdocht, over eenigh lijdigh ſchuilent bedroch, gegeven worden, als wanneer ymant ſouw willen, dat men 't geruſtelijk, zonder het minſte omzien, op zijn woort, en beſtier, omtrent het gemeenebeſte, eenighlijk, en alleen ſouw moeten laten aenkomen. Maer miſſchien zal ymant dit klaerlijk ziende / en bemerkende / daer op dringen / en aenhouden / datmen om de meerder eendracht / en ſpoedighe beſluiten / werdende verhindert door de veelhoofdigheit / en * verſcheidenheit van zinnen des geheelen volks / het op de ſorgh / en beſtier / ten gemeenebeſt eenighlijk / en 't veilighſt op de verſtandighſte / en beſte onder 't zelve volk zal moghen laten beruſten / en aenkoomen. Maer tegens ick wel zo heel veel niet zouw zoecken in te brenghen / by aldien men genoeghzame verzeekeringh wiſt te geven van een zodanigh middel / waer door men de verſtandighſte, en beſte onder hen, net, klaer, en ontwijffelbaer, ſouw weeten uit te kippen en kiezen, alzo dat voor de reſterende gheen bequaemheidt meer zouw overblijven. En dat niet alleen; maer oock daer benevens, en 't welck wel het ghewichtighſte van allen ſouw zijn, geen minder verſeekeringh van dat dusſche vermeende verſtandighſte, en beſte luiden met eeren, altoos, en onafgeſcheiden 't gemeenebeſte, voor hun eigen, ſullen toeghedaen, en ghenegen blijven, om 't ſelve ongheveinſdelijck ten allen tijden te betrachten en ſoecken. Zo mede, en 't welck ook boven onmoghelijck te zijn getoont is, datſe, al ſchoon willende, het ſelve, op ſich ſelve, ſoo goet als met het gheheele volck te ſamen ſouwen weeten of konnen verrichten. Het een / als 't ander / is onmoghelijck te doen: want alle menſchen in 't byſonder wel aenghemerckt werdende; en konnen, weegens hun onbepaelde begeertens Natuur, niet nalaten, na hun uiterſte, en beſte begrippen altoos hun meeſte voordeel en welſtant te ſoecken. En zo meede is 't niet moghelijck dat eenigh menſch (van Heiligen, die veel licht weinigh werden ghevonden, en noch veel minder onder de men-

ſchen

* (N. B.) Niet de veelhoofdigheidt en verſcheidenheidt van ſinnen; maer de veelheidt der verſcheiden intereſten eenes Raets, ſchoon in weinigh hoofden beſtaende, zijn oorſaeck van ſtribbige raedtſlagen, en dickwils ſo nadeelige, als langhſame beſluiten.

schen konnen werden ghekendt, spreek ick hier niet) tot het betrachten van eenigh gemeene-beste / door yet anders kan werden bewogen / als alleen om hier door tot zijnen bysonderen welstandt / voordeel / en besten des te beter te geraecken. En derhalven houd ick het / een der waerdigste waerneemingen / omtrent eens volx besten / dat alle zaken onder 't zelve volck, zoodanigh aengeleydt werden, dat een yeder Lidt, of Mensch des selfs, op 't swaerst eenigh particulier, of eygen voordeel ten nadeel van 't ghemeen zal konnen, of weeten te bejaghen. Alsoo dat een yders byzondere, en uytmuntende welstandt 't ghemene-beste niet alleen noyt verzwacke, noch vernadeele; maer den Ghenieter altoos, en des te meer, hier door ghenootsaeckt werde; 't zelve meer, en meer tot elcks wel bevinde, en goet ghenoeghen op te helpen, en te versteercken. In somma dit / en wat men tot een volcx besten sal weeten te bedencken / moet by een yder verstandige aen 't selve volck door reeden / en op 't klaerst geinduceert / en 't oordeel van 't volck onderworpen / oock / soo veer 't in kennis reiken / en beseffen kan / goet gevonden / en beslooten werden: Want het gheheele volck te zamen ghenomen, en wil, noch kan niet anders willen, als suyverlijck 't ghemeene-best, nochte kan, daer toe aengheport werdende, oock niet nalaten het zelve na zijn beste kennisse, en uyterste vermoghen te betrachten. En 't welck soodanige eygenschappen sijn, dat het absolut onmogelijck is, dat sonder die, op eenigerhande wijs een ghemeene-beste kan te weegh gebracht werden. Nochte zoo en konnen dese eygenschappen van gelijcken, met geen de minste schijn van waerheydt, by yemandt in 't bysonder onder 't selve volck, en noch veel min by yemant van buyten voor 't selve volck, werden ghepretendeert. Waer uyt / in myns oordeels / dan oock onwedersprecckelijck blijkt / dat alle der oude / en nieuwe Schryvers benauwt wringen / en dringhen / mitsgaders hoogh / en laegh pypen / en springhen / over dat den eenen de een / den andere de weynigh-hoofdighe heerschappyen voor de rechtmatighste Regeeringhen willen verweeren / en staende houden; niet anders als voor een deel vermufte, en duffe hoofze schoolze sufferyen, ja voor louter beuselinghen, indien niet voor loutere bedriegheryen moeten gheacht, en gheoordeelt werden. 's Volcx / alleen waerdige en Goddelijke / regeeringh / dese sluyt dan alleen alle goede eygenschappen / ter altijt nodige verbeteringh / en onverwinnelijcke versterckingh / groeyingh / en bloeyingh eenes volcx in zich. En dit is alleen de beste, en bestandigste der volcx regeeringen te achten; alwaer een volk meest, na reeden, en wijsheyt 't ghemeenebeste door een evengelijcke-vryheyt te hanthaven, en door ordentelijcke vrye raetslagen voort te setten tracht. Zoo iemant hier echter noch souw willen teghen stribbelen / en druyschen / met te sustineren / dat alle volkeren uyt 'er natueren souwen sijn intractabel / onhandelbaer / vars / onrekkelijck / of eygentlijck / datse in sich souwen begrypen alleen / of ten meestendeel woedende / roofgierige / en dienvolgende ongezellighe dieren / en die van nooden zouwen hebben / om door alderhande bedroch / en gewelt geleyt / en gestiert te werden; den soodanighe is zulcx gehouden te bewijsen. En zoo meede is hy gehouden te bewijsen, dat hy selfs, met zijns gelijcken, daer niet alleen vry van zijn; maer oock, dat hy, en alle andere, zijne medestanders, de rechte en bequame luyden zijn, om soodanighen intractabelen volck op zijn best, door bedroch, en gewelt, te leyden, en stieren, en soodanighen Bewyser te sien / en te hooren / myn hertelijck souw verlangen. Ick in 't tegendeel / houde staende / dat de menschen in 't algemeen / uyt 'er natuyren / zijn

vry

wy gebooren / de vernuftighste onder alle andre zoorten van dieren / niet een ter onderlinge gedachtens communicerende spraeck begaeft / tractabel / ghedweegh / rekkelyck / mensch- / en kinder-lievigh / en dienvolgende ter onderlinge ghezellingh / en hooghsten Christen-Godts dienst vol uit bequaem. My hier over beroepende op alle reedelijcke / door ambitie / en superstitie onverdorven menschen van oordeel: Want die anders sustineert, die geeft klaerlijck te verstaen, dat hy gelooft, dat'er noch waerheyt, noch welstant onder menschen kan gevestight werden, en zulcx gelooft waerlijk, en klaerlijk N. Machiavel, en de rest der, my bewuste, politijcke schrijvers, schoon hoe bedekt, en geveinst, gelooven of 't zelve, of weeten in 't minste niet, watze schrijven, en drijven. Achtende alzo hier als by voorraet genoegh aengewezen/ en getoont/ dat'er voor 's volx besten, geen getrouwer beradingh, noch zeeckerder oordeel, en besluyt, noch getoont, noch gegeven kan worden, als 's volx ordentlijke beradingh, oordeel, en besluyt zelve. En welkenthalven het allerweegen klaer/ en waer zal blijken/ dat de stemme eenes volx, voor 't zelve volk, waerlijk voor Godts stem voluit geacht, en gehouden moet werden. Waer by oock noch gevoegt kan worden/ dat zo wanneer 't geheele volk ordentlijk raetslagende, en stemmende; niemants wijsheyt, of kennisse onder zo een volck vruchteleloos kan zijn; en dienvolgende is het volk / niet alleen van alle wijsheyt/ en kennisse/ onder zich / in alle voorvallen en swaricheden gedient; maer ook worden zy alle van tijt, tot tijt, meer, en meer, door dusdanige vrye volx vergaderingen en onderlinge raetslagen, tot kennisse van 't gemeene-best opgewekt, gescherpt, en gesleepen. En gelijck het dan klaer/ en zeecker is/ dat een volk, 't zy hoedanigh gestelt, niet anders als 't gemeene-best kan beoogen; zo is het oock niet min klaer, en zeeker, dat in 's volx raetslagen, en besluiten het meeste voordeel, en minste pericul gelegen is: Want schoon het hem / aen 't wel oordeelen / en verkiezen / volgens de twijffelijcke gevallen der menschelijcke zaken/ somwijlen oock wel kan koomen te missen; d'ervaringh van schaed, en ongemak nochtans is machtigh genoegh, om 't zelve van dat quaet op 't spoedighst, of te redden, of ten minsten naerder overweegingen, en gedachten t'zijner beeter opmerckingh, en reddingh te doen verkrijgen. Tot welcks spoedige verkrijgingh alle de meest/ gegoede/ en verstandige / om hunnen meesten interest die zy met het gemeen dan loopen hebben/ voornamelijck / en als van zelfs zullen genootsaeckt werden / te vigeleeren/ waken/ en arbeyden. En 't welck oock wel het voornaemste voordeel is/ dat eenigh voornaem man / of mannen aen 't gemeen vermoogen toe te brengen / en welkenthalven hoe hunnen particulieren interest naeuwer met den algemeenen welstant, vryheit, en besten wert verknocht bevonden; hoe hunne verplichtingh aen 't gemeen des te grooter is, en blijft. 't Welck alles voor zodanigen uitmuntende nut/ en voordeel voor 't gemeen te achten is/ dat alle andre formen van maer gepretendeerde Regeeringen, en met de Evengelijke-vryheit strijdende politien, ten dezen opsicht, niet al te duisterlijk, voor ondeughende, en van onwaerde te houden zijn. En oock noyt voor eenigerhande waerdige Regeeringen konnen geacht, noch aengenomen werden, even zoo weinigh als men in een minder quaet tot voorkomingh van een meerder quaet zouw vermogen te blijven rusten; maer wel voor zo veel, als men zouw oordelen, datze tot een vrye-volx-regeeringh, te erlangen, gerichtet, en aen geleidt waren. 't Welk / of het opt geschiet is/ of geschieden zal/ daer van zijn

(weegens d'alghemeene zwakheydt / en menschelijke onbepaelde begeertens Natuur) wel de grootste / en meeste reeden om van te twijffelen: Want alle Wereldts exempelen confirmeeren / dat het 'er zoo veer van daen is / dat waer het volk al schoon 't meede ghesach scheen aenbevoolen / het echter door sijne pretendeerende hoofden doorgaens ondermijnt / en gheheel t'onder gheraekt is. En in welken deelen der Grieken / en Romainsche ghemenghde / en gheplenghde Regeeringhens Hoofden / door 't onderhouden van alle wan-ordens / treftigh uytmuntende gheweest zijn / vermits het volck vol van superstitie zynde, en waer onder de aenzienlijkste hun bedrieg-rol meesterlijk wisten te speulen; zo zyn 's volx vergaderingen; zo maer slechs by sleur onderhouden geweest. Ontfangende het onkundige volk door dussche slordighe / en t'eenemael gedoekte by-een-komste (en ghelijk by ons, heeden ten daghe, eenighe slechte, en gepretendeerde eenvoudige Mennisten Dienaren ock zeer aertich weeten te practiseren) niet anders als slechs een Appeltjen om mee te spelen. Naeijende onder en tusschen de Staat-/ Heers- en Gelt-suchtighe pretenderende Hoofden / om des algemene welstants indrinkende beste soppen / hunnen verkeerden naet / en gelijk hunne, en 's volcx meenigvuldige tegen-een-loopende stribbelingen, met verlies van alle 's volcx vryheit, en aller eindtlijken ondergang zulx genoeg hebben doen blijken. En alzoo verstrekt een schip aen de grondt een goe Baken in zee, zelfs voor alle / die / op die wijz / al waer 't ook door slechs te komenschappen / alle weereldts rijkdommen door geoctroyeerden / enz. gierighlijk trachten in te schrapen / en door 's volks onweetenheit / en verdeeltheeden der meenighvuldighe opinien / en secteryen / met afweeringh ter noodige Regeer-/ en Staat-kund hun grootste voordeelen meenen te bejaghen / en bekomen? Zullende alzoo oyt, en allerweegen klaer, en waer bevonden werden, dat het omtrent een wel bestier eenes volx, noyt aen 't gemeene volk; maer altoos aen des zelfs pretenderende Hoofden, Voorgangers, en Leeraren heeft ontbrooken, en te kort geschooten: Want deze op niet anders toeleggende, als hoeze door 's volx onweetenheit, *secteryen, en verdeeltheeden tot grooter macht, en onbepaelt gesach zullen geraken; practiseren niet anders, als hoe het volk in een ghedurige, en onuitredderlijke slaefze onweetenheidt gedompelt, en t'onder mach blyven. Latende 't zelve / door een ghedurigh / en overtolligh schatten / en scheeren / geen meerder welstant / en versterkingh toekomen / als met hunne beooghde macht / rijkdom / en grootsheits wel accorderende / en over-eenkomende is. Daer het volk, t'samen ghenomen, in 't teghendeel tot een alderuiterste, en onbepaelde gemeene-welstant, versterkingh, en besten uit zyn natuur ten vollen, en alleen zuiver genegen is, en ook genootzaekt wert niet anders als 't gemeene-best op het volmaekst te begeeren, en willen. Ook noyt, des onverhindert zynde, konnende nalaten, 't zelve na zyn beste kennisse, en uiterste vermogen na te gaen, en betrachten. Weshalven ik wilde / dat het volk verstondt / in plaets van te zeggen / waren 'er geen zonden, zo waren 'er geen plagen, dat, indien men wel regeerden; wat was 'er dat ons deerden? En hier toe een volk meer, en meer op te wecken, is het voornaemste, ja eigentlijke werk eens vroome, en dappere Mans, en zonder het welk in een matelijk Vry-lant te doen, ik noyt gelooven zal, noch kan, dat 'er eenigh enz. ghevonden wordt. Waer aen het ook oyt ten allen plaetzen en tijden in deze wereldt heeft geschort: te weeten aen een genoeghsaem getal van vrome edel-

* Ziet over secteryen en verdeeltheeden zeecker extract, hier achter aen gevoegt, tenderende om Hollants volk tot een ghevoelen, en intrest van Staat te brengen.

moedige

moedige, en dappere Mannen. Om het welk wat naerder te overweegen/ en in te zien; zo zullen wy ons hier voorstellen een vergaderingh van wel bevoegde mannen/ of Borgers. (Want der vrouwen/jonge luiden/kinderen/dienende/ enz. welstant; kan niet anders/ als volkomen van der wel bevoegde mannen welstant af te hangen/ en voluit verknocht te zijn geoordeelt worden) welkers mannen/ of Borgeren wel bevoegtheyt eener alderontsagelijkste/ vrye/ en alleen wettige vergaderingh van menschen/ acht ik geleegen te zijn/ datze van hunne natuurlijke vryheidt wel onderrecht zynde; de zelve kennen, en op 't hooghste lieven. Minst, of liever gants niet, met superstitie behebt, of aengedaen; en dien volgende van alle hevige sect-gesintheydt vry te zijn mogen gezeidt, en geacht werden. Hun eigen onderhout/ buiten eenigerhande vile dienstbaerheidt/ weeten te bescharen/ en daar toe noch bequaemheidt van jaren/ enz. hebben. Houdende de stemme des volks, waerlijk, en alleen onder 't zelve volk, en vergaderingh voor de stemme Godts. En welke vergaderingh ik considereer/ dat altoos uit driederhande soorten van Mannen/ of Borgheren te bestaen zal bevonden werden. Ten eersten van Mannen (gave Godt datze onder eenigh volk/ of vergaderingh van Menschen een bequaem aental kosten uitmaken) welke bequaemheidt en moets genoech hebben/ om goede/ en vryheits bevorderende begrippen/ en nutte stellingen/ ten gemeene-best/ by te brengen/ voor te stellen en te induceren/ en waer van alles goets/ voor een vergaderingh/ af te hanghen/ en in gelegen te zijn mach geoordeelt/ en bevestight werden: om dies wil/ dat het volk niet anders kan begeeren/ noch willen als 't ghemeene-beste. Ten tweede van Mannen (en waer van alle vrye vergaderingen/ om voorstaende reeden van altijt het beste te willen/ altoos moeten gepresumeert werden ruim voorzien te zijn/) welke bequaemheit hebben/ om alle goede begrippen/ en voorstellen/ nevens klare/ en oprechte inducceringh/ wel te begrijpen/ en dien volgende tot de zelve met raet/ en daet voort te setten/ uitnemende begeerigh/ en yverigh konnen gemaekt werden. Ten derden noch van zulke Mannen (en die ik meen dat nu doorgaens de grootsten hoop souwen uit maken/ en in gevolgh van tijt/ door vrye/ en wijse raetslagen veel by te woonen/ merkelijk souwen komen te verminderen/ en de tweede/ of ook wel eerste soort merkelijk doen vermeerderen/ en aanwassen) welke meest alles/ voornamentlijk door hun welstants bevindingh/ slechtelijk te beamen/ en vierighlijk te ghehoorzamen zullen trachten/ en pooghen. Onder en tusschen/ als gezeidt/ de gelegentheit hebbende/ dat ieder na zijn capaciteit/ tot de tweede en eerste trap van meerder waerdigheit/ en dien volgende ook tot de waerdighste bedieningen van 't gemeen vermach op te klimmen. En 't welk/ mijns oordeels/ het alderbedenkelijkste heyl/ en welstant/ voor 't gemeen/ alleen kan koomen te veroorzaken: Want op dezen voet van vrye en wel geordineerde Borger raetslagingh/ en stemmingh/ zal alle de wijsheit eenes Volks/ of Borgerschap ten uitersten vermogen uit te munten/ en aen den dach te komen/ * zonder dat'er, om zo te spreken, het

* Die de kracht hier in gelegen; wel kan beseffen, begrijpen, en verstaen, die zal alle het hier voor, en na bygebrachte zeer gereedelijck begrijpen: want het ook allerwegen onweedersprekelijk waer zal bevonden werden, dat'er noch noyt geen een of weinigh hoofdigh bestier, noch getoont noch gevonden is, daer des gemeene mans Advisen, en Raden, en dat noch wel voornamentlijck in de uiterste nooden, niet het meeste heil, en reddingh verschaft, en by gebracht hebben; En so meede dat alle extremiteiten eenes volx door der een, of weinige Bestierders gepretendeerde wijsheit, doorgaens, of wel altoos, om 't eigen genots wil, veroorsaeckt zijn.

minsten greintjen van wijsheyt, of kennisse verlooren, en 't onbruyk gemaekt zal konnen werden. En dit is het gheen/ dat ik/ voor alle dingen / zouw begheeren / en willen / nademael het ook buyten alle controversie / en teghenspraeck bevonden wert / dat de min, en meerder wijse eener vergadering noyt geschift, of ghescheyden konnen werden, en dienvolgende, in een wettelijke Vergaderingh, altoos moeten vermenght blijven. Ten welcken opsicht ook altijdt kan ghezeyt werden / dat / in zo een souveraine / en vrye vergaderingh/ altoos de wijste, of verstandighste regeeren; maar noyt kan gezeyt, of aengewezen werden wieze zijn. En waer dit onder een formidabel volk / of vergaderingh van menschen (in een ter Neeringh / Koopmanschap / en Schip-vaert gelegen Hoek-landts gezeeten) eens te recht plaets / en stant quam te grijpen/ alzoo dat de voortreffelijkste verstanden onder hun / door begeerte eener evenghelyke-vryheidt, en gemeene-beste, met een rechtschapighe lust / en yver quamen aengedaen te werden / om in plaets van op 't gemeen gierigh te azen/ uyt te mergelen / en ghedurigh te blindthokken / het zelve op te beuren / en alle solaes aen te brenghen / mitsgaders de ooghen te openen / en klaer te doen zien; daer dit zegh ik eens plaets, en stant komt te grijpen, met noch grondige kennis, en doorsicht, by de verstandighste wel zal konnen gehanthaeft, en voort-gheset komen te werden; daer zal ghedaen, en verricht moghen werden, dat oyt by menschen te doen, en verrichten moghelijk zal zyn. Niemandt / hoe rijk / en hoogh verheeven / lade hier schrick van op 't lyf / met te duchten / of vreezen / dat hy 'er zo doende / en op deze wijze / van sijn aenghenaemiste veeren / en slachpennen souw moeten laten? Gheensints; maer hy zal zich zelve, met alle zyne naekomelingen, hier door zoodanigh verzekeren, en van alle zware packen, en lasten daer hy waerlijk onder gekromt, en bucken gaet, verlichten moghen, dat hy op deze wys alleen eenighermaten zal konnen bevinden, wat een recht vrolyk, en mensch-betamend leeven in heeft? Daer hy nu in 't tegendeel / door een alderhooghste tergingh van zyn even-mensch, met duyzendt sorghe / en anghstvallligheeden / beladen / en zwanger gaet / en dikwijls voor sijn eygen / en naeste meedestanders / Huys-/ ja Bed-genoot moet waken / en doorgaens tot zeer schrickelijke achterdochten als genootzaeckt werdt. En die met minder scherpheydt van breyn / of harssen zijn begaeft / en dienthalven hun hart wat onbesorghder vinden / deze worden veel tijdts met den slagh ghewaerschout / en voorts ghelijk 't ghemeenlijk gaet / dat / die 't lest komt, de deur moet sluyten. In 't kort / de vernietingh van alle quade / en voortbrengingh van alle goede zaken eener Republyk / Borgerschap / of Gemeene-beste / zo wel in 't byzonder / als algemeen geconsidereert / hangen / mijns oordeels als voorzen / al te zamen af / van een welgeschikte / vrye Borger-vergaderingh / raetslagingh / en besluyten / mitsgaders een alder na-yverighste eygen vrye wapen-oeffeningh. Driederhande gelegentheden / om / voor een volk / hier toe te geraken / konnen uyt te vooren / en welke al te gaer door den Noot konnen verschaft werden; te weten vluchtingh / door benauwingh van vyanden. Borgerlijke beroerten. En 't alderzeldenste door een eedelmoedige resolutie van die 't roer in handen hebben. Welck laetste ik niet weet / ook zwaerlijk gelooven kan / dat / wegens de zwakheydt der menschelijke onbepaelde begheertens Natuur / oyt met wijs voor-beraet / en goede-wil gebeurt is / of gebeuren zal. Echter zal ik / ten opsicht van den Noot, op de twee laetste alhier mijn reflexie neemen / en waer

uyt

uit de eerste ook lichtelijck zal afgenomen konnen werden. En eerst in geval van Borgerlyke beroerten/en revolutien/zoo zal ik hier zeekeren Hollantsche VRYMONT omtrent de tijden der Spaensche beroerten te spreeken invoeren. Het derde gheval zal ik in mijn voorghenomen Tweede Deel voornamentlyk in acht neemen.

,, WAerde Mannen/ en Meede-borgeren/ ten zal voor ons nu geen
,, de minste pas/ noch tijt geven / om onzer aeloude Vooroudeten
,, her-komst/ beginzel van bewooningh hier te Lande / enz. alhier
,, op te halen/ en aen u op't naauwkeurigst voor te dragen: want
,, ghelijk zulks / voor ons / de alderminste zeekerheyt doorgaens in heeft; zo
,, meede staet ons oock / niet het alderminste nut/ of voordeel daer uyt te ont-
,, fanghen: blyvende dit altydt zeeker / dat aller volkeren beginzelen / zeer
,, ruw / en ongedaen zyn geweest/ ook zodanigh/ dat doorgaens voor de Na-
,, komelingen / belangende de levens manier hunner aeloude Voorouderen,
,, meer reeden tot afkeerighe als aenmoedighe ghedachtenis wordt ghegeven.
,, Ten zal ook niet noodigh zyn / dat ik uwe memorie alhier belaste met het
,, verhalen van veelvoudighe exempelen / eeniger aenzienlijke/ en machtighe
,, volkeren / veel eeuwen voor ons ghewеest zijnde: want/ mijns oordeels/
,, zouden alle der zelve exempelen voor ons meer vermooghen te strecken ter
,, vermijdingh/ als ter navolgingh. En behalven des; zo ben ik van gevoe-
,, len / dat het onder ons / weynigh eeuwen herwaarts/ aen geene waerdighe
,, exempelen / ter goede/ en nodige waerschouwingh/ en opmerckingh t'onzer
,, beter behoudenis/ en vryheyt zal ontbreeken / en deze zullen u lieder natuer-
,, lijk oordeel/ in plaets van anders te verwarren in deze gelegentheyt ook bet
,, mogen verlichten/ en te sta komen. Het beste dan, dat ik onder de aeloutste
,, Voorbeelden, onzer aeloude Voor-ouderen bevinde; is de hooghachtingh
,, hunner Wapen-oeffening, en onderhoudingh hunner evengelijke vryheit in
,, d'aldergewichtighste ghescheften, en raetslagen over 's geheele Landts, en
,, Volx besten, zelfs in dien Tijt/ als de zelve al vry veer/ door een rude Oor-
,, loghs-oeffeningh / van veele uytmuntende / Heers- / en Schat-grage Lee-
,, den ter overheersingh zijlinghs waaren ondermijnt / en onderkroopen.
,, *Want de gemeene, en kleyne dingen, beraetslaeghden hunne voornaemste
,, Heeren; maer van gewichtige zaken beraetslaeghden die van de gemeenten
,, t'samen; nochtans alzo, dat alle die dingen, waer in 't ghemeene volk stem-
,, men hadden, meede by de voornaemste Heeren verhandelt wierden, en in-
,, dien 'er niet onverwachts, en haestighs voorviel; zo hadden zy, hunner by-
,, goderijshalven, met hoop van beeter geluk, een gebruyk, te vergaderen op
,, gesette dagen der nieuwe of volle Maen. Vergadert zynde, mocht daer een
,, yder vry spreeken, en sijn goetdunken zeggen, zonder verbeuren, waer uyt
,, de Princen met de Edelen, en Wijzen een besluit maekten: † niet met au-

* Ziet hier over na Tacitus van de zeeden der oude Duidtschen, ghedrukt by Joost Hartgers, Anno 45. pag:679 680. 681. en 682. de Hollantse Chronijk van Gouthoeven, het 10 c, pag:5. En de Chronijk van Zeelant, door Jan Reigersbergen, by Zacharias Roman te Middelburgh, Anno 34 gedrukt, in 'tvoorst van 'tBoek, van de oude zeden, manieren, gewoonten, en costumen der Zeelanders: met vergelijkingh van dat Grotius, en van Someren omtrent het selve subject in hunne beschrijvingen van Batavia, of Hollantse Republijk, al bybrengen, en hoe getrouwelijk; † Ziet hier de Edelheidt der vrye menschen Natuur, of aert, in deze, byna alderruwste slagh van menschen uytmunten, waerlijk tot verwijt en beschamingh van alle heedendaeghze ghepretendeerde wijze Politijken; maar in der daat, enz.

,, thoriteit om te gebieden; maer om 't volk te onderwijsen, genoeghdent der
,, Gemeenten, dat sachmen lichtelijk aen hare Glavien, en geprickelde staver,
,, die zy dan aen malkanderen smeeten, en behaechdent hen niet; zo plegense
,, met roepen en krijten dat te versmaen. In dezen Raet mocht ook een yge-
,, lijk zijn klachte doen, en een ander van den lijve aenspreeken. * Zy en ver-
,, handelde 't gemeen aengaende, geen zaken altoos, sonder in de wapenen te
,, wesen, en 't was by hun een gebruyk, dat niemant eenige wapens dragen
,, mogt voor de gantse vrydom hem tot zulx goet gekeurt had, en daer na wiert
,, de zelve, een Jongeling zijnde, door ymant zijner naeste bloetverwanten, met
,, hunne gewoone wapen-rusting aengedaen. En dit was by hun, het rechte
,, manlijke kleet, en d'aldereerste eere der Ionkheit: want daer te bevorens,
,, scheenen zy slechs een deel van een byzonder huisgezin; maer als dan wa-
,, renze een deel van de Republijk. En het alderslimste dat'er onder hun/zelfs
,, tot deze tijt toe/valt aen te merken/ is de verwaerlozing dezer voorverhaelde
,, Gemeentens vrye vergadering, raetslaging, stemmig, en aenklachte, mits-
,, gaders sloffingh in d'eigen zelfs wapen-oeffeningh, en handthavigh der Hei-
,, denze superstitieuze Bygodery. Van de oorsaeck dezer extreme quaden/
,, onzer Voorouderen / zouw ik geen ander reeden weeten te geeven / of by te
,, brengen / als die van hunne noch rude onwetentheit / en welkenthalven zy
,, lichtelijk/ door hunne gepretendeerde Leitsluyden/ en Oversten/ na 't ex-
,, empel aller rude volkeren / t'hunne by zondere grootsheidt wierden ver-
,, schalkt / en overheerst. Behalven noch / dat de Pauslijke Hirarchye
,, (zijnde een veel doorsleepener als der Heidensche By-, of liever Afgodery,
,, en bedriegery) daer toe in gevolgh van Tijt ongemeen zal geholpen heb-
,, ben: want deze heeft voor alle andre superstitien / en bygeloovigheeden/
,, dit by na als eigen/ datze de menschen door veelderhande dreigingen, met
,, noch bygevoeghde bovenmaten schoone, en hooge beloften na dezen lee-
,, ven, neerslachtigh, en van alle mannelijke dapperheyt, en betrachtingh van
,, vryheit is berovende, en op 't veerst vervreemden doet. Weetende ook
,, door dit middel / de onbedreeve menschen, zelfs met genoegen, versmaders
,, van hunne tijtlijke goederen, en vryheit te doen werden. Een poinct van
,, hooghster gelukzaligheit stellende, voor die 't minste werk van zijn lichaems
,, welstant, en vrijheit maekt. Prijzende voor alle dingen den menschen,
,, als een hooghste deugt, een blinde gehoorsaemheit, en willige armoede aen.
,, Zulx dat, hier door, de besadighste, eerlijkste, en beste menschen zodanigh
,, werden verlokt, dat, daer de Heidenschen superstitie hun de mannelijke dap-
,, perheit tot een hooghste doelwit van gelukzaligheit voorstelden, en betrach-
,, ten deed, daer bragt deze het rechte tegendeel aen hun te weeg, waer uit dan
,, ook quam te gebeuren, dat het schuijm van menschen, door 't bestier hunner
,, Graeflijke Tyrannen, tot een algemeene verdrukkingh aller vryheit, en
,, welstant, Meesters van de wapenen, en dien volgens van alles zijn geworden.
,, † Den aldereersten, en in grootheit uitsteekende Graeflijken Tyran, was/
,, na de Historien vermelden / eenen Dierik, door 't behulp van een noch

,, grooter

* Het gewichtighste, wisten zy dan ook, met de alderverzeekerste middelen van beschermingh by te woonen, en met de hooghste omsichtigheit in ymants handen te vertrouwen. Veer daer van daen zijnde; dat ze de H. Wapenen, in gehuurde Lant loopers handen, om over hun te waken, vertrouwt zouwen hebben, en welk snoot gebruik, nergens anders als van de snoode Dwingelanden herkomstigh is. † Ziet en leest hier over P. Schrijver in zijn Voor reden, en inleidingh tot de Graven van Hollant anders genaemt Out Batavia. Item Hollantze Chronijk, enz.

,, grooter Dominateur/ of Heerschap in Vrankrijk Carel ghenaemt. En nae
,, dat onze Voor-ouderen al ten eersten in des zelfs Dwinglandy begosten ver-
,, driet te scheppen/ en van nootsweegen met hunne nagebueren de Vriezen te-
,, gens hem te conspireren trachten; toen bevonden zoo ook/ dat de conspiratie
,, van Dierik/ met Koningh Carel/ en den Paus hun veel te machtig was ge-
,, worden / en volghens des laetstens raedt/ en advijs (door 't exempel van 't
,, zelfs drie reys af toppen der groote/ en minder groote bomen/ enz. te Ments
,, in den Hof) hebben Carel en Dierik, met een zeer groote macht / onze Voor-
,, ouderen/ en der zelve Nagebueren/ de Vriezen, overvallen/ * en op eenen
,, nacht de rijkste, en mogenste van Hollandt, en Vrieslandt van haer Bedden
,, doen af halen, en daegs daer aen, ten aenschouw der gantsche menichte, en
,, volk, doen onthoofden, insgelijks, ook eenige van de Gemeenten. Toen was
,, het met onze Voor-ouders / och lacy! och arm! en te roepen ghenaede mijn
,, Heer/ genade mijn Heer/ en dit was 't gunt den Tyran begeerde / en suchte;
,, Zie hier vrome Mede-burghers/ en Lants-luiden 't wettelijk begin onzer
,, Tyrannen/ of Graven/ onder welke onze Voor-ouders d'een tijt meer/ d'an-
,, der tijt min/ tot dezen tijt toe / in een geduurige slaverny hebben moeten such-
,, ten/ en duchten / en ghelijk wy zulx nu ter tijt onder dezen tegenwoordighen
,, Tyran Graef Philips / en Koningh van Spanjen op het alder-onlijdelijkst
,, ghewaer worden / en wat behoef ik dan ook yet tot meerder / en beter ver-
,, staaningh by te brengen/ over 't gene wy nu alle zo smertelijk gevoelen? En
,, nademael het nu dan onder ons in aenmerkingh schijnt gekomen / van hoe
,, wy ons op het veilighst / en vruchtbaerst van deze Grafelijke Tyranny/
,, met alle appendentie van dien/ t'onzer algemeene vryheit / en besten zullen
,, mogen ontlasten / en verlossen/ en voor eeuwig vry maken, zo en zal het niet
,, geheel ondienstigh zijn/ de rechte ghesteltheit onzer tegenwoordige druk-
,, kende Grafelijke Tyranny wat naerder te ondertasten/ en die hier door/ des
,, te beeter kennende / de zelve niet een recht mannelijke couragie / en dapper-
,, heit niet alleen tegen te gaen/ en staen; maer dat meer is / dat der zelven ge-
,, dachtenis, als een aldergrootst, en afschouwelijkst quaet, voor 't gemeen, in
,, ons, en onze nakomelingen zodanig mach werken, datze by ons nu eens ten
,, gronde vernielt, en t'onder gebracht werdende, noyt weerom onder ons door
,, eenigerhande middel zal vermoghen te beginnen, veel min aen te groeijen;
,, En derhalven moet op 't veerst van onze ghedachten verscheiden zijn alle
,, opinie / van dat eenighe heersingh / tegens d'algemeene vryheidt strijdigh/
,, iet goets in sich souw konnen bevatten / en waer door wy eenighsins be-
,, woogen zouwen koomen te werden / om de zelve † aen hare eerste begin-
,, zelen, en verhoopte verbeteringh, voor 't ghemeen, te konnen brenghen;
,, Maer

* Dit heet, ziet toe. Ten welcken opsicht, in deze teghenwoordighe ghelegentheidt, en conjuncture van Tijden, voor de tegenwoordige weinige, en swakke Hollandtsche Regenten geenen beetere, noch assuranter raet, noch middel sal vermogen aengeweezen werden, als sich onbepaeldelijk met de meenichte der welbevoeghde Borgeren evengelijkelijk, in 't reegeeren te versterken. En van welx gevoeghlijkste wijz, en beleedt, ik in mijn Tweede Deel een notabel bericht zal by brengen, en klaerlijk aenwijzen. † Aen hare eerste beginzelen, enz. Om een Secte of gemeene Regeeringh in langh leven te houden, moet men die dikwijls weeder tot haer eerste beginzelen trekken. Item, dat de geene die de oude staet van een Landt veranderen wil, de schijn daer van moet behouden. Dese beide affirmeert N. Machiavel, ziet het eerste Cap. in het derde Boeck, en in 't 25 Cap. en in 't eerste Boek zijner discoursen, en komt hem deze Leeringh, of liever snoode opinie nergens anders van daen, als dat hy van alle vastigheidt in Politie wan-
hoopende,

,, Maer laet ons dit als voor onverwrikbaer vast stellen/ dat alle heersingh,
,, of dwinglandy, niet als door een geheele uitroeyingh kan verbetert werden.
,, Onzen tegenwoordigen Graef/ en Dwingelant dan is den machtighen/ en
,, alle absolute heerschappy / of dwingelandy betrachtende Philips Koningh
,, van Spanjen, welke op 't spoor zyn 'er Voor-saten / door alle bedenkelyke
,, vryheits verkrachtende middelen/ en t'samen-spanning der Pauslelyke Hi-
,, rarchie, en gewetens dwangh der maten is arbeydende/ dat zo wy ons niet
,, moedighlyk met alle mannelyke voorsicht/ en dapperheit daer tegens weten
,, te voorzien; nu ten eersten voor ons / en in gevolgh voor alle onze nakome-
,, lingen/ tot een aldersnootste/ en misschien onverlosselyke slaverny voor lijf/
,, en ziel zullen komen te geraken: want na den lyve/ zoekt desen Tyran ons
,, geheel/ en al te stieren nae den interest / en behagen zyner grontgierige/ van
,, hovaerdy geheel stinkende / baldadige / ons onverzoenlyk hatende/ en nae
,, ons bloet dorstende Spanjaerden/ en ons t'eenemael van hun afhangigh te
,, maken/en boven 'twelk'er niet erger voor ons na den lyve kan bedacht wer-
,, den/ als zynde den doot zelver voor alle rechtschapige/ onder ons/ duizent-
,, mael aengenamer om te lyden. Na der zielen staet den Tyran in een alder-
,, nauwst verbont met den Hooft-bedrieger den Paus van Romen, dewelke leert;
,, maer wat mach ik zeggen van te leeren; ik zegge veel liever / de welke ons
,, door syn duivelsche vont/ en dwangh van inquisitie/ van alle vry-reedens-
,, pleegent-oordeel tracht te beroven / en als puere redenloze slaefsche dieren/
,, of beesten/ alleen t'sijnen dienst/ en behagen/ van God / en des zelfs eenigen
,, waren dienst/ door een blinde gehoorzaemheidt / en willige armoede / op 't
,, veerst tracht te vervreemden. En dit moeten wy hier wel ter degen aenmer-
,, ken / dat 'er geen dwingelandy, zonder bygaende Papen-bedriegery, en van
,, gelijken geen Papen-bedriegery, zonder dwingelandy in deeze wereldt oyt
,, wert gevonden, en derhalven willen wy, van dwingelandy voluit verlost zyn;
,, zo moeten wy ons, niet min van alle Papen-bedriegery ten aldereersten ont-
,, lasten: want deze beide neighen tot elkander, als den magneet, en het yzer.
,, Vele volkeren hebben door de uiterste persingh/ en noot/ veeltijts konnen re-
,, solveren/ * zich hartelijk, en feytelijk teghens de dwinghlandy te kanten;
,, maer geene, dat ik weet hebben zich oyt van der Papen-bedriegery voluit
,, weten te suiveren, en ontlasten, en derhalven eerze 't wel voelden, of wisten
,, ook altoos, en altijt daer door aen de dwinghlandy weerom vast en t' onder-
geraekt,

hoopende, sich derhalven genootzaekt vant, door allerhande slach van bedrogh, en gewelt, sijne gepretendeerde Politische Staten staende te houden, zo langh men kan, en niet langer konnende, dan op te geven, even alleens of 't daer mee wel was, als de menschen, gelijk te Sparta gekerkert, en te Romen tot Jacht-honden ghebruykt wierden, en als dit zoo slechs voor een tijt langh kost bestaen, en gaen, dat dan alles meutjen mocht hieten, en geacht werden? wegh, wegh, met zulke vaetze, ja alder schelmachtigste Leere. By aldien wy ons dan willen houden aen de eerste beginzelen, zo staet ons eerst te letten, of ze goet zyn, en met de evengelijke vryheyts gronden wel over een komen; maer ter contrarie, zo konnen wy ze alle zeer gereet en licht, met het grootste voordeel vernietigen: want geen bedaert, en wel bevoeght huishoudent borger zal oyt zo bodt, of onschrander bevonden werden, als 't hem anders maer wel voorgedragen wort, dat hy niet alles, wat teghens de evengelijke vryheyts gronden stryt, zouw willen helpen vernietigen. En dit hold ik, den niet alleen oprechten geneesbalsem aller borgerlijke qualen; maer ook den eenigste onverwrikbare vasten gront eener eeuwighdurende Policie, en gemeene beste. * Den opmerkende Leezer gelieve ten desen opzichte eens nauwkeurigh in te zien, en overwegen de oorsaken, en bewegingen der beroerte van Napels, noch korts in dese onze tijden voorghevallen, misgaders waer door dit zeer uytsteekende, en ontsachlijke volk weerom zo lijdigh onder 't slaefsche juk is gekomen, en t'ondergebracht.

,,geraekt. Zo meede is niet gelofelijk/dat'er opt eenig volk/met macht voorzien ,,zijnde/vry van superstitien zal zijn bevonden: aengezien dat/alwaer een volk/ ,,met voorraet van middelen/door meerder vernuft/en neerstigheit/opt is voor= ,,zien geweest; daer heeft/na geraden/superstitie/om 't Papen-genots wille/ ,,ook haren Zeetel genomen/en zodanig in de gemoederen der slechte menschen ,,(vermits hunne onbepaelde begeerten van na de doot altijt in de lieflijke vel= ,,den Elisei vreugdig buiten alle qualen te woonen) ingewortelt; dat schoonmen ,,vast veele Heidenze volkeren van d'eene superstitie tot d'ander heeft weeten o= ,,ver te gaen/en verandren/nochtans geene die van superstitie ten vollen verlost ,,was/heeft konnen vinden: want alle die opt eenighe societeit van menschen ,,tot eenigerhande politie/of ten eersten brachten/of in de zelve eenige verande= ,,ringh/en verbeteringh beoogden/voor alle zaken den Godtsdienst/zo zy het ,,noemden/in ordre eerst recommandeerden/en vast te stellen poogden. En om ,,dies wil dat'er geen Voorbeelden in 't tegendeel konnen werden gegeven/zo ,,schijnt dit by alle gepolitiseerde/en eenigsins geschickte volkeren een vast argu= ,,ment te zijn/* dat de Religie het voorste, en een eerste grontvest der Repu- ,,blijk, of Gemeene-best moet zijn. Ik staen wel toe/dat de ware Religie ,,(voor zo veel ze opsicht heeft tot het opperste heyl onzer zielen) den alderwaer= ,,dighste/en onverbreeckelijkste Bandt eenes volx/en gemeene-beste is; maer ,,kan niet begrijpen/hoe datze den eersten grontslach der Republijk zouw moe= ,,ten zijn: aengezien datze/met veel rijperen raet/en oordeel by ieder mensch

* *Dat de Religie het voorste enz.* Alle pretenderende, en in schijn naeuw-gezette religieuxze Politij-
ken begrijpen, noch verstaen by Religie niet anders, *als een nootzakelijk, en gepretendeert heilich bedrogh:*
want 't is voor yder opmerkendt oordeel klaer, en waer genoegh, dat alles watze hier omtrent reli-
gieuxlijk poogen by te brengen; maer om 't wel staens wil voor de dwaze, en qualijk onderrechte
menichte geschiet, zonder datze oyt machtigh werden bevonden om de minste verstandige beschrij-
vingh van selfs eenigerhande superstitie, late staen, ware Religie te konnen geven. Altoos, als by
exempel onzen Hollantschen discoureerder, zo in 't hondert maer heen swetende. Alleen *Polybius*,
en N. *Machiavel* bevind ik, dat in dezen ront gaen. *Daerom dunkt my*, zeidt *Polybius*, pag. 413. en 414.
duits, *dat de ouden niet te vergeefs noch zonder gewichtige oorzaken die opinie van den Goden, en van de straf-
fen in der Hellen onder het gemeene volk ingevoert hebben.* En voorts looft, en prijst hy zeer de vruchten
der Roomsche superstitie, weinigh, of niet begrepen hebbende de ellende, daer 't Roomsche volk,
door de zelve superstitie, en voedtzel der groove onweetenheeden geduurigh, en ten einde toe, t'hun-
ner aller bederf, in is onderhouden geweest. N. *Machiavel* tot handthavingh zijner geheel losse, en
dienvolgende oock geheel desperate Politie spreekt'er zo verwonderlijk, als verwart van, ziet zijne
discoursen in het eerste Boeck op het 11. 12. 13. 14. en 15. Cap. op d'eene plaets gelijkt hy geheel re-
ligieux; maer op d'ander verklaert hy hem ghenoegh rondelijck van dat hy geen de minste kennisse
van Religie gehadt, nochte ook niet het minste daer van gelooft heeft datzer was. *Ziet* en leest hier
over op het 12. Cap. voorzeid, onder andere dese volgende woorden, en ghy zult als met handen
tasten konnen, dat hy by Religie niet anders verstaet als enkele superstitie, en een nodige bedriegery.
Dat daerom, schrijft hy, *de Coningh die zijn Coninghrijk begeert te salveren, besoecke de fondamenten van zijn
Religie, en dat hy wel acht neeme dat daer geen gebrek in valt, dan zal hy sonder arbeit zijn onderdanen in de-
votie, en heiligheit houden*, dit lijkt wat, maer ziet hier den uitlegh, en ooghmerk van dese zijne suivere
Religie, en dat met zijn eigen woorden. Hy *zalze door dezen toom tot reeden brengen, en met hen lieden
doen wat hy wil; Ia of daer eenige opkomt, zy is dan valsch, of niet (het is alleens, mits dat zy komt tot voordeel
van de zelve* Coningh) *dat hyze bewillige, en de handt daer aen houde. Hy sal het doen is hy wijs, en indien
hy reeden verstaet.* Noch een weinigh lager, 't bedrogh der Godinne Iunoos beeldt spraek vertelt
hebbende, zeidt hy *Camillus, en de treffelijkste van de Stadt, zo haest als zy het wisten, veinsden het zelve
te gelooven, ende het beste van de werelt te vinden. Wilde Godt dat de Christen-Vorsten van gelijken deden; ik
meene datze alle zowel hun Religie bewaerden, zodanigh als sy henlieden eerst gegeven worde, hen Coningh-
rijken, ende gemeene Regeeringen zouden sich een weinigh beter vinden alze doen.* Kander wel een klaerder
beschrijvingh, eener snoode bedriegery, van eenigh ongodtsdienstigh mensch, noch onder pretext
van Religie gedaen, of gegeven werden? En derhalven wild ik den eelen mensch, t'zijnes tijtlijke, en
eeuwige behoudenis, hier van eens geheel, en d'al, door een klaer reedens onderwijs, verlost, en om-
trent den waren Christen-Godtsdienst eens bondighlijk onderweesen hebben, en niet.

„ in't byzonder op het alderzeekerst moet werden overwogen / en aengeno-
„ men / oock in geen het alderminste uiterlijck gebaer, noch voedingh van yde-
„ le hoop, en vreeze is bestaende. En buiten het welke uiterlijke gebaer enz.
„ ik in onze tot dus langh ghepleeghde / en ghepretendeerde Religien voor de
„ Republijk niet waerdighs weet aen te wijzen; maer / als ik het recht uit
„ mach zeggen / ten zijn alle maer verzierde / met de ware Religie recht strij-
„ dighe / overghelovige plechtigheeden / en die / tot noch / ten vollen de schult
„ mach gegeven / en te last geleidt werden / van dat wy meest alle van den
„ waren / en alderoppersten Godtsdienst / die alleen in waerheit / en Gheest
„ bestaet / mitsgaders Christen / en Burgelijke-vryheit zo ruw / en onwee-
„ tende zijn. Geen volk dan was oyt naerder op het poinct van verlossingh
„ dezer Papen-bedriegery / als wy: aengezien dat ons de meenichvuldige be-
„ drieghervyen / van beevaerden / oorbiechten / aflaten / zielmissen / valsche
„ miraculen / geweetens-dwangh / en daer uyt rijzent branden / en blaken /
„ verdrenken / hangen / en wurgen / mitsgaders vernietingh aller welstant
„ der maten is ontdeckt / dat de meeste / onder ons / met de hevighste passien /
„ ter geheele uitroeyingh / daar tegens als verbeeten / en ten uitersten inge-
„ spannen / en gekant zijn / en't welk wel / als voren / een groot middel / of
„ aenleidingh ter verlossingh te achten is; maer ten is niet genoech strekken-
„ de ter geheele verlossingh / en zonder geheel daer van verlost te zijn; zo zal-
„ der weinigh of niet t'onzer algemeene verlossingh / en bekomingh van de
„ gewenschte vryheit / en gemeene welstant uitgerecht zijn. En om het zel-
„ ve hier na eisch / en waerde te verhandelen; laet onze tegenwoordige ghele-
„ ghentheit / en ghesteltenis van zaken noch niet toe / welkenthalven ik u l.
„ hier maer in 't korte / en by voorraet gedenk voor te dragen / 't geene ik in
„ deze gelegentheit voor 't nootzakelijkst achte te moeten geschieden. Ten is
„ dan / acht ik / niemant onder ons onbekent dat de voornaemste volkeren
„ van Europa / als daer zijn Duitze / Fransche / Engelze / en voornament-
„ lijk de Nederlanders / waer onder wy mee sorteren / door de meenighvul-
„ dige Opposanten / en blinde Tegenstreevers der Pauslijke Hirarchye, en
„ bedriegeryen / zodanigh zijn onthutst / en in 't war geraekt / dat niet onge-
„ fondeert te bewreezen staet / dat onder hun de laetste dwalingh erger als de
„ eerste zal komen te werden: want ik bid u l. eens met bedaertheit te willen
„ aenmerken / wat verzeekertheit dat'er voor ons te vinden is / in al dit ver-
„ scheide tegenroepen / en krijten dezer veelvuldige Sectarissen tegens den
„ grootsten Bedriegher den Paus. Mijns oordeels hebben zylieden gheen
„ meerder schijn van waerheit (als datze / den een wat aerdiger / of glimpi-
„ ger / als den andre / de groove bedriegeryen / en feilen des Pauslijken aen-
„ hanghs tamelijken weeten aen te wijzen; maer wat verzeekertheit heb-
„ ben wy / van dat deze ook meede voor de rest niet zijn blinde yveraers, ver-
„ leydt, en bedrooghen zijnde, ons ook mede te verleiden, en bedrieghen
„ trachten, Een exempel / by 't leven onzer veelen / te Munster in West-
„ phalen / en hier in 't hartjen van ons Lant tot Amsterdam / onder de Doo-
„ pers en Geestdryvers / enz. voorgevallen / behoort ons genoegh te zijn / en
„ ter nauwer en beetere opmerckingh te overtuigen / en op te wekken: op dat
„ wy ons niet lichtvaerdelijk / en als gedoekt met hooghste achtbaerheeden /
„ eenigh groot Voorgever / Sectaris / en Pauslijken Teghenstrever ter hant
„ en slaen / om van hem blindlinghs geleidt te werden. En derhalven souw

„ mijn /

„ mijn / onder verbeeteringhs / gevoelen / en raedt in dezen zijn / dat een yeder onder ons / na afschaffing van allen uiterlijken gebaer / onzen Godt / en als „ op voorraet / door een nauwste betrachtingh eens Gemeene-beste (en welk „ de liefde des naestens oock eenighlijk bevat / en in zich sluit / ja buyten „ 't welk'er geen de minste liefde des naestens kan werden betracht, noch gevonden) pooghden te dienen / en behagen: Ghemerckt dan ook / dat de „ onfeilbare Goddelijke / en dienvolghende onbedriegheliyk reeden ons op „ 't klaerste toont / dat men 't zeeker / voor 't onzeeker noyt behoort te verwisselen / nochte ook gheen het minste gelt uit te geeven / zonder te weeten waer voor / 't welk / onder ons / alle die geene doen / welke dusch door sotte „ waen betoovert / hun gelt uytgeeven / daer niet te koop is / als ydele wint / „ en bedriegheryen van Oorbiechten, Beevaerden, Ziel-missen, Aflaten, „ schenckingh van overdadige superstitieuxze Aelmoessen aen zeer rijke gepretendeerde Godtshuizen, Kerken, en Capellen, mitsgaders aen overdadige „ Accijnsen, Tollen, en Schattingen, buiten eenigerhande reekeningh aen „ 't Gemeen, hun gelt als uit de hant wegh smijten, en 't welk noch het erghste „ van allen is / is / dat zulx meest tot voedingh / en versterkingh aller bedriegeryen, en dwingelandyen, als wy nu leider niet dan al te wel / en veel gevoe„ len / en gewaer worden / ter eindtlijke ruine wort besteedt / en aengeleidt. „ Zo wil ik ons alle hier in dan / oock eens ter deegh / en rechtschapigh wijs „ ghemaeckt zien / als zijnde / ook een zaek / voor ons t'eenemael begrijpelijk / dat wy voor het uitsteeken onzer handen / en voor het oopenen van on„ ze Beurs / eerst ons oogen oopenen om te zien / waer voor / en waer aen „ wy ons Gelt, en handen arbeidt koomen te besteeden? Wel moetende „ weeten, dat deeze beide, noyt hoogher opsicht, noch ghebruyck en konnen hebben, als dat hier door een yeder van ons, hier in dezen leeven, even vry, „ en veilich, onder een gemeenzame hulp, en beschermingh, zijn hooghste „ welstant, na eigen goetdunken, buiten nadeel van 't gemeen, na lijf, en ziel „ vermach te zoeken, en betrachten. En dit alles op voorraet / en tot tijt en wijlen / dat'er onder ons iet zeekers / buiten alle twijffelingh / bedroch / „ uitmelkingh / en overheersingh / wegens den alderuitmuntenste / en meest „ zielen zalighmakende Godts-dienst zal mogen uitgevonden / en onverwikkelijk vast gestelt werden. Maer ymant zal my hier op veellicht te gemoet „ voeren / en tegenwerpen / dat wy nochtans niet zonder Religie mogen zijn, „ en zo langh wy ons deswegen beraden, en met alle omsichtigheit teghens de „ valsche waken, en toezien, dat wy zo doende echter Religieloos blijven? „ Ik antwoorde, dat sich hier den eersten Vals-strik klaerlijk openbaert, en zegge daer en boven wel rondelijck, dat alle die u l. op die wijz de alderwaer„ dighste, en zeekerste Religie, als nootzakelijk haestende, buiten ontwijffel„ bare verzeekeringh, aen te nemen, recommanderen, en hun grootste werk „ al schijnen verricht te hebben, alsze u l. tot zo slechs ja, en amen te zeggen; bewoogen hebben, datze, 't zy dan weetende, of onweetende, voor loute„ re Bedriegers te achten, en te houden zijn. En zo meede zegh ik noch / dat, „ zo wanneer ghy dus om, en voorsichtelijk, met een eerste, en gereedtste „ Godts-dienstigheit eens Gemeene-beste, by voorraet, vergenoegende, na een ontwijffelbare verzeekeringh in 't stuk der waerdighste Religie doelen„ de, en wel op u hoede tegens alle bedroch zijt wakende, dat ghy dan, zegh „ ik, waerlijk al rechte Religieuxze, ja zalige kinderen in Christo zijt. En

,,om u l. hier dan ook / en by voorraet / een waren indrukt des waren / en al-
,,leen zalichmakende Christen geloofs / richtsnoer aller valsche / en gheprre-
,,tendeerde Religien / superstitien / en waengeloven te geeven ; zo dient voor
,,af / en voor al / ten dezen opsicht / kort klaer / en onderscheide by u l. ver-
,,staen / en geweeten ; waer in 't zelve is bestaende. Het Christen geloof,
,,zynde teenemael reedelijk, en bestaet niet in aenhangingh van eenich uiter-
,,lijk kerkgebaer, nochte oock gants niet, in een onbegrijpelijk bloot reeden-
,,loos toestemmen, van eenich, 't zy hoogh, of laegh, achtbaerlijk voorstel;
,,maer is eenighlijk bestaende in een klare, en onderscheide reedens overtui-
,,gingh ter aenemingh van iet zulx, dat ons ter kennis, en liefde Godts, en
,,des Naestens ontwijfelijk is vorderende: want de heele somme der Wet /
,,en Propheeten is / Godt lief te hebben boven al, en den Naesten als sich
,,zelven. De somme des Christelijken Evangeliums / is een blijde / en on-
,,bepaelde verbreidingh des zelfs / en dat niet aen eenigh volk alleen ; maer
,,aen alle volkeren des Aerdtrijx / de zelve van alle Ceremonien / precijse Re-
,,gulen / en Wetten (hun buiten eenigh reedens-overlegh, en wettelijcke goet-
keuringh over den hals gedrongen) vry - spreekende: want daer den alleen
,,door uyterlijke openbaringh verlichten Moises / al zijnen arbeid / en wijs-
,,heit om een byzondere heerlijke en uitsteekende volx - macht / en alleen uit-
,,terlijken welstant / door Ceremonien / en precijse Wetten te bekomen heeft
aengeleidt ; daer heeft Christus Jesus / door zijn eigen onmiddelijke God-
,,delijke Natuur / en wijsheit / dit alles onaengemerkt / en voor hem / als
,,van 't minste belangh zijnde / geheel overstappende verby gegaen. En
,,waerom doch anders / als om dat zijne Goddelijke wijsheit ten vollen be-
kent was / dat zo wanneer hy den menschen de hooghst zaligh - makende
,,kennisse Gods / en daer uit vloepende liefde des Naestens / overreedende
,,hadt gepersuadeert / en onderweezen / dat 'er dan tot een volx byzondere
,,macht / en welstant te betrachten niet meer zonderlinghs was restende.
Ten welken aensien / ick u l. ook dit eens voor al recommandere / in hoogh-
,,ster achtingh / en aenmerkingh te willen neemen / van dat alle gepleeghde
,,Ceremonien / beveelen / en aenradingen / mitsgaders beloften / dreigingen /
,,en wonderteekenen / enz. in den Nieuwen Testament vermelt / niet an-
ders moeten geduydt / noch opgenomen werden / als dat onzen Zaligh-
,,maker sich hier door alleen heeft getracht te accommoderen / te voegen / en
,,schikken na de geschapenheit / en eisch des gemeene Joodtschen Volx:
,,Want deze tot die Tijt toe / niet als door achtbaerlijke wetten / geboden /
beloften / dreigingen / en wondertekenen / kinderlijk / of slaefs zijnde on-
,,derhouden ; zouden / by overslaaningh van zulx / al ten eersten / hunne
,,verachtingh / en afkeerigheit omtrent onzer aller Zalighmaker veel licht
,,hebben getoont / en gelijk hy ook / noch emdtlijk / van hun / door 't aenhit-
sen der Schriftgeleerden / en Phariseen als een verachten Praet / en Wijn-
,,suyper / vriendt der openbare Sondaren / en Sondaressen / Tollenaren / ja
,,Godts - lasteraer door een schandelijken doodt is omgekoomen. En van
,,gelijke moet hier by ons in geen minder aenmerkingh koomen / dat Chri-
stus onzen Zalighmaker / en dienvolgende een Gemeene - bests betrachter
,,aller volkeren ; sich / onmogelijk / niet en heeft konnen bemoeijen met het
,,betrachten eens uiterlijken gemeene-best van een byzonder / en afgescheide
,,Volk alleen / zulx na Gods ingeschapen aert / en eigenschap van yder Lant-

aert ;

,, aert/en Volk/t'hunner vrye diſpoſitie latende: want de menigvuldige ver-
,, anderinghen, en toevallen der menſchelijke zaken, wel in acht genomen
,, zijnde, ſchijnen ook gants niet te gedogen, of toe te laten, dat 'er over alle
,, 's menſchen particuliere, en uiterlijke bedrijven, ten algemeene nut, oyt
,, een vaſte, en onveranderlijke preçiſe *wet*, of *regul* kan begreepen, en vaſt
,, gheſtelt werden, en welkenthalven het my ook de alderbeſte Kenners/
,, eenes Chriſt-Burgers-beſtier ſchijnen te wezen/ welke in alle voorvallen-
,, de ongelegentheeden/ en vereiſingen/ ten algemeene nut/ aen een gheheel
,, volk op't gereetſt/ en beſt tot verbeeterende veranderinghen/ omſichte-
,, lijk/ weeten te raden. Voor dees tijt dan alle wijdere bekommerniſſen der
,, meenighvuldige ghepretendeerde Godts-dienſten/ en in ſich zelve gheheel
,, oneens bevonden ſecteryen/ malkanderen ter doodt toe hatende/ vervol-
,, gende/ enz. aen een zijde ſtellende; Laet ons alleen op dit Fondament van
,, niets niet in zaken van Godtsdienſt toe te ſtemmen, als 't geen wy klaer, en
,, onderſcheiden bevatten, zoo en niet anders te konnen zijn, en behooren,
,, wel en vaſt timmerende, voortgaen. Voorzeeker weetende, dat wy zo doen-
,, de, na de mate, en gaven ons van Godt verleent, vrye, en niet min zalige
,, kinderen in Chriſto zijn, en dienvolgende, ook eens voor al, van alle par-
,, ticuliere feyle, ſonden, en ſcrupelen, onſtrijdigh met het ghemeene-beſte,
,, in, en door Chriſtus werden [a] vry geſprooken, en voluit bequaem om voor
,, yder, na zijn ſtaet, en graet, ter hooghſter gelukzaligheit te geraken. Wel
,, aen dan/ wie van ons had opt Broots ghebrek/ en was te ghelijk bekom-
,, mert om de Booter? Daer by ik zeggen wil/ 't komt nu op het geheel ver-
,, lies/ of behout van onze verkooren/ en op nieuw geſolveerde maintenue
,, eener volle/ en evenghelijke-vryheit aen/ en door welx dervingh ons alle
,, verdere verkrijgingh van tijtlijke/ en eeuwige welſtant geheel wort afghe-
,, ſneeden. Laet ons dan nu ook zonder het hemd over den rok te halen voor-
,, namentlijk/ en als by voorraet/ zonder eenige verdere bekommeringhen/
,, op het alderkrachtighſt met elkandre ingeſpannen/ dit ons dierlijk leeven/
,, voor de ware/ en evenghelijke vryheit/ 't Fondament van alle menſchelijk
,, heyl/ en zonder de welke/ dit leven/ voor den recht Edelmoedigen/ geen
,, leeven te achten is/ buiten alle ſchroom/ ja greetigh in de waeghſchael
,, ſtellen/ en een van beide/ of als een vry volk leeven/ of op zen [b] Numan-
,, tijns ſterven. Noyt volk/ als wy/ was 'er van Godt tot billijker/ en hoog-
,, waerder kamp/ of ſtrijt beroepen/ en noyt is 'er voor ons/ noch en zal 'er

[a] Op dit *vry ſpreeken Chriſti*, van allerhande particuliere feilen, zonden, en ſcrupelen, onſtrijdigh met het gemeene beſte, ghelief den verſtandige, en opmerkende Lezer wat overdenkende te blijven ſtaen: Want dit na mijn begrip, omtrent het gemeene-beſte heel veel te zeggen heeft.

[b] Van dit ſterven der *Numantinen* voor hunne vryheit, kan wijtluſtigh nagezien, en geleezen worden, by *Anthonius de Guevara.* 't Is, in mijnen ſin, een aldergedenkwaerdighſte Hiſtory, en zo in deze, de kracht eener verweerende Vryheit, by de Hollantze Regenten, en aenzienlijkſte Borgeren na waerde had konnen geapprehendeert werden, noyt zouwenze aen eenig Potentaet te ſmeeken, veel min, gelijck men zeit, in't gat te kruypen behoeft hebben. (Exempel 't Iaer 1585. omtrent de Franſche, en omtrent d'Engelſche, met verpandingh van *Vliſſingen, Rammekens*, en den *Briel*, enz. 't Iaer 1654 ten geval van de Cromwelze, en nu, zo ik recht heb, noch 't Iaer 166), en 1663 ontrent de Stuarts, enz) En aen welke ziekten, ik reden heb te vreezen, dat Hollants, teegens uit-, en in-lantſche Vyanden, al te ſlaphartige Regenten, mitſgaders nu oock al te verweende, dartele, ſachtgebakerde, en veels te gierigh gelt betrachtende, mitſgaders in veelderhande Sect-verdeelde, en Slaefs-gezinde Borgeren, noch alle te ſamen, en dat veel licht haeſt, den abſolute vryheyts dood gewiſſelijk zullen koomen te ſterven, *en welx contrarie ik nochtans ſal blijven hoopen, zo langh my in Hollandt noch vryheit zal gelaten worden, om pen, en mondt voor der Borgere evengelijke vryheit te mogen reppen, en roeren.*

na ons beeter stof voor een ieder van ons / hooft / voor hooft / om zijn mannelijke dapperheit / en vrij vernuft / ten algemeenen nut te oeffenen / konnen gegeven worden / als ons / in deze gelegentheit / nu van Godt vergunt wort. En ten zal derhalven hier nu ook gants niet behoeven / om ons lieden door eenigerhande sware beloften, of andersins superstitieuxze Eeden], tot onderlinghe verbintenis aen te manen: aengezien wy ons al te gaer na rijpe overweegingh / van herten vermogen te verklaren / ten uyterste geresolveert te zijn / om voor de alderdierbaerste evengelijke-vryheit te leeven / en sterven: want ik bids u l. wat is 'er voor den recht Eedelmoedighen mensch wenschelijker / en in dezen leeven soeter / en aengenamer / ons als vry gebooren meer / en best betamende / als door ons eygen vrye raetslagen / en besluiten / onzer aller gemeene-beste / buiten ymants bedwank / t' allen tijden / en stonden / vrypelijk te mogen betrachten? Mijne waerde Meede-Borgers / en Lantsluiden / met een woort gezeit / 't is eenen onwardeerlijken levens-schat / laet ons dien maer voor eerst / en voor al zien te verzeekeren / en wy zullen / zo doende / een werk verrichten / dat alle voor ons geweesde volkerens gedachtenis / daden / en begrippen; zo veer zal vermoghen te overtreffen / als het sonne licht in uitstekende glants 't schijnzel van de Maen. Ja dat meer is / de heele natuur schijnt / na zo een volk / door verlangen / als te versuchten / en neem my mijne resoluitheit niet euvel af / van te durven zeggen / dat Godt niet en zal konnen laten / zodanigen volk met alle tijtlijke / en eeuwige zegeninghen mildelijk te overstorten: want onze wegen / hem dusch wel gevallende; zo zullen sich zelfs onse vyanden met ons te bevreedigen genootsaekt vinden. Laet ons dan nu het pont ons van Godt ghegheven / zijnde de noyt bedriegende / en onfeilbare Goddelijke reeden in 't werk stellen / met dit alderwaerdighste ooghmerk / dat alle onze vrye raetslaghen / en betrachtinghen eeniglijk daer heenen moogen werden bestuurt / en geschickt / dat wy voor eerst / ons van de minste tot de meeste / in een volle evengelijke-vryheit mogen verzeekert vinden / tot verkrijgingh van een algemeene lichamelijken welstant / met ruymingh aller particuliere armoede / en gebrek. Stoppingh / of vervullingh aller reedelijke lusten / en genegentheeden / mitsgaders een ophoopingh aller wijdere Rijkdommen / en voornamentlijk onzer zielen / bestaende alleen in Godt recht te kennen / lieven / en dienen / en boven alle 't welke 'er geen waerdiger / noch beeter ooghmerk / en kan gegeven worden. De wapenen dan moeten in handen / (ick meen niet in vremde, en gehuerde; maer in eigener wel geoeffende handen; niet min stantvastigh / als manhaftigh gegreepen. En de gelegentheit onzer Landt-streek / steedens / en Borgerschaps versterkingh / mitsgaders levens middelen moeten met hooghster aendacht naeuwkeurighlijk in acht genomen / overwoghen / en op 't spoedighst voor alle andre zaken in 't werk ghestelt werden. Zo meede moet overwogen worden / of wy ons met onze teegenwoordige Borgers / Lantlieden / mitsgaders Inwoonders / tegens onzen Tyran / en alle ander uitheems ghewelt wel bestant konnen achten? zo neen; wat voor nabuuren / hoe veel / en op wat voor waerdige vryheits Conditien / voor ons op 't veilighst / t' onzer nodige versterkingh met den hoet der vryheit lustigh op 't uiterste des speers uit te steeken, te noodigen / en in te roepen zijn / en met welke vreede / en gheen vreede te onderhouden staet.

(Want

, (a Want verbonden, veel min unien op te rechten, en aen te gaen met Tyran-
,, nen, en andersins slaefze, en in superstitie gants versoopen Volkeren: of ghe-
,, predendeerde Republijken acht ik een aldervermeetenste dwaesheit) Onze
,, voornaemste steeden, moeten tot een onderlinghe onvreeselijke, en meest
,, eenparighe grootheit, en wallens versterkingh, mitsgaders der selve Borgers
,, en Inwoonders tot een gevoelen, en interest van staet spoedighlijk gebracht
,, werden. Kleene steeden, vlekken, en frontieren, mitsgaders dorpen, en gehuch-
,, ten, enz. moeten van gelijken vande voornaemste, grootste, en midden in 't
,, Lant, als oock aen Zee gelegen machtighste steeden, t'eenemael dependent, en
,, afhangigh gemaekt werden. In welke van ieder/ een alderaenzienlijkste Raet
,, der gantsche even-ghelijke-vrye-stem-hebbende Borgerschap, met een behoor-
,, lijke waerdige zittingh ordentlijck diendt opgerecht. Misschien sal dit voor
,, eerst onder ons de beste middel zijn/ * dat wy eenen provisionelen Borgher-
,, raedt van de civilste, en moderaerste humeure van de aenzienlijkste en beste
,, mannen onder ons zien op te rechten, en de zelve noyt in getal bepalen; maer
,, de zelve alle Iaren met een aenzienlijk getal vermeerderen en vergrooten,
,, om alzo in tijt, en wijlen op het alder ordentlijkst tot een alder ontsachlijkste
,, vrye Borgher-vergaderingh, en Raet te geraken. Des zelfs vergader-plaets
,, wild ik in 't ronde/ met onderscheide gallerypen/ en banken tamelijk verhee-
,, ven van onderen opwaerts gaende (de voornaemste beurts-wijze aenzienlij-
,, ke Voorsitters/ en Bestierders dier vergaderingh/ ettelijke duizende Bor-
,, gers vervattende beneeden in 't midden gheschickt) na eisch van ieders Bor-
,, gherschap wel geordineert/ en gebouwt hebben: op dat alle de Borgeren van
,, elkanderen wel gezien/ en gehoort/ mitsgaders der zelve stemmen ordentlijk/
,, en wel bedeckt/ door Balletjens/ op 't vryst gegeven/ en vergadert kosten
,, werden. Voor een alder-eerste besluit dezer voorneeme steedens vergade-
,, ringh/ wild ik dan hebben/ dat een ieder Borger, ja selfs Inwoonder souw vry
,, gestelt, of liever aen bevolen werden, om onder verbeeteringh schriftelijk in
,, te brengen, wat hy verstondt, ten Gemeene-beste, en onderlinghe verster-
,, kingh, mitsgaders groeijende, en bloeijende welstant van ieder stat te be-
,, hooren, met by gevoeghde waerdige belooningh van alle 't gene 't welk by
,, de gemeene Borgerschap voor goet gekeurt, en ter practijk te brengen waer-
,, digh geoordeeelt wierdt. Op desen voet/ en voorwaerde/ souw ik dan ver-
,, ders/ onder verbeeteringh/ noch iet voor te stellen gesint zijn: want ick ver-
,, meen alrë wel verstaen, en begreepen te hebben, dat wy, onse zaken, na
,, den eisch eener evengelijke vryheit, wel aenstellende, zonder alle buiten
,, omswervingh, en vile smeek Ambassade aen, enz. mitsgaders onnatuurlijke
ver-

a *In alliantien: unien, enz. op te rechten*, hebben sich de Hollantse Regenten, tot deze tijt toe, doorgaens lijdigh mis getast, en verkeeken, en hier in staet geen beeterschap te verwachten, zo lang als Hollants Regeerings swakheyt dusch blijft duren, *met zo veel uit-, en in-heems quaet, en lagen te moeten vreezen*, en sich hier in niet beeter door een rechtschapige wel-bevoeghde Meedeborger hulp in 't regeeren weetende te versterken, *'t is, in mijnen sin, absolut onmogelijk, dat Hollants weinige Regenten, en volk zich langer van uit-, en in-heemsche dwinglandy, en verderf zullen konnen, of weeten te bevrijden?* En zo 't de teghenwoordige weinige Hollanntse Regenten aen geen moet hier toe onbrak, ik weet wel, en neem des aen te bewijzen; dat het haer Achtbaerheit aen geen genoeghsaem, en waerdigh stof, en zal ontbreeken, maer niemant derft, uit vrees van offensie te geeven, zijn dienst presenteren, *Ik doe het dan voor hun lieden, sohoon dat ik wel weet dat het my niemant dank zal durven weeten.*

* Door dusschen provisionele Borgeren-Raet, enz gevoeglijk op te rechten; meen ik, dat Hollants volk, en gevolgelijk des zelfs tegenwoordige Regenten, ter eeuwiger duurende, groeijende, en bloeijende welstant, en onverwinnelijke versterkingh enz. *in weerwil aller Europische Potentaten, ghewisselijk zullen geraken konnen.*

„ verbonden, veel min unien met onzen interest strijdende Lantschappen, en „ volkeren aen te gaen, zeer wel, en gereedelijck zullen vermogen te subsiste-„ ren. En derhalven zo zegh ik / dat wy / na dat onze voorneeme steeden / „ en voornamentlijk frontieren wel sullen voorzien / en versterkt wezen / de „ zaken van der Zee, en appendentien van dien voor alle dingen moeten be-„ hartigen: want van dese / alleen ons heyl / en welstant is afhangende / ook „ zodanigh / dat wy zonder de zelve / onmogelijk / op het minste niet en kon-„ nen bestaen / en de welke by ons / door de welgelegentheit onses Lants / „ dermaten is aengewassen / dat als wy de selve slechts met onzen gewoon-„ lijken yver / couragie / en naerstighe suinigheit met een wel ghereguleerde „ evenghelijke-vryheit / buiten eenigerhande snoode / en vryheits strijdende „ geoctroyeerde * Monopolien, zijn vervolgende; wy zullen / in 't korte / alle

* *Geoctroyeerde Monopolien*, Ach! nu Hollants Volks alderverderffelijkste Pesten klaerlijk blijkende, deze heb ik na mijn beste kennisse ontleedt, en ondekt; maer den Tijdt laet noch niet toe, om zulx opentlijk te divulgeren. Echter zal ik zulx t'eeniger Tijdt, met Godt ten voorsten, niet konnen nalaten. Gaef Godt maer ondertusschen de minste goede uitkomst in dese hartdringende nooden: Dan, of na dat het den Noodt ook andersins mocht komen te vorderen, zo zal ik, zo klaer als ik immer kan, toonen, dat Hollants Volk, buiten absolute vernietingh van deze beyde *Oost*, *en West Indische kankerige Monopolien*, onmogelijk, niet zal konnen bestaen: want zonder vryheyt om de West; zal alderweegen klaer begreepen, en verstaen konnen werden, dat Hollants Schipvaert totaliter moet vervallen, en zo meede vryheit om de West latende; zo moet den *dwangh om de Oost* uyt sich zelven in duigen geraken, behalven noch, datse door den *dwangh om de West* ook nu niet langer zal konnen staende gehouden werden. De zelve door eenigerhande particuliere vryheidt in commercie nevens 't Monopolie in Oost-Indien trachten te mainteneren, zulx houd ik even zo mogelijk als Water, en Vuur te mengen. En 't welk alles gereedelijk, en op 't klaerst uit des zelfs *Monopolies natuur*, mitsgaders 't exempel der geruineerde *West-Indische Monopolie*, onweedersprekelijk zal konnen blijken. Zoo ook van gelijke, zal getoont konnen werden, dat door een vrye, welgereguleerde frequenteringh dezer beide vaerwaters, *wel ruim de drie vierendeel der rijkste gewesten des werelts uitmakende*, Hollandts Commercie en Schipvaert dan ten minsten, en ook wel ongelofelijk haest, *tienvoudigh zal komen te verdubbelen, en vermeerderen*. Waer by men dan ook klaerlijk zal konnen zien, en bespeuren, wat *onvergelijkelijke schade* ons Hollants Volk, door der zelve *onwyse maintenue* is gebeurt, noch gebeurt, en by verder continuatie zal moeten gebeuren. Boven alle welcke indutabele by te brenge reeden, mitsgaders *exempelen van 't schorre West-Indische Monopolie* ik ook noch zal bybrengen 't onweedersprekelijk exempel van hoe de voor deze Groenlandsch Monopolie, door der particuliere onvergelijkelijke naerstighe dapperheit, in weerwil, ja tegens heugh, en meugh der dies Tijts, Regenten is vernietight geraekt, en welker dissolveringh nu waerlijk kan gezeidt worden, dat de voornaemste subsistentie der gantsche Hollandtsche Schipvaert is, ja des geheelen Staats zelfs t'eenigher Tijt is geweest, en misschien noch is: want ik bid u, waer zouw den Staat in den Cromwelsen Engelsche Oorlogh, buiten opschortingh dier Vaert, de Matroosen van daen gehaelt hebben? Van 't Iaer 1659. in den Sweetschen Oorlogh zal ik u t'zijner Tijt wat aenmerckenswaerdighs omtrent der Groenlants Reeders verrichtingh, voor den Staat, vertellen. En nu omtrent deze Stuarts Engelzen Oorlogh, zal men, hoop ik, noch yets zonderlings van der zelve, voor den Staat voordeelige, verrichtingh komen te verneemen. In 't kort, deze Eedele Groenlandsche Neeringh is door der particuliere onvergelijkelijke naerstig-, en dapper-heit van wel 1 op 20 Scheepen aengegroeit, en zo van gelijken in plaets van toen maer omtrent 500 Matrozen te employeren, daer werden 'er nu jaerlijx wel omtrent 10000. geemployeert, en voorts alles van Kuypers, Lijnslagers enz. naer advenant. Zullende t'zijner tijt ook noch klaerlijk aengheweezen konnen werden, dat deze Groenlandtsche Neeringh, schoon met schade der particuliere doorgaens werdende ghefrequenteert, des niet teghenstaende, wel zal vermogen te subsisteren, en tot een byzondere subsistentie voor 't ghemeen blijven verstrekken. Daer ter contrarie indien de zelve door een Monopolie had gefrequenteert ghebleeven, nootzakelijk, voor langh, zouw hebben moeten vervallen zijn, en daer en boven den staat noch een irreparabele schade, ja veellicht ruine hebben toeghebracht, 't welk alles by my zo vry wat te zegghen heeft. *Die 't vatten kan, die vat het.* En indien 't my gheoorloft is, dit'er noch by te voegen? zo zegh ick, dat *de Noort*-en oock *Zuidt-Hollandtsche*, mitsgaders *Zeeeuwsche-Regenten*, enz. de welke gelegentheit hebben, om uit hunne *Bloedt-verwanten* de ruymte van *Schippers*, *Super-cargoos*, en andre *Opper-Matroozen*, mitsgaders de meenighte van trouwe varende Lieden te konnen uit leveren, tot noch, met consenten aen een Oost-, en Westindisch Monopolie te verleenen, *lijdich in de Muts geslaepen hebben*. Uit welken *diepen slaep* ik ze eens ter deeg, en rechtschapigh meen op te wekken.

,, alle onze ſwarigheden/ met Godt ten voorſten / gereedelijk/ en by ons zel-
,, ven alleen / vermogen te boven geraken. En ik en derf my dienthalven
,, noch niet ten vollen uiten/ van 't hoogh gevoelen/ dat ik by my zelver hier
,, over hebbe / ja ik hoop het noch te beleeven, dat alle onze voornaemſte
,, ſteeden hier door ten minſten *a* 1000. Mergen Lants in ſich zullen begrij-
,, pen, en beſlaen, en met zoodanige modeſte gebouwen / en wooningen wel
,, voorzien/ als aen een alderwaerdighſte vrye Borgerſchap op 't beſt zal me-
,, riteren/ en betamen. Laet ons dan ook, tot een eerſte intree, en vreugh-
,, den-vieringh, onzer manhafte reſolutie, alle gepretendeerde Graeflijke pri-
,, vilegien, Placcaten, en Ordonnantien, *b* verkeerde, en uitmergelende vry-
,, heits verkrachtende Rechts-pleegingen, enz. zo wel van alle voorgaende,
,, als den tegenwoordigen Tyran, als kluyſters, en boeyens verachtende, met
,, voeten treeden, en als bewijs-teekenen onzer ontroofde, en ontweldighde
,, vryheit, door der zelver geſtelde Beulen, tot een meede afſchaffingh, en
,, laetſte dienſt bewijzingh, door 't vuur opentlijk laten verbranden. En dit
,, zal dan waerlijk en te recht mogen heeten pro libertate Populi, of Patriæ,
,, Daer in beſtaende / dat wy van nu voortaen gheen andere wetten noch
,, regulen zullen aennemen/ noch te volgen / als die van onze algemeene ſou-
,, veraine vrye vergaderingen / na rijpe raetſlagingh by meerderheit / of ook
,, anders $\frac{2}{3}$ / of $\frac{3}{5}$ part ſtemmen t'onzen alghemeenen welſtandt beide voor
,, ſtadt en lant zijn goet gekeurt/ beſlooten/ en vaſt geſtelt / of ook namaels/
,, door betere bevindingh te veranderen / en verbeeteren mocht werden ver-
,, ſtaen. En welke ten opzicht des Lants / of geunieerde voorneeme ſteeden
,, *c* niet by ſtemmingh van ſtadt, voor ſtadt; maer hooft, voor hooft, van ieders
E ſtadts

ken. Daer toe ik vaſtelijk hoop, en vertrouw, dat deze Engelze, en wijdere Europiſche Potentatens onſachlijke moleſten, by hun ook ter goeder uur op deze Monopolien gefondeert werdende, ongemeen zullen vermogen te helpen. Ook zodanigh, (gelijk ik ook veel malen opentlijk, hoewel ongeacht, en dikwijls noch belacht uit een rechtſchapige Hollants Patriots yver, heb geuit) dat deze op de Monopoliens gefondeerde ſtijfzinnige moleſten, nu tot een openbare rupture met de Engelze zijnde uitgeborſten, alle te zamen noch eenighlijk *voor Hollandts volx volkomen vryheit, en beſten zullen komen te gedyen:* Op dat wy, of ten minſten onzer veele, die nu, of namaels in Hollant zullen leeven, noch ghenootzaekt zullen werden, opentlijk te belijden, dat Godt de Engelze, en verdere Europiſche Potentaten notoirlijk heeft verwekt, om Hollandts wel bevoeghde Borgeren, en Inwoonders alle te ſamen, niemandt uitgezondert, door hunne ten volkomen val dreigende moleſten; tot de waerdighſte trap van een *volkomen evengelijke vryheit*, en dienvolgende tot een onverwinnelijke, altijdt durende, groeijende, en bloeijende welſtant te doen geraken. En hier toe zal ik, duſch met reeden, op het onquetſelijkſt, zoo langh my den adem de neuſe uit, en in gaet, onvermoeidt helpen, *of miſſchien wel aldermeeſt als ik hier geleeft zal hebben.*

a Alle die tegenwoordigh in Hollant, dit noch niet verſtaen, noch begrijpen kunnen, van dat yder Hollantſche aenzienlijke, en voorneeme ſtadt in korten tijt tot de groote van 1000 Mergen Lants, met Borgeren, en Inwoonders, naer advenant wel bezet, en voorzien, en in een gewenſcht welvaren zouwen konnen werden gebracht, deze zegh ik, en hebben noch niemendallen waerdighs omtrent Hollants volx beſten verſtaen noch begrepen, en uit der zelver onkund, en ook veellicht eeniger weinige Regentens intereſt, is 't in Hollant, mijns oordeels, by gekoomen, dat ſteden van uitmuntende gelegentheit in Hollandt van ſteden van veel ſlechter gelegentheit veer overtroffen worden. En welx poinct van Hollants ſteedens eenparigheit van groote, en getal van Borgeren by my een alderhoogſt wichtighſt poinct van Hollands volx welſtant, en beſtaningh is verſtrekkende, ook zodanigh, dat ik wel rondelijk, onaengezien alle *Hollants-intereſt-Schrijvers* ſwetzeryen, derf affirmeren, dat Hollandt, door 't miſſen dezes, wel haeſt, en dat noch in zich zelven zal moeten verkrachten, en verſmachten. En hier van zal ik t'zijner tijt ook bondige reeden van bybrengen, en geven.

b Over deze noch in Hollant durende Grafelijke gepretendeerde, maer in der daedt verkeerde, en ſlechs uit mergelende, mitsgaders vryheits verkrachtende rechts-pleegingh, zal ik my ook by gelegentheit eens ter deegen uiten moeten.

c *Niet by ſtemmingh van ſtad, voor ſtad,*. Weet Lezer, dat hier kracht in ſteekt, en dit nauwkeurigh in
Hollant

,, stadts Borger zouw mogen werden gepleeght: aengbezien den alghemeene
,, interest aller steden, en welke alles moest prevaleren, op die wijs tot onder-
,, lingh goet genoeghen, en een onverwinnelijke versterkingh, buiten alle par-
,, ticuliere stedens jalousie, best geëvenaert, en waerghenomen souw konnen
,, werden. Van welk een / als ander ik my / t'onzer aenstaende / en eerste
,, vergaderingh by geschrift / naerder verhoop te verklaren / en daer by ver-
,, der / en breeder / onder verbeeteringh / aenwijzen / hoe na, en veer, dat onze
,, steden onderlingh geunieert, en verknocht dienen, en waer toe hare natuur-
,, lijke evengelijke interesten, ook dicht by den andere gelegen zijnde, ver-
,, wonderlijke voordeelen zullen mogen verschaffen.
,, Alle gemeene / en aenzienlijke waerdige bedieningen eener stadt / wil ik /
,, door de meenighte van wel gheschikte Collegien / van de rykste / en mid-
,, delbaer gegoede Borgers / t'samen vermenght / buiten eenige belastingh
,, van 't gemeen / bediendt hebben / en dat na de lesse Christi; die onder u de
,, meeste is, die zy uwer aller dienaer.
,, De finantien wil ik ook buiten de minste beswaringh van den armen
,, Arbeits-man / en gemeene huishoudende Luiden / op 't zeekerst / * en bui-
,, ten alle maet, en strijk-stox verspillingh uitgevonden / en geadministreert
,, hebben.
,, (Zonder dat Stadt, of Landt oyt in de minste schult zal behoeven te ver-
,, vallen.
,, Nochte ook oyt afgezonderde publijke, veel min heimelijke Schat-kisten
,, zal behoeven: aengezien, dat der Borgeren welvaert de alderveilighste, en
,, zeekerste Schat-kist voor 't gemeen verstrekt.)
,, Op dat 'er alzoo nergens beeter koop, als in Hollant zal konnen geleeft
,, worden, en dit verhoop ik t'zijner tijt, door 't middel der Schip-vaert, zoo
,, klaer als de Son op den middagh te toonen.
,, Het al te nechtigh / en beestigh werken / en 't welk / de / noch eenigerma-
,, ten / eedelmoedige menschen / veeltijdts in een wanhoopende onstuping-
,, heyt doet vervallen / ofte ook wel andersins in een beestige onweetenheyt
,, doet t'onderblijven / dat wil ik / door andre menschelijke, en vernuftslijpen-
,, de tusschen oeffeningen, menswaerdighlijk verlicht hebben:

Want

Hollandt geobserveert werdende; zoudt gy in Hollandt een wonder der wonderen zien ontstaen, en de naerstigheit der Borgeren mogen bespeuren om hun door Mede-borgeren te versterken, en hun Steeden te vergrooten, en dit is 't geen ik voornamentlijk wil: op dat men in *Hollandt* noyt meer om *Boots-gezellen*, enz. zal behoeven verlegen te staen; maer zelfs met *Inboorlingen* sich daer toe overvloedigh voorsien sal vinden, al was ook heel *Europa* tegens *Hollandt* op de been, en ingespannen. *Nochte ook datze oyt van 't Oost-Indisch Huys met stokken meer zullen behoeven wegh gejaeght te worden*, en dusch siet men ook al met 'er tijdt de Heiligen om haer wasch komen?

* *En buiten alle maet, en strijk stox verspillingh.* Dit is een saek van hoogster aengelegentheit voor de Hollantsche Republijk, en hangt al te gaer daer van af, dat men 't inkomen tot onderstant der gemeene lasten op 't sekerst (buiten alle snoode pachteneryen, en daer van af hangende aldersnootste sluykeryen, en verklikkeryen, waerlijke stooringen der gemeene ruste) op prompte koopmans over te leggen rekeningh gereedelijk weet uit te vinden, en 't selve presenteer ik, en sal ik ook, met Godt ten voorsten, klaerlijk toonen, dat, buiten eenige de minste gevoelende beswaringh voor 't gemeen, in Hollandt kan gepractiseert werden, en dat 'er dienvolgende sonder publijke, veel min heimelijke Stedens Schat-kisten, en inkoomen, met noch vernietingh van alle de daer tegenstrydige gemeene Lants soo gefabrykte, als uitmergelende overdadige schulden, enz. geen beeter koop in heel Europa als in Hollandt te leven sal zijn. *En op deze wijs, en spoor zal ik ook meede weten aen te wyzen, hoe men ten allen tijden met een oneindelijke meenighte van rechte Lief hebbers, en zoo stantvastige als onkostelijke Voorvechters der algemeene vryheit en welstant in Hollandt zal konnen voorzien zijn.*

,, Want alle het onmatigh, en meer als beeftigh werken, een onuitfpreeke-
,, lijke fchade voor alle pretenderende Republijken is veroorzakende.
,, En waer van het ook van daen te komen mach ghezeyt worden/ dat'er
,, zo gereedelijk/ de meenighte van vijf stuyvers Soldaten/ in dese ellendi-
,, ge werelt werden gevonden/ welke ook waerlijk de kracht, en 't voetzel al-
,, ler Tyranny mogen gezeidt, en geacht worden.
,, Der gemeene luyden kinderen/ als ook der zelve weezen/ wil ik ook/ na
,, ieders capaciteyt/ benevens hun ordinaere kostwinninghs oeffeninghen/
,, in alle mensch-betamende konsten/ en weetenschappen matelijk onderwe-
,, zen zien.
,, De Jongers, tot hunne mannelijke jaren ghekomen zijnde, moeten voor
,, alle faken de H. Wapenen dapperlijk te hanteeren, onderweezen werden:
,, Op datmen die noyt/ in ghedurige ghehuurde vremde Lantloopers han-
,, den behoefden te vertrouwen:
,, Want alwaer de kracht, eener gepretendeerde Republijk, in een gedurige
,, aenblijvende ghehuurde Soldatesque, tot een ghedurighe, en ondragelijke
,, belaftingh van 't gemeen, voornamentlijk wort gepractifeert; weet voorzee-
,, ker, dat dit eindtlijk op een ondragelijke Tyranny, en ruine, dier ghepre-
,, tendeerde Republijk, onvermijdelijk moet uyt komen, en zoo veel te eerder
,, ftaet dit te ghebeuren, zoo wanneer in de zelve, gelijk onder ons, Mannen
,, werden bevonden, die fich, of weeghens hunner Vooroudderen, of eighen
,, zelfs gepretendeerde, goede dienften, tot den Opper-heerfchappy, of dwing-
,, landy, niet alleen zelfs bevoeght achten; nemaer van 't meerder deel, der
,, noch qualijk onderrechte Gemeenten, met hart, en mont, en by eenighe
,, fnoode zelfs ook met de pen opentlijk geroemt, en als aen gebeeden werden.
,, Ja dat meer is, als het deze eerfte, en vermeende geprefereerde, door eenige
,, weinige, in macht, en ghefagh voor boven andre Borgeren uytfteekende, al
,, fchoon wort ontfet, 't ghemeen loopt echter 't zelfde ghevaer omtrent deze
,, ontfachlijke ontzetters zelfs: Onaengezien ook, voor wat, en hoedanige
,, *Zelateurs* zy fich voor 't gemeen poogen uyt te geeven.
,, En dit is een zaek van zodanigen ghewicht/ dat hier in noyt eenigh het
,, minfte vertrouwen mach plaets hebben; maer, vermits d'ordinary fwakheit
,, der menfchelijke natuur, gedurighlijk, door 't ontfach der Borgerlijke vrye
,, vergaderingh, en raetflaghen, mitsgaders eighen wapen-oeffeningh, moet
,, verhindert, tegengeftaen, en afgeweert werden.
,, Moetende voornamentlijk / in die ghelegentheydt / een aldernauwkeu-
,, righst wakend' oogh gehouden werden/ tegens die/ welcke in kloek ver-
,, nuft, welfpreekentheydt, en in wapen-, als pen-voeringh, mitsgaders over-
,, vloedige, en uitmuntende Rijkdoms betrachtingh, uitmuntende zijn:
,, Want deze volgens aller menfchen ghenegentheidt, voornamentlijk Lief-
,, hebbers hunner eigen zinlijkheit werden bevonden, en door fterke indruk-
,, ken, hunner boven andre menfchen kenniffe, en begeerten tot Grootsheydt,
,, werden altoos op 't heftighft tot een fouveraine, en abfolute heerfingh als
,, genootzaekt, en aengedreeven.
,, Tot bevorderingh van den alder achtbaerfte Houwelijken ftaat / met
,, weeringh aller fnoode Papen / Monnicken/ en Bagijnen/ enz, ontucht/
,, mitsgaders fnoode/ en ongheregelde Hoerdery/ en ook anderzins Man-
,, nen/ en Vrouwens zaet/ en vruchts verfpillingh/ ja dikwils voor bedach-

,, te vruchts verderving / daer wild ik niet met ſtrenge / en dienvolghende/
,, meer ſchadende / als batende wetten ; * maer door ter aflokkingh wel ghe-
,, practiſeerde, en aen de manbare jonkheit, enz. voornamentlijk die den oor-
,, logh volghden , voldoende middelen, buiten quets des Houwelijken ſtaats,
,, vruchtbaerlijk, ten algemeenen beſten, in voorzien hebben.

* Hier van beruſt onder my zeeker notabel Concept.

,, Op dat onze Hollantſche Republijk , door een milde , vruchtbare, en niet
,, min wel gereguleerde, voortteeling , krachtelijk in ſich zelve van menſchen
,, mocht opgehoopt, en verſterkt werden.

,, Zonder dat nochtans een Man/ meer als een Vrouw zou behoeven/ of
,, ook zou vermogen te trouwen:

,, Want ik zulx voor een der alderſchadelijkſte practijke voor een vrye Re=
,, publijk achte : om dies wil dat'er egeene proportie ter nodige genoegſaem=
,, heit / tuſſchen veel Vrouwen / en een Man kan ghebonden werden / en
,, ſchoon dit door ſchikkingh/ of gevallige bevindingh van perſoonen eenig=
,, ſins mocht komen te ghebeuren/ 't is te onzeeker/ te veel verwijderingh/
,, gevallige veranderingen/ en ſnoatheeden onderworpen :

,, Aengezien een Man/ weegens de ongelijkheit der Vrouwen hoedanig=
,, heidt / en bevalligheit / kan / onmogelijk/ ontrent de verbintenis / en ver=
,, plichtingh van veel Vrouwen/ opt vrolijke/ en gewenſchte vergenoegh=
,, ſaemheit aen de ſelve vreedſamelijk practiſeren.

,, Behalven noch / dat de veelderhande natuurlijke toevallen van des
,, Mans onbequaemheit / zijner Houwelijx plichten / alles in 't verbrodt
,, kan brengen / en dienvolgende ook de vruchtbaerheit/ dier Vrouwen/ tot
,, merkelijken ondienſt/ en ſchade zulker Repnblijk gheheel vruchteloos zal
,, koomen te maken/ enz.

,, En 't welk my ook/ over de al te nauwe verbintenis tuſſchen een Man,
,, en een Vrouw met reeden zouw tegen geworpen konnen werden.

,, Welkenthalven ik / zo 't my gheoorloft is / ront te gaen / omtrent de
,, Houwelijx plichten / dit/ onder verbeeteringh / voor 't geſchikſt/ en tot de
,, meeſte welſtant eener Republijk/ en voor ieder Lidt/ zo wel Vrouwen/ als
,, Mannen in 't byzonder zouw oordeelen.

,, Dat tot een Huisgezins beſten ſtant/ en onderhoudt; niet meer/ als een
,, Huisvader , en Moeder met de nauwſte verbintenis/ en opperſte vooghdy
,, eenes Huisgezins moeſten gebonden/ noch toegelaten worden.

,, Latende onderentuſſchen aen ieder Huisvader, en Moeder hunne natuur=
,, lijke vryheit / om malkander zo wijdt/ en veer te licentieren/ als sy tot hun
,, Huisgheſins welſtant / omtrent hunne Houwelijx plichten / en onderlin=
,, ghe ghenoeghſaemheit / zouwen vermoghen te accorderen / en goet vin=
,, den.

,, In geval van eenigh bedacht/ of onbedacht voorvallend openbaer ver=
,, ſchil/ tuſſchen hun beiden/ en ſich onderlingh niet konnende verdraghen
,, (en 't welk altoos voor een uitnement groot disreſpect voor beide/ of voor=
,, namentlijk der Mannen / ofte ook wel voornamentlijk voor den eerſt
,, opentlijk klaghende moeſt ghehouden werden) zo moeſt hun een wegh ter
,, nodighe bevreedingh / of anders ook ter abſolute ſcheidingh open gelaten
,, werden :

,, Want het teghens alle reeden / en billikheit is ſtrijdende/ dat twee tot
,, onderlingh vermaek / en hulp te ſamen ghekoomen/ tot hun onderlingh
hooghſt

,, hooghſt verdriet / en dikwils beider / en gants families verderf ; by een te
,, blijven / zouwen genootzaekt werden.
,, En van welx wijze van ſcheidingh / en op 't alder omſichtighſte proce-
,, dure / daer in te onderhouden / het nu geen tijt geeft / om na eiſch van te
,, ſpreeken :
,, Aenghezien ſich dit op zijn tijdt / nevens alle andre wijze of maniere van
,, procederen / of Borgerlijcke vrye rechtspleegingh / mitsgaders geſteltenis
,, der Rechtbanken / en Rechters over 't misdadighe / en ſtraf waerdighe aen
,, den lijve / krakeel / en kijf-zaken / 't verſchil over haef / en goet / welke
,, uit verſterffenis / Hantwerken / Neeringhen / Koopmanſchappen /
,, Scheeps-rederyen / Timmeringh / en Landtbouwingh / enz. zijn ſpruy-
,, tende / en alles wat tot de wel geſchiktheit eener voorneeme ſtat / of Repu-
,, blijk verders / omtrent de ſchutterlijke ordres / verkiezingh van een-jarige
,, Hooft-officieren der zelve / enz. byzonderlijk vereiſcht wort / dat zal ſich /
,, zegh ik / alles op zijn tijt door onze vrye Borgerlijke raetſlaghen op het
,, alderbeſt openbaren / en waer aen ik my des aengaende ten principalen
,, gedrage :
,, Alzo het voor my, gelijk ook voor ons allen en ieder in 't byzonder onmo-
,, gelijk is, alle byzonderheeden eener ſtats wel geſchiktheit te konnen voor-
,, ſtellen ; aengezien de zelve in 't oneindigh voort gaen, en derhalven ook al-
,, leen door een oneindige, en gedurige vrye Borgerlijke vergaderingh ten al-
,, len tijden , en gelegentheeden moeten uit gevonden, en ingevoert werden ;
,, En dient dit / ten dien opſicht / ook eenmael wel gevat / en verſtaen / hoe
,, dat ſich de Natuur aller menſchelijke zaken zoodanigh heeft ; dat'er geen
,, dingh buiten nootzakelijke veranderingh, kan werden geſtelt, noch begree-
,, pen, en waer de zelve veranderingen niet tot een altijt-groeyende, en bloei-
,, jende welſtant wijzelijk konnen beſtuurt, en beleedt werden, daer moeten
,, alle menſchelijke zaken, in een onvermijdelijk verderf vervallen , en gera-
,, ken.
,, Welkenthalven / alle die daer na arbeiden / om zaken van Staat , of Kerk
,, alleen na hun opgevatte eigen zelfs opinie / en goetdunken / zo in eenen
,, dreun, ſtant, en gepretendeert Geloof, of Belijdenis te onderhouden; de zelve
,, arbeiden ook, met meeſt aller gedurige aenklevende ellende , tot een gewiſſe
,, ruïne, en ondergangh van beide *Staat*, en *Kerk*.
,, En 't welk ook het Geloof, of Belijdenis, der, my bewuſte, voorneeme Po-
,, litijken is ; * dat'er niet bondighs, noch beſtandighs goets, in Politie en is te
,, ſtellen noch vinden, en dienvolghende ſlaenze ook na alles ghelijck de

 Blinde

* *N. Machiaval*, anderſins , in zaken van Politie, een ſeer ſcherpſinnige Oordeelaer , en Obſerva-teur, in 't eerſte Boek ſijner diſcourſen op 't tweede Cap. *de verſcheidenheeden, en veranderingen der Politien door een geval in de werelt gebooren te zijn, oordeelende*, berſt, door wanhoop, eener vaſte , en rechtſchapige Politie, eindtlijk in deſe woorden uit, *zodanigh is den omloop* (verſtaet der Politien) *die ghedraeit heeft , draeit, en draejen zal , zo langh als daer heerlijkheeden op de werelt zijn , enz.* En 't welk ik ook acht de oorſaek te zijn, dat dit, ook anderſins ſeer vry, vernuft, en door geenderhande ſuperſtitie bepaelt oordeel ; ſoo blindelinghs, en onverſonnen, in alderhande bedriegeryen , en ſchelmeryen te leeren pleegen , heeft ge-excelleert, en uitgemunt : want niet vaſts, noch bondighs omtrent eengemeene-beſte konnende begrijpen', ſo is hy genootſaekt geweeſt door den wegh van alderhande bedriegeryen, en ſchelmeryen aen ieder in 't byſonder te leeren , en raden om ſlechs een goede Fortuin te konnen maken. En 't welk waerlijk ook noch de gantſche, en hooghſte doctrine, of onderwijſingh van meeſt alle ſoo oude, als hedendaeghſe, enz. is, en van welkers helſche vruchten ook alle oude, en nieuwe Hiſtorien, ten verderf aller menſchelijke ſocieteiten, overvloeyen.

„ Blinde na 't Ey, en vinden sich ook derhalven genootzaekt met zo veel dui-
„ zenderhande kunstteneryen, hoofsche treeken, schelmeryen, enz. ellendigh-
„ lijk te behelpen.
„ Zoo dat ik my gants niet in beelden kan, dat het leeven, en weezen der
„ Duivelen veel ellendiger kan zijn, als het heedendaeghs snoode Staatmans
„ leeven, zijnde ook noch daer-en-boven oorzaek van zoo veeler millioenen
„ menschen ellenden, en helsche qualijkvaert?
„ Maer wy dan voorneemens zijnde, om van onse Hollantsche Republijk,
„ en Volk, een eeuwigh, of aerdtkloots verdurent heil, en altoos verbeeterent,
„ groeijend, en bloeijend welvaren te betrachten, vinden ons dienthalven ook
„ genootzaekt heel andre gedachten te maken, en voor te stellen, als tot noch
„ toe onder ons plaets gehadt hebben?
„ Dit hier tot een beslupt noch moetende by voegen/ dat zo wanneer wy/
„ als vooren ghedacht/ nevens alle andre goede zaken op een milde/ en wel
„ ghereguleerde voortteelingh/ t'onzer noodighe aenwas/ en versterckingh/
„ wijselijk toeleggen; zo staet zeer haest/ en minder als een half mans leeven
„ te gebeuren/ dat wy onze voorneeme Steeden/ en met noch toebloeyingh
„ van noch zo veel te verwachten vremde/ en na-geburen (die ook al onder-
„ tusschen den willigen arbeidt/ van voort te teelen/ al gewilligh op zich zou-
„ wen neemen/ en laden) van veelderhande soorten van menschen / nootsa-
„ kelijk/ en door den bandt zullen moeten verprayt rak en.
„ Tot welk bequame redderingh/ en verdunningh/ na 't gebruyk der wijze
„ Hoveniers / in 't verzetten hunner Boomen / Planten/ en kruyden/ ons
„ de onderhoudingh/ en alderzeekerste handthabingh/ eener alderbrynste wel
„ gereguleerde Schipvaert /en daer toe vereischende vrye volk verbreidin-
„ gen/ in de bequaemste gewesten van America/ de alderheerlijkste gelegent-
„ heit/ tot noch ongelofelijke vermeerderingh van schipvaert/ en koophandel
„ zullen konnen verschaffen.
„ Ja zoodanigh, dat in tijt, en wijlen, wanneer de Europische Potentate, ons
„ den voet hartnekkigh aenhoudende dwars souden willen zetten, of ook an-
„ derzins voorvallend neeringhs versterf, en verderf in Europa, wy echter
„ noyt zullen behoeven verleegen te staen; maer altoos om te subsisteren ei-
„ gen landen, en volkeren de overvloedt hebben:
„ Want waer men een geduerigh/ en heroicq employ van menschen/ mits-
„ gaders/ een milde/ en welgereguleerde voortteelingh wijzelijk practiseert/
„ daer zal men de toevloeyingh der meenichte van verdrukte menschen/ even
„ gelijk het water ten dalen is vloeyende/ nootzakelijk komen te ervaren/ en
„ erlangen.
„ De eenighsins Wijse/ onder ons/ zullen my/ zo ik hoop/ hier in gelijk in
„ alle de rest mijner nutte voorstellen/ wel verstaen hebben.
„ Als zijnde by my, den aenwas, en vermeerderingh van menschen, en uit-
„ breidingh van onzen vryen staet, zaken van de alderhooghste aengelegent-
„ heit; maer bekenne ook / dat/ om daer veel meer af te spreeken/ voorna-
„ mentlijk van 't laetste/ noch veels te vroegh is.

DUs veer VRYMONT, en op de tijden van de beginselen der inlantsche/ en Spaensche Beroerten gepast zijnde/ zo zal ik dit Tractaet/ en eerste Deel/ met volgende stellingen/ en consideratien beslupten. En zo wanneer ik

ik zal bespeuren dat de lust / en trek tot dusdanige stof van vrye Politijke stellingen / in Hollant komt aen te wassen / en groeyen; dat zal dit alles waerlijk maer een kleen staeltjen verstrekken.

Alle wetten, regulen, en ordonnantien, moeten dan eenighlijk ten gemeene nut, besten begrepen, geschikt en aengewent werden.

En welke niet en moeten zijn gestelt, als de swakke Spinne-webben, die de groote Vliegen verbreekende; veiligh door vliegen, en de kleene alleen genootzaekt werden, in te blijven hangen, en smooren; maer als krachtige, en sterke Koorden, en Banden der Republijk, waer door alle, 't gemeene-beste krenkende, excessen, en buiten spoorigheden van alle persoonen, zonder onderscheit, op het alderkrachtighst, zeekerst, en veilighst tegen gestaen, of ook gereguleert konnen werden: want de welvaert van 't gantsche volk, is, en moet zijn de hooghste wet, of wet der wetten.

Tot welx nauwste uitvindingh, mitsgaders invoeringh, en strikte staende houdingh, alle het oordeel, en wijsheit, als mede achtbaerheit, en macht eener gantsche welbevoeghde vrye Borger vergaderingh, of volk, met de nauwste om, en toesicht, buiten quets der evengelijke vryheit, moet aengewendt, en besteedt werden:

Aengezien het buiten een geheele volx-jaloersheit, toezieningh, en oppassingh omtrent de billijke, en evengelijke executien der heilsame wetten, altoos, en altijt onmogelijk zal bevonden werden, 't zelve door eenigerhande andere middelen te konnen practiseren.

En ten welken opsicht / ik hier wel voluit vermach te besluiten, dat zoo weinigh als eenige societeit van menschen, zonder rechtmatige invoeringh, bewaringh, en evengelijke executien der heilzame wetten kan bestaen; dat even zoo weinigh eenige vergaderingh van menschen kan bestaen, zonder des zelfs geheel gesach, wijsheit, en macht daer toe te employeren.

Moetende ten dezen opsicht ook alles, niet uitgezondert, wel, en heroicq gedaen te zijn; gezeidt, en geoordeelt werden; waer door 't gemeene beste bevordert, en voornamentlijk, daer door 't Vaderlandt, vryheit, en besten van 't uiterste verderf geredt, en bevrijt wort.

En wat dien aengaende door onverstant, en zonder genoeghsame klare doorzicht van zaken, enz. tot dessels verderf aen ymande is veraccordeert en toegestaen, daer van wort namaels, door beeter zieningh, en kennisse op 't alderrechtvaerdighst gedesisteert, en met het uiterste vermogen ten gemeene besten weerom ingetrokken:

Want het gemeene-besten prevaleert alles, en waer 't zelve notoirlijk is geprejudiceert, of verkort, daer moeten dien volgende alle andersins, en teegenstrijdige Eeden, en beloften swichten, ja swijgen.

De reden hier van zijn voor ieder verstandige klaer / en waer / ook onweedersprekelijk: Om dies wil dat 'er geen Eeden, noch beloften, noch eenigerhande Contracten verbonden, of Vreedens-tractaten, oyt, 't zy ook in wat gelegentheit, teghens 't ghemeene-beste vermoghen te gheschieden; * maer echter

* *Maer echter door extreme Noot, enz.* Hier geloof ik, dat ik by den onkundigen voor een *Machiavellist* zelfs gekeurt, of veelligt uitgescholden zal moeten werden. 't Is dan waer, en ik bekenne het ook, dat *Machiavel* dit schijnt te leren; maer dat hy zulx wel begreepen, en verstaen zou hebben, ontken, ja loochen ik op 't kragtigst, en sterkst: want hy geen het minste begrip, of verstant eens gemeene-beste gehad hebbende, past desen heiligen Regul, alleen een gemeene-beste toebehoorende, ook int bysonder

ae-

echter door extreme noot ghefchiedende; noyt voor bondigh konnen gheacht werden; maer altoos gelegentheit ter uitfpringingh moet gefocht, en betracht werden.

En van welke heilighe ftellingh, ik alle reedelijke menfchen, en lief hebbers van een gemeene-befte, en in fich fluytende even gelijke vryheit, op 't klaerft, en bondighft, buiten eenige de minfte fcrupel, of fchroom, voor alle zaken (als een hoogft wichtighft poinct om van alle fnoode bedriegeryen, en dwinglandyen, op 't zeekerft gereedt te werden) nauwkeurigh wil onderweezen, en verlicht hebben.

De buiten fpoorigheden aller particuliere paffien / als daer zijn onmatige begeerten ; tot overdadige prinfelijke Rijkdommen / alderfchadelijkfte eer/ en heers-fucht / mitsgaders Hoererp / dronkenfchap / brafferyen / pracht/ en overdaedt in gebouwen / kleedingh / en huisgeraden/ enz. moeten fachtelijk door wetten te befnoeyen / en met 'er tijt door goede / en reedelijke onderwijzingen / eenige wel te reguleren / de reft met alle andere fchadelijke / en menfchdrukkende paffien meer/ t'eenemael uit der menfchen zielen te roeyen getracht/ en onderleydt werden.

Welke onderwijzingh gants niet moeten gheveftight zijn, op fchrikkelijke dreigementen, nochte eenighlijk op onbegrijpelijke beloften; (en waer door de fuperftitien, en aldergrootfte onweetenheeden in deze werelt, tot noch toe, ter by na onverloffelijke flaverny, zijn opgehoopt, en aengewaffen) maer op baerblijkelijke reden, en betoogen van de voordeelen, die voor ieder overwinner, zijner fchadelijke paffien, dadeljk, en alvoorts ftaen te erlangen, en zo van gelijken de fchadens, en nadeelen, die een ieder, uyt het opvolgen der paffien, ook al voorts, en gewiffelijk overkoomen, enz.

Maer alle die de menfchelijke paffien / feylen/ en misgreepen / door een uiterfte rigeur / en ftrengheit van wetten / en geprétendeerde ftraffen / pooghen teghen te gaen / en vernietighen ; de zoodanige hebben/ of tyranny/ en dwinglandy in 't hooft / ofte zijn in der daet geheel onmedogende/ en onbedreeven gepaffioneerde menfchen / en die noch gants niet waerdighs omtrent de f'wakke menfchelijke natuur / en nootdwang hebben verftaen/ noch begreepen.

Welke nootdwangh zich foodanigh heeft/ dat geen menfch (zulx zijnde als hy

aen allerhande fnoode bedriegeryen, en dwinghlandyen toe. Gelijk zulx ook by den nauwkeurigen Leezer, en eenigerhande gemeene-befte Kenner uit het befluit van zijn 41. en 42. Cap. in 't derde Boek zijner difcourfen klaerlijk kan befpeurt, en nagezien werden. Alwaer hy in 't 41fte Cap. de fotheit der Francoifen, in 't abfoluit goet keuren hunner Koningen daden, 't zy ook hoedanigh gedaen, tot beveftING zijner verwarde opinie, *van dat het Vaderlandt, 't zy door eer of fchand, gerechtigheit, of ongerechtigheit, barmhertigheit, of wreetheit voorgeftaen werdende, altoos wel voorgeftaen wert,* ook abfoluit fchijnt te aproberen, en voor goet te keuren. In het laeft van 't 42fte Cap. *over de gedane beloften, enz. te onderhouden,* gedraeght hy zich tot zijn *alderfchelmachtighfte Boek van 't onderwijs der Prinfen*, en waer by klaerlijk blijkt, dat hy by 't gemeene-befte niet anders noch verders verftaet, als wat den intereft der dominerende hoofden eens over heerften volks is betreffende. En 't welk ik op 't krachtighft tegen hen, en fpreek. Als de welke begrijp, en verftae, dat fich een gemeene befte, zo wel tot de minfte als de meefte, na yeders natuer en eifch, moet uitftrecken. En waer van ik het oordeel, *als zijnde ten opficht zulker vergaderingh, maerlijk Godts oordeel,* geheel en al refereer aen de gantfche welbevoeghde Borgerfchap dier focieteit, of vergaderingh van menfchen, en wat deze eindtlijk komen te begrijpen, en verftaen t'hunner algemeene beften, en welftant te dienen, dat moet alles prevaleren, en zonder eenige fcrupel, op alderhande wijze betracht, en voorgeftaen worden. En komt alles daer op aen, datze van hun beften, onderligh door reeden, wel onderrecht zijn, en waer toe geen beeter middel oit zal konnen gevonden, noch gegeven werden, als een *even gelijke vryheit* in hunne gemeene Borger raetflagen, enz. nauwkeurighlijk te onderhouden.

hy voor die tijdt is) anders kan doen/ als hy doet/ en dienvolgende zullen alle ellendighe menſchen/ by den verſtandighe/ veel eer/ en meerder alle meedoogentheidt/ en hulp/ als eenigerhande quellingh/ of ſtraffe aen te doen/ waerdigh geacht worden; onzen alderhooghſtdravende Nederlandtſche Hiſtoricus/ en Poeet P. C. Hoofts gedicht/ van 't Nootlot, acht ik/ ten dezen opſicht waerdigh hier in te laſſchen.

Gelukkigh, die d'oorzaken van de dingen
Verſtaet; en hoe zy vaſt zijn onderlingen
Geſchakelt zulks, dat geene leventheên
(Godt uitgezeidt) oyt yet van zelve deên
Oft leên; maer al door ander oorzaeks dringen.
Door oorzaeks kracht, men al wat ſchiedt ziet drijven,
Waer die te flaeuw, geen werkingh zou beklijven;
En oorzaek zijn geen oorzaek. Wat gewracht
Ter werelt wordt, is dan te weegh gebracht,
Door kracht zoo groot, dat het niet nae kan blijven.
Elk oorzaek heeft haer moeder oorzaek weder.
't Gaet alzoo 't moet; en daelt van Gode neder.
Zijn goetheit wijs, en machtigh, is de Bron
Daer 't al uyt vloeyt, als ſtraelen uit de Son.
Hy kon, en zouw, waer 't nutſt, ons helpen reeder.

Op welken voet/ ook wijders/ de zonderlinge nuttigheeden/ die voor 't gemeen/ uit deze * alderheilighſte waerheidt te halen zijn/ zeer voordeeligh aen 't gemeen konnen onderrecht/ en aengewezen werden:

Want uit der zelver onkund ſpruyten alle dwalingen, van dat den menſch niet geheel, en d'al, na lijf, en ziel, met alle zijne bedrijven, van God zouw af hangen, mitsgaders van ydele lof, eer, ſchand en laſter:

Want de menſchen ſich dwazelijk latende voor ſtaen, een eerſte oorzaek hunner kenniſſen, en bedrijven te zijn, neemen hier uit oorzaek ſich onderlingh te beroemen, en verſmaeden, dienvolgende ook, elkander boven waerde te verheffen, en daer tegens ook te benijden, haten, ja op 't ſtrenghſt te vervolghen, en te dooden.

En is hier noch omtrent de beteugelingh der buiten ſpoorige menſchelijke paſſien; zeer aenmerckens waerdigh/ dat zoo wanneer men in Hollandt/ omtrent Petten/ de zee met drie dubbelde zware/ en alderſterkſte dyken krachtelijk te bedwinghen pooghden/ toen beproefden deze alderſterkſte dyken/ de kracht der zee zoodanigh/ datze/ ik en weet niet in hoe korten tijdt/ de dyken/ met 's Lants huis/ daer by gelegen/ wel drie reis deed verplaetzen en wyken.

Tot er tijt/ dat yemant/ in Hollandt 't verſtant kreegh/ van de dyken buiten 't ordinair geweldt der zee te veſten.

* [Allerheilighſte waerheit, enz.] wiſten die van de publijke kerk, deze alderheilighſte waerheit, by hun lieden ook werdende beleeden, na eiſch toe te paſſen, en van hunne, recht daer tegen ſtrijdende, hardigheidt tegens andre geſintheeden gevoeghlijk te deſiſteren; Hollants volk zouw ſich geener ſecte halven meerder goets te belooven hebben als van deze,

En waer door het gebeurden/ dat de zee sich zelfs/ door haer eighen uitwerpende zant, met een alderbestandighste dyk/ of zant-plaet heeft voorzien.

Welk exempel/ zeer bequamelyck kan toegepast werden/ omtrent het maken van Politijke wetten/ en ordres/ tot beteugelingh der menschelyke buiten spoorige genegentheden/ of passien/ feilen/ en misgreepen.

Die alle/ niet met botse/ veel min strenghe tegenstaaningh; maer alleen slappelijk/ met meegaende/ en meedoogende toegeevinghen/ en geduurighe reedens onderwijzingen/ vermidts der menschelijke aenkleevende swakheeden, en noodwangh, te beteugelen/ en bestieren moeten getracht/ en onderleidt werden:

Want de natuer, die hare bepalingh in alle byzondere dinghen is hebbende, moeten wy, met onze geringhe zorgh, niet geheellijk te voorkoomen poogen; maer ook meede veel, of wel het meeste toe vertrouwen.

En ten welken opsicht ik ook vastelijk geloof/ dat de veel/ en strengheit van Politijke ordres/ en wetten/ volghens 't voorsz. exempel der zee/ meer een tergingh/ en verwekkingh/ als beteugelingh der menschelyke passien te wegh brengen.

Op deze/ mitsgaders der noch alle hier voor ghedachte/ en by ghebrachte evengelykheits gronden/ en stellingen; by u ô! alle bedaerde/ bescheide/ reedens/ en billijkheits betrachtende Hollants hooghst-achtbare Regenten/ ernstigh overdacht/ en wel over wogen konnende werden; zo zullen u hooghstachtbare zoo klaer als de Son op middagh moghen zien/ en bespeuren/ dat wy alle/ niemandt uitgezondert/ zwakke/ en ook meest nietige menschen zullen bevonden werden/ en waer van niet een/ zonder elkanderens onderlingh behulp, en bystant, na behoorlijken eisch, en waerde op sich zelve vermagh te subsisteren.

En derhalven/ yeder in zijn byzonderen stant wel aengemerkt zijnde, zullen alle evengelijk, voornamentlijk na der zielen, verbeeteringh in hunnen stant van nooden te hebben bevonden worden.

Hier mede zy myn eerste Deel der vrye Politijke Stellingen, en Considerațien van staet, enz.

GE-EINDIGHT.

Volght noch zeeker Extract, ſtrekkende om Hollants volk tot een gevoelen, en intereſt van Staat te brengen.

SEcteryen, en Verdeeltheden aengaende hoe deze in Hollandt niet alleen te verminderen; maer ook geheel, en al te vernietigen zijn; om alzo Hollants volk in tijdt, en wijle op 't veilighſt, en zeekerſt tot een ghevoelen, en intereſt van Staat te brenghen, zulx verſtaen ik ook een poinct van hooghſter aengelegentheit voor Hollants volk te zijn, en dat dit door geen ander middel, als door de onfeilbare Goddelijke reeden, en onderwijzingh des zelfs, zal konnen geſchieden. En om dit alderwaerdighſt gebruyk, en ontſach der alleen overtuighende Goddelijke reeden in Hollandt voor alle de Joodtſche, en Paepſche achtbaerheeden in te voeren, en te doen gelden, zulx beken ik ook, dat eenighlijk van een zeer aenzienlijke, en ontſachlijkſte proviſionele op te rechten Borger-raedt is afhangende, (en van welx veilige, geſchikte, en voordeelighſte invoeringh ik by andre gelegentheit, op 't nauwkeurighſte gedenck te ſpreeken) Dezen proviſionele, en voorneemen Borger-raedt wild ik dan, dat ten eerſten de handen ſloot, om aen yeder der Hoofden, en Voorſtanders eenigher Secten de minſte onderſtant te doen; maer, op de wijz der nu ſlechs getolereerde Secten, een yeder de zijne gerecommandeert, en aenbevolen liet. Waer uit men ten eerſten deze nuttigheit, voor 't gemeen, zouw komen te erlanghen, datze ſich aldus in eer en graet geſtelt vindende, hun de laetdunkenheit, en overmoet, van datze boven alle andere Secten by de Republijk in achtingh waren, zoo vry wat zouw zakken, en benomen zijn. Waer door ſich hunne ghewoonelijcke, en t'onrecht aengewende Kerk en Burger-vooghdy luſt ook merkelijk gekneuſt, en ondermijnt zouw vinden. En om hun dan ook voorts al te gaer, niemant uitgezondert, alle krachtige middelen, tot voedingh hunner ſecteryen ſtrekkende, te benemen, zo zouw ik, onder andre, dit een zeer uitneement, en krachtigh middel daer toe achten te zijn, te weeten, dat alle Sectens behoeftige, en onvermogende oude, als jonge perſoonen, zonder onderſcheit, ten volkomen laſte van 't gemeen wierden ghenomen. Stellende van de voornaemſte, aenzienlijkſte, en moderaetſte mannen, uit yeders Secten te ſamen, tot algemeene opzienders der zelve. De onkoſten daer toe hoorende, zouw men uit d'eene, of d'ander belaſtingh, over alle Secten gelijk dragende, konnen vinden. Zeeker ik meen hier in niet te miſſen, by aldien de Hollantſche Republijk, en Borgers eens zo gelukkigh koſten werden, dat hun verſtant met hunne macht, dieze daer toe volkomen hebben, eens over een quam, om alle hunne geringe, en onvermogende Mede-borgers, en Inwoonders, enz. op een recht vrye, en burgerlijke betamende eerlijke wijz te helpen, en redden; zy zouwen alle der verdeelde Sectens ſuperſtitieuxze oeffeningh van vile, en karige aelmoes onderhoudingh, dus loffelijck verbeeterende, hier door, by na alleen, de geheele borgerſchap, en Gemeenten, in korten tijdt, tot rechte vierige Liefhebbers der Republijk, en afkeerighe der aparte Secten konnen maken. Voornamentlijk, als 'er dan noch dagelijx een rechtſchapigh publijk vaſt reedens onderwijs by quam, van mannen, die waerlijk verſtonden, en zoo klaer als ontwijffelijk, zelfs voor de aenkomende Jeucht, wiſten te doceren, wat het ampt, en plicht eens min, en meerder vry Chriſten Menſch in der waerheidt aenlanghde. Welx eerſte begin, mijns, onderverbeeteringhs, oordeels, moeſt we-

zen, dat de menschen van hunne driederley kennissen, als daer zijn wanen, gelooven, en klare kennisse wel, en bondigh wierden onderweezen. En voor eerst het onderscheidt van de twee eerste, hoe den alleen in waan staende mensch, de ellendighste onder alle bejaerde menschen te achten is. Maer dat den door wisse reeden overtuyghde, en alzo vast, en zeeker gheloovende Mensch, het ware, en eenige fondament eens Christen heeft: Want gelijk beweezen kan worden, dat men om tot Godt te komen, eerst zeekerlijk moet gelooven dat Godt is, zo ook van gelijken kan beweezen worden, dat dit zeekere, en alleen ware Christen Geloof, door de alleen gewisse, en onfeilbare reeden moet onderweezen, en overtuight werden, van dat sich de zaek zo heeft, en niet anders gehebben kan. Daer na zouw 't, mijns bedunkens, profijtighst moghen zijn om 's menschen Ziel, en Lichaem, mitsgaders hunne verbeeldelijke, en verstandelijk ziels wijzingen wel te leeren onderscheiden, en zoo voorts dan op de beste wijz zien te onderleggen, om tot de alderwaerdighste kennisse, of liefde Godts, en des Naestens, of Gemeene bests op 't bondighs te gheraken. Op welke wijz sich ook voor ons een onuitputtelijke zee van de alderheerlijkste, en beste zaken, amten, en plechtigheeden van een recht vry Christen Mensch, of waerdighst Borger op 't klaerst zal komen te vertoonen. Zonder dat men oyt door eenigerhande slaefze, ook veel, en meeste tijdt bedrieghelijke Joodtsche, en Paepsche wijze, of maniere van Mensch-schriftelijke authoriteiten, enz. malkanders hooft, en zinnen zal behoeven te breeken, en ontroeren. Op deze, of diergelijke vaste reedens wijz, en anders niet, zal het ô! Hollants volk konnen gebeuren, dat ghy van alle superstitien, en dwinghlandyen eens absolut verlost werdende; ter hooghster groeijende, en bloeijende Christen vryheidt, en welstant zult konnen geraken. En zulke Leeraers die u op dit spoor, of wegh wis leidende; ter ghewenster haven van Godt boven al, en uw naesten als u zelven te beminnen, zeekerlijk weeten te brengen, deze, en ook geen andre, zijn alleen waerdige Leeraers voor u ô! waerdigh Hollants volk te achten. Maer wat raet, zal ymant mogen zeggen, om aen zodanige Leeraers in Hollandt te geraken? Voor eerst zo en is daer geenen andren raedt, of middel toe te vinden, als dat 'er, buiten alle verwijt, of laster, een volle vryheidt van een modest, en niet min ernsthaftigh schrijven, en spreeken werde toegelaten, en hier door zal men met den aldereersten konnen bespeuren, wat Liefhebbers, dat 'er sich ten dienst van 't gemeene beste zullen presenteren, om alle de dwaelsterren door vaste, en zeekere lichtende te ontdekken. En als 'er dan alzo lust, en rechten honger, tot slechte, en rechte waerheits kennis eens gemeene beste onder Hollandts Burgers quam te groeijen, zoo zouw 't hem voorts al van zelfs komen te wijzen, wat 'er al meer ten ghemeene nut zouw vereischen gedaen te werden. Dus veel op voorraedt.

N A - R E E D E N.

'T IS nu mijn zeer waerde Hollantze, en evengelijke vryheidts lievende Patriotten den 19 Mey 's jaers 1665. en der tweede Hollandtsche Scheeps-Belegeringh geworden, en dat ik mijn hoop, en wensch op den 9 deser, hier vooren gemeldt, ten deelen heb gesien missen, door dat den Oosten of Noordt-Oosten windt onse Oorloghs Vloot over 't hooft gewaeyt is, doch dit is my onuitspreekelijck liever, als datse door het een of ander verraders stuk door de Engelse gesnuykt waer. En ik bekenne hier ook opentlijk en geerne, dat ick altijdt van die professie ben geweest, dat de Engelse noyt das hart of moet souwen gehadt hebben om onse tegenwoordighe onweergalijke Oorloghs Vloot, schoon op haer eighen kust koomende, onder d'ooghen te sien of aen te doen; maer veel eer in verseekeringh te blyven souwen getracht hebben. Ja als my op den 5 deser, in 't seeker van N. N. te Haerlem wierdt bericht, dat de Engelse ons voor onse Zeegaten braveerden, soo kon ick my niet onthouden in dese woorden uit te bersten, Indien de Engelse onse Vloot op onse eigen kust voor onse Zee-gaten stant houdende in wachten, soo vrees ik voor ons eenigerhande quade gesteltenis, of ook wel verraedt op handen te zijn, en waer op se sich meenen te verlaten. En bekenne ik ook noch, dat ik my van dese swaermoedighe ghedachten, t'zeedert het overwaeyen van den Noordt-Oosten wint, niet heb konnen ontslaen. De voorgenoome dwase, echter noch wyse opgheschorte strandt bravade met ruyters en knechten, mitsgaders der Vriesen ongereetheit, enz. beswaren my ook al meede 't hart sodanigh, dat ik my hier over wel vry wat beter gerust gestelt wenschten; maer gelijk 't gemeenelijk gaet als men in sware achterdochten geraekt, dat den mensch, na 't ghewicht der saken, dan ghemeenelijk alle oude en nieuwe gepasseerde dingen al meest tot verswaringh voorkomen, zoo gaet het my oock in dese gelegentheidt. Veel dingen des aengaende hier overhoop te halen, laet een Nareeden en besluit van dit Tractaet, veel min dese conjuncture van tyden niet toe. Echter moet ik dit hier seggen, dat my den raedt van den overleeden * Amsterdamse Cato, omtrent de Cromwelse Engelse molesten, voor alle dies en deses tijts Regentens verrichtingen, veer over behaeght, en die was soo my wel bericht is, dat wy met een bestandige Scheepsmacht voor de Teems of Rivier van Londen gaende leggen, de Engelse of Vrede of Oorlogh moesten afvragen, en eindtlijk afdwinghen. Wat schort 'er dan nu? Hebben wy geen Schepen ghenoegh? of zijnse te kleen en swak gemonteert, en dienvolgende onbestandt teghens de Engelse groote Scheepen, enz.? Alle en yeder een in 't Landt roemt het tegendeel. Wat dan, schort het aen volk? Een yegelijk seidt en schijnt ja te gelooven; maer ik ter contrarie ghelooye, enz. Toen Hollandts Scheepen kleen waren (den factieuxse Prinsen tijt, Godt bewaerder ons nu voor, in den Cromwelsen Oorlogh ongereekent) toen was onse moet groot, en men abordeerden der Spaense Kraken mee. Maer nu onse Scheepen groot en als Kasteelen aengewassen zijn, soo schijnt den moet kleen geworden? wil ik u mijn vroome Hollandtse Patriotten eens ront uit zegghen; waer 't my nu eighentlijk aen dunkt te schortten? Ten schort, mijns oordeels, nerghens anders aen, als dat Hollandts volx interesten, door der Sectens opinieuxze verschillen en verdeeltheeden, mitsgaders ook steedens en regeeringhs Leedens verscheiden insichten omtrent het regeeren, en tegen 't gemeene beste strydende Monopoliens maintenue, ook overdadighe rijkdoms en verweentheits betrachtingh, enz. meer en meer, edoch eenige heime-

* Br. Mr. Andr. Bikker.

lijker wijs, en des ook te gevaerlijcker, zijn ſtrijdende en regel recht tegen elkanderen aenloopen. Weeten nu onſe tegenwoordige weinige; en dienvolgende ſwakke, ook, ſo met reeden te gelooven is, eeniger maten bevreeſde Hollantſche Regenten, dit niet loffelijk en haeſtigh op een uitſteekende wijs te redden, met yet ſulcx op te ſtellen, waer door alle en yeders inwoonders hartten ſoo wel van kleen als groot hans voor eerſt koomen te ontfonken, en in gevolgh als met een brandende yver, onderlinge liefde en couragie eendrachtelijk koomen aenghedaen te werden, onmogelijck ſullen wy deſe alderhooghſt dringende nooden, en noch daer benevens menigvuldige machinatien te boven konnen geraken; maer ſullen alle met den andre in 't onvermijdelijk verderf, en volkomen ſlaefſen ondergangh moeten ſtortten. My en is ook niet onbekent des volx door den band, uit ongenoegen en qualijk vaert, gepretendeerde Prinſen geſintheit, ick ſegghe gepretendeerde: want ick het in dit kas houde met onſen voorneeme Hiſtoricus L. v. Aitzema, als men hem in't jaer 1652 in Zeelant ſo vry wat op zen Barbaers tracteerden, en hem van den Bailluw te Middelborgh in confidentie wiert geſeit, dat hem die mishandelingen wedervoeren, om dat hy ſich in ſijn ſchrijvens meer Hollants als Prins geſint toonden, daer om lachte, en ſeide gene ſodanige Lieden te kennen, die Prins of Hollants geſint waren; maer eigen of ſelfsgeſinde kenden hy 'er genoegh, en ſoo is 't ook vaſt over al met den menſch volgens des ſelfs natuur en nootdwang gelegen. En dienvolgende is 't ook, dat ik wil, dat alle ſaken in Hollandt ſoo mochten komen aengeſtelt te werden, dat een yeder hooft voor hooft ſijn eigen zelfs welſtant daer in geleegen te zijn koſt bevroeden, en dit is 't daer na ick doel, en 't welk ook gheheel over een komt met mijnen voorgeſtelde waren grontſlagh eens gemeenebeſte: want voor my, ick en betrachte dus oock nergens anders om, na een gemeenebeſte, als om dat ik begrijp en verſta, dat mijn byzonder beſte daer in op 't volmaeckſt te erlangen ſtaet. 't Welck ick dus ook te ruſtiger voor alle en yder een opentlijk derf belijden en voor ſtellen, om dies wil, dat ik ook in gevolgh in mijn tweede, en derde Deel op het klaerſt ſal poogen te toonen (ſchoon dat ik hier tegens veeler welvaren in't byzonder als Theologanten, Juriſten, Medici, enz. ſchijn aen te gaen) dat, volgens den voorſeide Grontſlagh eens rechtſchape gemeenebeſte, ick in der daedt voor allen ben: want my ook meede niet onbewuſt is, hoe weinige van ſo groote meenighte Theologanten, Medici, Juriſten, enz. ſich nu in Hollandt te genoegen, en belooven hebben. Welckenthalven ik die ook alle, en voor de reſt, niet een uitgeſondert in Hollant een zeekeren middel en wegh verders zal pooghen aen te wijzen; waer door ze alle te zamen, na yders natuuren redelijken eiſch en wenſch, hier en hier namae's, en ick met hun, op 't volmaeckſt gelukkigh ſullen konnen werden. Dit wel verſtaen, en begreepen werdende; zo moetenze ook alle in Hollant, niemandt uitgeſondert, nootzakelijck volkomen Liefhebbers, Betrachters, en ſtantvaſtighe voorſtanders van Hollants volx beſten, en uitſteekenſte welſtant bevonden werden, en ſullen ook dienvolgende alle particuliere blinde, en gepretendeerde driften, van ſich langer Prins, of Staats, enz. geſint te toonen, van ſelfs vervallen, en als rook koomen te verdwijnen. En zo meede zullen wy dan in 't gheheele Hollandts volck een ſoodanigen brandende yver, onderlingh vaſt verbandt, en liefde koomen te ervaren, welcke voluit machtigh zullen werden bevonden, om niet alleen de verwaende en ſlaetſche Engelze, enz. van onze kuſt met ſchande, en voor eeuwigh te doen delogeren; maer ook voorts, en gaende wech, metter tijt, alle inwendige ſecteryen, en verdeeltheeden, mitsgaders tegen een ſtrijdende intereſten

sten totaliter konnen vernietigen, en welke ik, als vooren, verstae, dat nu de eenige opstoppers van Hollants volcx dapperen yver, en moedt verstrekken: want hoe zouw het anders moghelijk zijn, dat de menschen, in 't algemeen nu in Hollandt, in deze alderdrukkenste nooden van 's Lants belegeringh, en noch duisenderhande Europische Potentatens ten volkoomen val dreighende machinatien daer en boven, dus koel, en als ongevoelijk daer heenen zouwen treeden, en dat in plaets van recht yverighe Lief hebbers, en zo dappere als stantvastighe Voorvechters van 't Vaderlant, nu maer slechs hongerige, en dienvolgende ook ghenoeghzaem gepreste Buyken van een deel zo onwillighe, als loshoofdige Bootsgesellen, enz. en dat noch so schaers souw weten te vinden, en bekomen?

Ik hoop, en verwacht een beter, en arbeider ook dus na; maer heb daer benevens ook reeden om te vreezen, dat, enz.

Der Nieuw-Neederlandtse Remonstrantens/ en mijne nagevolgde waerschouwende voorzeggingh van N. Neederlandts Engelze overheersingh/ en verlooren gaeningh (siet mijn kort N. Neederlants verhael pag. 27. 12. en 13.) is nu vervult. De waerschouwende voorzeggingh in mijne Na reeden pag. 72. en voornamentlijk pag. 70. over Hollandts zelfs, hoop/ en wensch ik/ zoo krachtigh als ik immer kan/ en mach/ dat Godt ghenadigh wil verhoeden/ en dat ick in deze mijne tweede instante waerschouwingh, en dusch beooghde weeringh van Hollands volks, gedreighde totale ruine zelf, veel gelukkiger als in mijn eerste zal koomen te weezen.

By toeval der overschietende plaets zoo ontfangh/ waerde Leezer/ en die zich van 't voorgemelde Tractaet onvoorzien vindt/ de voorghemelte waerschouwende voorzegginghen van N. Neederlandt/ en Hollandt trouwhartighlyk gedaen/ hier noch tot een toegift.

Pag. 27. Maer om N. Neederlandts ondergangh/ en verlies (by den Remonstranten van N. Neederlandt omtrent het jaer 1649. als vooren/ waerschouwender wijz/ getracht te voorzeggen/ en nu niet min als oyt te zullen moeten geschieden te bevreezen is) zoo veel in ons is te helpen schutten/ en weeren/ enz.

Pag. 12. Want hier (verstaet in N. Neederlandt) gaet daghelyx zeer vaste spraeck/ het haest te zullen geschieden/ dat de Engelsche met veel familien haer daer na toe (verstaet Zuidt Rivier) zullen begeeven/ en is te ghelooven/ zoo de Engelze daer eens komen te nestelen/ zy het in der haest over al zullen bezetten/ dat noch Hollantze, noch Sweedtze daer in 't korte veel zullen te zegghen hebben/ indien 'er niet haest/ en merkelijk in voorzien en werdt/ en dit zouwen dan de vruchten van Compagnies populatie wezen, enz.

Pag. 13. Nu noch voor omtrent drie jaren gheleeden/ in 't laest van 't jaer 1659. hebben de Engelze N. Amstel noch durven op eischen. Zeeker Vriendt schrijft van daer aen zyn Vriendt alhier: V. L. en waert hier zo draë niet van daen/ of zeeker Engels Colonel die quam en eischten deze plaets op/ en gaf ons 14 dagen uitstel/ en zo wy dan niet geresolveert en waren zoo zouw hy ons te vuir, en te sweerd vervolgen. Den nauwkeurige/ en opmerkende Leezer zal daer verder/ voor als na/ stof van verwonderingh over de verkeerde en achtelooze Administratie omtrent N. Neederlandt bespeuren mogen.

Pag. 70. Dat niet voorgemelte conquæste uwen Hollandtzen Tuyn door de over groote/ noyt gehoorde/ landts-gemeene schulden/ en geduurige belastingen/ gelijk als met doornen bezet is, welke dienen tot notoire verstikkingh uwer teerste kruyden/ en planten/ of liever/ om klaerder te spreeken/ uwer meest ghemeene/ of minst vermoghende/ en niet te min trouwe inwoonende kinderen/ die uwen Tuyn ook meest versterken/ en niet min vercieren/ en zonder der welker welstandt beeter/ als tot noch en toe geschiedt/ te betrachten/ uwen Tuyn/ onaenghezien alle der zelve uiterlijken splendeur/ eer ghy 't ô Hollandt wel vermoedt, zich veellicht verwoest, verhaet, en van de meeste verlaten zal vinden (onaengezien wat uwen intrest Schrijver ter contrarie/ enz.)

Pag. 72. Dit op een repartitie (verstaet omtrent d'afdoening van 's Landts kankerige interest gelden) van 41. jaren te willen beslechten/ schijnt my maer het liedtjen van verlanghen te zoeken/ of maer mostert te malen. Wie weet wat hier en tusschen gebeuren kan?

En hier meede blijf ick den al uwen, gheen andre Exemplaren voor de mijne kennende, als die dusch van my ondergeschreeven zijn.

